

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΕΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ & ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗ
ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: 1944-1949**

ΜΑΡΚΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: 1110M046

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΗΣ ΠΡΟΚΟΠΗΣ

ΑΘΗΝΑ 2014

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή	σ. 3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι: Από την Κατοχή στην Απελευθέρωση	σ. 5
Α. Η κατάσταση της Γιουγκοσλαβίας παραμονές της Απελευθέρωσης	σ. 5
Β. Η Απελευθέρωση της χώρας και η κυριαρχία του Τίτο	σ. 24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ: Από την κυριαρχία στην εγκατάσταση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας	σ. 34
Α. Από την αναγνώριση στη διακοπή των προμηθειών	σ. 34
Β. Εδαφικές διεκδικήσεις	σ. 39
Γ. Η εγκατάσταση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας	σ. 48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ: Η σύγκρουση με τις ΗΠΑ και οι σχέσεις με τη Σοβιετική Ένωση	σ. 57
Α. Η διαμόρφωση της αμερικανικής πολιτικής στην ανατολική Ευρώπη	σ. 58
Β. Η εφαρμογή της «ανάσχεσης» στη Γιουγκοσλαβία και η διαχείριση της κρίσης του Αυγούστου	σ. 61
Γ. Η άρνηση στο Σχέδιο Μάρσαλ και οι πρώτοι τριγμοί με τη Σοβιετική Ένωση	σ. 76
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV: Η στροφή προς τη Δύση	σ. 80
Α. Η Ρήξη με τη Σοβιετική Ένωση και η αμερικανική άγνοια	σ. 80
Β. Η μετάβαση στις εμπορικές συμφωνίες με τη Δύση	σ. 86
Γ. Η αμερικανική βοήθεια και η συνάρτησή της με την εξέλιξη του Εμφυλίου στην Ελλάδα	σ. 89
ΚΕΦΑΛΑΙΟ V: Η σύγκριση με την Ελλάδα	σ. 95
Α. Από την Κατοχή στη Συμφωνία των Ποσοστών	σ. 95
Β. Από τα Δεκεμβριανά στις Εκλογές του 1946	σ. 100
Γ. Από τις Εκλογές στην ήττα του ΔΣΕ	σ. 104
Επίλογος - Συμπεράσματα	σ. 112
Πηγές - Βιβλιογραφία	σ. 117

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως στόχο να τονίσει τις ομοιότητες και τις διαφορές που προκύπτουν ανάμεσα στην πολιτική που ασκούν οι δυτικές Μεγάλες Δυνάμεις στη Γιουγκοσλαβία και την Ελλάδα. Η χρονική περίοδος που εξετάζουμε αρχίζει από το 1944, μια χρονιά που σηματοδοτεί την απελευθέρωση των δύο βαλκανικών κρατών, και τελειώνει το 1949, όταν στην Ελλάδα ολοκληρώνεται ο Εμφύλιος Πόλεμος που είχε ξεσπάσει και στη Γιουγκοσλαβία ο Τίτο – μετά τη ρήξη του με τον Stalin– εξασφαλίζει την κυριαρχία του αλλά και την ανεξαρτησία της χώρας του μέσω της στήριξης που του παρέχεται από τη Δύση.

Για να επιτευχθεί αυτή η σύγκριση θα αναλύσουμε την πολιτική που ασκήθηκε στη Γιουγκοσλαβία κυρίως μέσω των αρχείων του State Department. Θα διαμορφώσουμε μια σαφή εικόνα για την πολιτική που ασκήθηκε στα κομβικά ζητήματα που αφορούν τη Γιουγκοσλαβία. Αυτά είναι η απόλυτη στήριξη των Παρτιζάνων, ο ρόλος του Βασιλιά και οι προσπάθειες επιστροφής του, η επιλογή του Τίτο να ενταχθεί στη σοβιετική σφαίρα επιρροής, αλλά και μεταπολεμικά, με την εγκατάσταση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας, η κρίση του Αυγούστου του 1946, η εφαρμογή της αμερικανικής πολιτικής της «ανάσχεσης του κομμουνισμού», η ρήξη με τον Stalin και η χρηματοδότηση του Τίτο από τη Δύση. Θεωρήθηκε χρήσιμο να μη γίνει λεπτομερής αναφορά στα γεγονότα που

διαδραματίστηκαν στην Ελλάδα την αντίστοιχη περίοδο, καθώς έχουν αναλυθεί εκτενώς στην ελληνική βιβλιογραφία.

Τέλος, η σύγκριση των πολιτικών που εφαρμόστηκαν στα δύο βαλκανικά κράτη θα αναδείξει πώς χειρίστηκαν οι Μεγάλες Δυνάμεις τις δύο μεγαλύτερες αντιστασιακές οργανώσεις στα Βαλκάνια, δηλαδή των Παρτιζάνων και του ΕΑΜ, οι οποίες χαρακτηρίζονταν από κομμουνιστική ιδεολογία, και ποιες κινήσεις γίνονται για να επιστρέψει ο θεσμός της βασιλείας μεταπολεμικά και στα δύο κράτη, ούτως ώστε να εξασφαλιστούν τα μεταπολεμικά τους συμφέροντα στην περιοχή των Βαλκανίων και της Ανατολικής Μεσογείου. Στη συνέχεια, θα στρέψουμε την προσοχή μας στην εφαρμογή της πολιτικής της «ανάσχεσης του κομμουνισμού» και στο πώς αυτή εφαρμόστηκε απέναντι στα δύο κομμουνιστικά κόμματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Από την Κατοχή στην Απελευθέρωση

Α. Η κατάσταση της Γιουγκοσλαβίας παραμονές της απελευθέρωσης

Για να γίνει κατανοητή η συμμαχική πολιτική απέναντι στη Γιουγκοσλαβία είναι απαραίτητη μια σύντομη αναφορά σχετικά με την κατάσταση που επικρατούσε στη Γιουγκοσλαβία με εκκίνηση την κατοχή της από τα γερμανικά στρατεύματα μέχρι και τα τέλη του 1943, όταν η βρετανική πολιτική στράφηκε στον Τίτο. Ο βασιλιάς Πέτρος αλλά και η κυβέρνηση είχαν φυγαδευτεί στο Λονδίνο μετά την εισβολή των γερμανικών δυνάμεων στη Γιουγκοσλαβία. Η έντονη βρετανική επιθυμία για ανάπτυξη αντιστασιακών δράσεων και στη Γιουγκοσλαβία βρήκε αρχικά εκφραστή στο πρόσωπο του φιλοβασιλικού στρατηγού Draza Mihailovic, ο οποίος ανέλαβε Υπουργός Πολέμου στην εξόριστη γιουγκοσλαβική κυβέρνηση, ενώ παρέμενε στο Βελιγράδι. Ωστόσο, με το πέρασμα του χρόνου φούντωναν οι υποψίες πως ήταν ανενεργός. Τις υποψίες αυτές ήρθαν να επιβεβαιώσουν πληροφορίες για συνεργασία του Mihailovic με τους Γερμανούς ενάντια σε μια νέα αντιστασιακή οργάνωση, η οποία έχει απελευθερώσει μεγάλες περιοχές στη Βοσνία και διακατέχεται από κομμουνιστική ιδεολογία¹. Οι πληροφορίες αυτές κατέφθαναν στην Αγγλία είτε από τους συνδέσμους που ήταν σε

¹ Woodward, L., *British Foreign Policy in the Second World War*, τόμος III, London, 1971, σσ. 296-308

συνεργασία με τον Mihailovic, είτε από μηνύματα που είχαν καταφέρει να υποκλαπούν από τη γερμανική επικοινωνία.

Το καλοκαίρι του 1943 προσγειώνεται στη Γιουγκοσλαβία ο William Deakin, ο οποίος επιλέχθηκε από τον Churchill επειδή ήταν προσωπικός του φίλος. Σκοπός του ήταν να συναντήσει τη νέα αυτή αντιστασιακή οργάνωση και όσο το δυνατόν γρηγορότερα να ενημερώσει για την κατάσταση που επικρατεί στη Γιουγκοσλαβία. Ο Deakin αναφέρει ότι οι Παρτιζάνοι είναι μια πολύ καλά οργανωμένη αντιστασιακή οργάνωση που έχει καθηλώσει αρκετές μεραρχίες των Γερμανών και έχει ελευθερώσει μεγάλες περιοχές, ωστόσο χαρακτηρίζεται από κομμουνιστική ιδεολογία². Αυτές οι πληροφορίες – κυρίως για τη στρατιωτική ανάπτυξη των Παρτιζάνων– εντυπωσιάζουν τον Churchill, ο οποίος δίνει εντολή να σταλεί αμέσως βρετανικός σύνδεσμος στον Τίτο. Γι αυτόν τον λόγο επιλέγεται πάλι από τον ίδιο τον Churchill ο ταξίαρχος Fitzroy Maclean, ο οποίος προσγειώνεται στη Γιουγκοσλαβία τον Σεπτέμβριο του 1943 και ενάμιση μήνα μετά επιστρέφει στο Κάιρο, όπου και συντάσσει την αναφορά του για τον Τίτο και τους Παρτιζάνους. Σε αυτήν επιβεβαιώνει όσα είχε παρουσιάσει ο Deakin και, επιπλέον, αναφέρει πως οι Παρτιζάνοι ενισχύθηκαν σημαντικά όταν παραδόθηκαν σε αυτούς οι ιταλικές δυνάμεις με τον οπλισμό τους, ενώ οι περιοχές που ελέγχουν είναι εντελώς ελεύθερες. Είναι πρόθυμοι να συνεργαστούν με όλες τις αντιστασιακές οργανώσεις που δρουν στην περιοχή της Γιουγκοσλαβίας, ανεξαρτήτως της εθνικής και θρησκευτικής ομάδας από την οποία προέρχονται, αλλά όχι με αυτήν του Mihailovic, τον οποίο χαρακτηρίζουν προδότη. Ο Maclean αναφέρεται και στην πολιτική κατάσταση που επικρατεί στη

² F. W. D. Deakin, *The Embattled Mountain*, Oxford University Press, London 1971, σσ. 82-87.

Γιουγκοσλαβία και που θα επικρατήσει μετά από την απελευθέρωση της. Σ' αυτό το θέμα επισημαίνει πως το πολιτειακό ζήτημα της Γιουγκοσλαβίας θα πρέπει να λυθεί μετά την απελευθέρωση της, ενώ καθοριστικός παράγοντας στη χώρα θα είναι οι Παρτιζάνοι και αυτό θα μπορούσε να αλλάξει μόνο με μια πιθανή ένοπλη επέμβαση στη Γιουγκοσλαβία. Τέλος, αναφέρει πως αν συνεχιστεί η βρετανική στήριξη των Cetnik απέναντι στους Παρτιζάνους θα οδηγούσε μαθηματικά σε μια εμφύλια σύγκρουση στο εσωτερικό της Γιουγκοσλαβίας³.

Η αναφορά του Maclean βρίσκει σύμφωνους και τους αρχηγούς των επιτελείων, οι οποίοι συντάσσονται με τις στρατιωτικές προτάσεις του, αλλά και πιέζουν να αποπεμφθεί ο Mihailovic και να δοθεί όσο το δυνατόν μεγαλύτερη στήριξη στον Τίτο και τους Παρτιζάνους. Βρίσκει, όμως, κάθετα αντίθετο το Foreign Office, το οποίο αναφέρει πως ο Mihailovic έχει ακόμα να προσφέρει στις βρετανικές επιδιώξεις στη περιοχή. Για το θέμα ενημερώνεται προσωπικά ο Churchill από τον Maclean στο Κάιρο, καθ' οδόν για τη Συνδιάσκεψη της Τεχεράνης, όπου και αποφασίζει να περικοπεί δραστικά η αποστολή βοήθειας στους Cetnik και να δοθούν εντολές στον Maclean να ερευνήσει την πιθανότητα συνεργασίας του Τίτο με τον Βασιλιά, αφού πρώτα ο δεύτερος αποκηρύξει τον Mihailovic⁴.

Στη συνεδρίαση της Τεχεράνης τον Νοέμβριο του 1943 ο Churchill ενημερώνει τους Ρούσβελτ και Stalin για τις εξελίξεις στη Γιουγκοσλαβία και συμφωνούν να μην παρθεί καμία πολιτική απόφαση τη συγκεκριμένη στιγμή, αλλά να εκφράζει τη συμμαχική πολιτική στη Γιουγκοσλαβία ο

³ Woodward, L., ό.π. σσ. 336-337, αλλά και Barker, E., *Some Factors in British Decision-making over Yugoslavia* στο Ph. Auty, R. Clogg, *British Policy Towards Wartime Resistance in Yugoslavia and Greece*, London, 1975, σ. 37.

⁴ F. Maclean, *Eastern Approaches*, Penguin Books, London, 1991, σσ. 401-408.

Τίτο. Για αυτόν τον λόγο οι σύμμαχοι συμφωνούν να στείλει και η Σοβιετική Ένωση στρατιωτική αποστολή στο αρχηγείο των Παρτιζάνων. Επιπλέον, κρίνουν αναγκαίο να στηρίζουν τον Τίτο ώστε να αυξηθεί η αντιστασιακή δράση στα Βαλκάνια για την πλήρη επιτυχία των συμμαχικών στρατιωτικών επιχειρήσεων στην Ιταλία.

Στις 21 Νοεμβρίου ο Τίτο ανακοινώνει στην πόλη Zajce της Βοσνίας την Ελεύθερη Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας με πρόεδρο τον ίδιο, ενώ αποκηρύσσει την εξόριστη κυβέρνηση της Γιουγκοσλαβίας και τον Βασιλιά⁵. Η εξέλιξη αυτή εντείνει τις προσπάθειες του Foreign Office να πείσει τον Τίτο να αποδεχθεί τον Βασιλιά αλλά και να αναβάλει τη σχεδόν ειλημμένη απόφαση από τον Churchill να διακοπεί η βρετανική βοήθεια προς τον Mihailovic⁶.

Πλέον, η βρετανική στήριξη στον Τίτο αντιμετωπίζει ένα δίλημμα πριν ξεκινήσει. Αν πρέπει όντως να στηριχθεί αυτός για τις ανάγκες του συμμαχικού αγώνα ή ο Mihailovic για την επίτευξη των βρετανικών μεταπολεμικών προσδοκιών. Τη λύση στο δίλημμα αυτό έδωσαν οι αναφορές του Maclean στις 20 και 25 Δεκεμβρίου του 1943, αλλά και αναπάντεχα η Σοβιετική Ένωση, με τη στήριξη που αυτή εξέφρασε στο πρόσωπο και το ρόλο του Βασιλιά, όπως θα επισημανθεί. Στις δύο τελευταίες αναφορές του ο Maclean ξεκαθαρίζει πως οι Παρτιζάνοι θα είναι οι κυρίαρχοι της Γιουγκοσλαβίας και πως πρέπει να τους δοθεί πλήρης στήριξη, καθώς στην παρούσα χρονική συγκυρία οι στρατιωτικές επιδιώξεις κυριαρχούν των πολιτικών, ενώ ο Βασιλιάς δεν αποτελεί πλέον ενοποιητικό στοιχείο στον γιουγκοσλαβικό λαό. Ακόμη, επισημαίνει πως οι ενέργειες που θα έπρεπε να κάνει η Βρετανία για να

⁵ Jelavic, B., *Ιστορία των Βαλκανίων II 20ος Αιώνας*, Αθήνα, 2006, σσ. 431-432.

⁶ Woodward, L., *ό.π.*, σσ. 296-297.

διατηρήσει τις όποιες πιθανότητες για την επιστροφή του Βασιλιά είναι αρχικά να επιβεβαιώσει ότι δεν θα επιβάλλει στη Γιουγκοσλαβία κυβέρνηση της επιλογής της, να πιέσει τους Παρτιζάνους να ανακοινώσουν ότι ο λαός θα διαλέξει ελεύθερα την κυβέρνηση της επιλογής του και θα λύσει μόνος του το πολιτειακό ζήτημα, ενώ από τον Τίτο δεν θα ασκηθούν πιέσεις να αναγνωριστεί η προσωρινή κυβέρνηση. Ακόμη, προτείνει να απομακρύνει ο Βασιλιάς όσο το δυνατόν ταχύτερα τον Mihailovic από την εξόριστη κυβέρνηση⁷. Οι απόψεις του Maclean βρίσκουν σύμφωνο και τον βρετανό πρεσβευτή στην εξόριστη γιουγκοσλαβική κυβέρνηση στο Κάιρο, αλλά και τον Churchill.

Επιπλέον, ένα γεγονός που βοήθησε τη Βρετανία να ξεπεράσει τις ανησυχίες της σχετικά με τη σχεδιαζόμενη βοήθεια στον Τίτο –παρά την ιδεολογική του τοποθέτηση– ήταν η απροσδόκητη στήριξη που βρήκε σε αυτό το θέμα από τη Σοβιετική Ένωση. Οι εξελίξεις του Νοεμβρίου του 1943 με την προσωρινή κυβέρνηση της Γιουγκοσλαβίας δεν έκαναν καθόλου καλή εντύπωση στον Stalin, ο οποίος θεώρησε ότι έπρεπε ο Τίτο να είχε πάρει την έγκριση του. Ο Stalin έδωσε στη δημοσιότητα τις δηλώσεις του Τίτο λογοκριμένες και έστειλε μήνυμα στον Eden πως θα βοηθήσει στις ενέργειες για τη συνεργασία των δύο πλευρών στη Γιουγκοσλαβία⁸. Ήταν η πρώτη φορά που η Σοβιετική Ένωση και η Βρετανία συνεργάστηκαν στο ζήτημα της Γιουγκοσλαβίας, αλλά όχι και η τελευταία.

Στο μεταξύ, η στήριξη των Βρετανών στο πρόσωπο του Τίτο συνεχίζεται αμείωτη. Τον Ιανουάριο του 1944 προσγειώνεται για δεύτερη

⁷ Woodward, L., ό.π., σσ. 300-305, αλλά και στο D. Dilks edit, *The diaries of Sir Alexander Cadogan 1938-1945*, London, 1971, σσ. 588-589.

⁸ Eden, A., *The Eden Memoirs: the Reckoning*, London, Casell, 1965, σσ. 432-433, αλλά και στο Barker, E., ό.π., σσ. 42-43.

φορά στη Βοσνία ο Maclean, αυτή τη φορά συνοδευόμενος από μια ομάδα εμπειροπόλεμων στρατιωτικών, αλλά και από τον Randolph Churchill, γιο του Βρετανού πρωθυπουργού και μέλος της βρετανικής βουλής. Η παρουσία του Randolph Churchill επεσήμανε ότι οι Παρτιζάνοι αναγνωρίζονται ως η μόνη αντιστασιακή οργάνωση στη Γιουγκοσλαβία, αλλά και μεγιστοποιεί την πίεση στον Τίτο να γίνει αποδεκτός ο βασιλιάς.

Παρατηρούμε, δηλαδή, πως από τον Ιανουάριο του 1944 και έπειτα η βρετανική υποστήριξη στον Τίτο ήταν αμέριστη, ενώ ο Τίτο ήταν ο μοναδικός αποδέκτης της βρετανικής και, εν γένει, της συμμαχικής βοήθειας στην περιοχή της Γιουγκοσλαβίας. Το γεγονός αυτό έρχεται σε απόλυτη συμφωνία με τις στρατιωτικές επιδιώξεις των συμμάχων στην περιοχή των Βαλκανίων, αλλά όχι με τις μακροπρόθεσμες πολιτικές επιδιώξεις των Βρετανών, οι οποίες θα ευνοούνταν με την επιστροφή του Βασιλιά στον θρόνο του.

Μετά την απόφαση για στήριξη του Τίτο η προσοχή του Foreign Office στρέφεται στο δύσκολο έργο να πείσει τον Τίτο αλλά και τους Παρτιζάνους να συνεργαστούν με τον Βασιλιά. Οι κινήσεις που επιλέγονται είναι να ολοκληρωθούν οι συζητήσεις που είχαν ξεκινήσει από το τέλος του 1943, να επισημανθεί η διακοπή της συμμαχικής βοήθειας προς τον Mihailovic, αλλά και να ασκηθεί πίεση στον βασιλιά ώστε να τον απομακρύνει, χωρίς ωστόσο να δοθεί στον Τίτο η εικόνα ότι είναι νικητής.

Η κατάλληλη ευκαιρία να εκφραστούν οι βρετανικές επιδιώξεις στον Τίτο δόθηκε στις 26 Δεκεμβρίου, μετά το τηλεγράφημα του ηγέτη των Παρτιζάνων στον Churchill με το οποίο του έστειλε ευχές για ταχεία ανάρρωση. Ο Churchill απάντησε στις 8 Ιανουαρίου, μετά από την

έντονη διαφωνία του Eden, πως ήταν πλέον απόφαση της Βρετανίας να διακόψει τις επαφές της με τον Mihailovic, ενώ είχε ήδη προτείνει και στον Βασιλιά να κάνει το ίδιο από τις αρχές του Δεκεμβρίου. Ακόμη, ζήτησε από τον Τίτο να λυθεί το πολιτειακό ζήτημα της Γιουγκοσλαβίας μετά το τέλος του πολέμου, αλλά και τόνισε πως είναι αναγκαία η συνεργασία με τον εξόριστο Βασιλιά. Η απάντηση που έλαβε, όμως, στις 26 Ιανουαρίου μόνο ευχάριστη δεν ήταν, καθώς συνάντησε την άρνηση του Τίτο για συνεργασία με τον Βασιλιά. Ο βρετανός πρωθυπουργός αποφασίζει να ξαναπροσπαθήσει να επιτύχει μια συνεργασία μεταξύ Τίτο και Βασιλιά με μια νέα επιστολή στις 5 Φεβρουαρίου προς τον ηγέτη των Παρτιζάνων. Σε αυτήν αναφέρει πως ο Βασιλιάς είχε πέσει θύμα των συμβούλων του και για αυτό δεν είχε απομακρύνει τον Mihailovic, ενώ του προτείνει να τον επισκεφθεί ο Βασιλιάς στη Γιουγκοσλαβία, σε μια κίνηση που σκοπό θα είχε να ενοποιήσει τη γιουγκοσλαβική αντίσταση – πάντα με δεδομένο ότι το θέμα του Βασιλιά θα λυθεί μετά τον πόλεμο. Η απάντηση που έλαβε, όμως, από τον Τίτο ήταν τελείως απογοητευτική, καθώς οι όροι που έθεσε ο ηγέτης των ανταρτών ήταν τουλάχιστον απαγορευτικοί. Στην απάντηση του πρότεινε να παραιτηθεί η εξόριστη κυβέρνηση και ο Mihailovic και να αναγνωριστεί η προσωρινή κυβέρνηση Εθνικής Απελευθέρωσης που είχε δημιουργηθεί στην ελεύθερη Γιουγκοσλαβία ως η μοναδική κυβέρνηση της χώρας. Μόνο έτσι θα συνεργαζόταν ο Τίτο με τον Βασιλιά⁹.

Ο Churchill, μετά από σύσκεψη με το επιτελείο του Foreign Office, αποφασίζει να ξαναδοκιμάσει να προσεγγίσει τον Τίτο. Αυτήν τη φορά θυσιάζοντας όχι μόνο τον Mihailovic, αλλά και την εξόριστη κυβέρνηση. Προτείνεται από τον βρετανό πρωθυπουργό να μεταβεί ο Βασιλιάς στη

⁹ Τσόρτσιλ, Ου., *Απομνημονεύματα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου*, Αθήνα, 1955, τόμος V, σσ. 362-364.

Γιουγκοσλαβία και μετά από συζητήσεις να ανασχηματισθεί η κυβέρνηση με Πρόεδρο τον ίδιο τον Τίτο, αλλά σε αυτήν να εκφράζονται όλες οι εθνοτικές ομάδες της Γιουγκοσλαβίας. Επιπλέον, εκφράζει την άποψη πως ο Τίτο θα πρέπει να τροποποιήσει τις απαιτήσεις του και να συνεργαστεί με τον Βασιλιά για να ενοποιηθεί στο πρόσωπο του Τίτο η αντίσταση στη Γιουγκοσλαβία, καθώς το μεγαλύτερο μέρος των ανταρτών στη περιοχή της Σερβίας τάσσεται στο πλευρό του Βασιλιά. Για άλλη μια φορά όμως, ο Τίτο όχι μόνο αρνείται, αλλά καταθέτει μια πρόταση που οδηγεί στη διακοπή της αλληλογραφίας μεταξύ των δύο ανδρών, καθώς προτείνει πως πρέπει ο Βασιλιάς να έρθει να εκπαιδευτεί στην Παρτιζανική Αεροπορία και να πολεμήσει στις τάξεις των Παρτιζάνων¹⁰.

Μετά από αλληπάλληλα τηλεγραφήματα μεταξύ των δύο ανδρών έγινε πλέον αντιληπτό στη Βρετανία πως το ζήτημα του Βασιλιά δε μπορούσε να λυθεί νωρίτερα από την απελευθέρωση της Γιουγκοσλαβίας, ενώ ακόμη είχε αποκλείσει ο Τίτο το ενδεχόμενο συνεργασίας με την εξόριστη κυβέρνηση.

Οι εξελίξεις αυτές έχουν ως συνέπεια να αναγκαστεί ο Τσόρτσιλ να καλέσει τον Βασιλιά στο Λονδίνο για να τον πείσει να ανασχηματίσει την κυβέρνηση του με στελέχη που δεν έχουν φθαρεί και δεν έχουν καμία σχέση με τον Mihailovic.¹¹ Ο Βασιλιάς δέχεται διστακτικά τον ανασχηματισμό, αλλά δεν δηλώνει ποτέ θα προχωρήσει σε αυτήν την κίνηση, όπως επίσης δηλώνει ότι φοβάται να αποπέμψει τον Mihailovic σε συνδυασμό με τον ανασχηματισμό υπό τον φόβο ότι θα χαρακτηριστεί ως προδότης από τους σέρβους υποστηρικτές του.

¹⁰ Ό.π., σσ. 364-367.

¹¹ Ό.π., σσ. 367-369.

Στο σημείο αυτό αναπροσαρμόζεται η πολιτική του Foreign Office ούτως ώστε να επιτευχθεί η επιστροφή του Βασιλιά στη Γιουγκοσλαβία. Αρχικά αποφασίζεται να επισπευσθούν οι διαδικασίες του ανασχηματισμού γιατί μια συνεχιζόμενη κυβερνητική αστάθεια στην εξόριστη κυβέρνηση της Γιουγκοσλαβίας μπορεί να δώσει στη Σοβιετική Ένωση την ευκαιρία να αναγνωρίσει την προσωρινή κυβέρνηση Εθνικής Απελευθέρωσης του Τίτο, και τότε τα πράγματα να γίνουν ακόμα χειρότερα για τη θέση του Βασιλιά. Στη συνέχεια, αποφασίζεται να διακοπουν οι προσπάθειες επίτευξης συμφωνίας με τον Τίτο προς το παρόν και να επαναληφθούν αφού γίνουν κινήσεις που θα ανυψώσουν τον Βασιλιά στα μάτια του λαού του. Οι τρόποι για να επιτευχθεί το τελευταίο σκέλος ήταν δύο: πρώτον, σχηματισμός κυβέρνησης της οποίας θα ηγείται ο Ivan Subasic¹², αλλά θα έχει μικρό και ευέλικτο σχήμα με συμμετοχή μελών που θα είναι φιλικά προς τους Παρτιζάνους. Δεύτερον, να γίνει δήλωση από τον Βασιλιά στην οποία θα καλεί όλους τους πολίτες να ενωθούν εναντίον του εχθρού και θα αναβάλει την επίλυση όλων των πολιτικών ζητημάτων μετά την απελευθέρωση, όταν ο λαός θα επιλέξει ελεύθερα το πολίτευμα που επιθυμεί και ο ίδιος θα δεσμευτεί να σεβαστεί το αποτέλεσμα¹³.

Οι βρετανικές πιέσεις προς τον Βασιλιά για ανασχηματισμό και κυρίως για την αποπομπή του Mihailovic οδηγούν τον βασιλιά Πέτρο να τηλεγραφήσει στον Roosevelt στις 17 Απριλίου για να παραπονεθεί για αυτές τις πιέσεις και να ζητήσει την υποστήριξή του στο θέμα. Έναν μήνα μετά έλαβε την απάντηση ότι και ο αμερικανός πρόεδρος

¹² Ο Ivan Subasic ήταν Κροάτης μετριοπαθής πολιτικός, πρόεδρος του Κροατικού Εργατικού Κόμματος και τελευταίος διοικητής της Κροατίας πριν το ξέσπασμα του πολέμου στη Γιουγκοσλαβία.

¹³ Eden, A., ό.π., σσ. 402-404.

συντάσσεται με την απόφαση των Άγγλων πως μόνη λύση είναι η απομάκρυνση του Mihailovic και ο σχηματισμός κυβέρνησης από τον Subasic. Η εξέλιξη αυτή μας επιτρέπει να εκτιμήσουμε πως υπάρχει κοινή αγγλοαμερικανική πολιτική στο ζήτημα της επιστροφής του Βασιλιά, αλλά την πρωτοβουλία των κινήσεων την έχει η Βρετανία. Την ίδια περίοδο τηλεγράφημα στον Roosevelt είχε στείλει και ο Τίτο ζητώντας την αποπομπή του Mihailovic ως προδότη. Ωστόσο, το μόνο που έλαβε ως απάντηση, όχι από τον ίδιο τον πρόεδρο των ΗΠΑ, αλλά από τον αμερικανό επιτετραμμένο στην εξόριστη γιουγκοσλαβική κυβέρνηση, ήταν μια αναγνώριση των όσων έχουν επιτύχει οι Παρτιζάνοι στα Βαλκάνια και της σημασίας που έχουν για τη συνολική νίκη κατά του ναζισμού από τον επικεφαλής της αμερικανικής αποστολής στους Παρτιζάνους¹⁴. Αυτή η άκομψη απάντηση στον ηγέτη των Παρτιζάνων αποδεικνύει τη δέσμευση να στηριχθεί η κυβέρνηση που είχε αναγνωρίσει η κυβέρνηση των ΗΠΑ, αλλά και ότι συμπορεύεται με τους Άγγλους στον χειρισμό των γιουγκοσλαβικών ζητημάτων.

Μετά από τις πιέσεις των Άγγλων για να διεκδικήσει τις όποιες πιθανότητες μπορεί να έχει για να επιστρέψει στο θρόνο του μετά τον πόλεμο ο βασιλιάς Πέτρος, με μια κίνηση που είχε ως στόχο να τονωθεί η εικόνα του στον Τίτο ανασχηματίζει την εξόριστη κυβέρνηση με ουδέτερα πολιτικά στοιχεία. Ο Κροάτης Ivan Subasic τον Μάιο του 1944 παίρνει τη θέση του Πρωθυπουργού της εξόριστης γιουγκοσλαβικής κυβέρνησης, έχει όμως να αντιμετωπίσει την άρνηση των Σέρβων εξόριστων πολιτικών που αρνούνται να συνεργαστούν υπό τις οδηγίες του, χωρίς να μετέχει και ο Mihailovic. Κατ' αυτόν τον τρόπο, την πρώτη

¹⁴ Foreign Relations of the United States (Στο εξής FRUS) 1944, Volume IV, σσ. 1365- 1369
Draft of a letter to Marshal Tito, 13 Μαΐου 1944. Ολόκληρη η σειρά των αρχείων FRUS του State Department βρίσκεται στο ψηφιακό αρχείο του Πανεπιστημίου του Wisconsin.

Ιουνίου το μοναδικό μέλος της κυβέρνησης ήταν ο πρωθυπουργός της. Την ίδια περίοδο και η ελληνική κυβέρνηση ορκίζεται με μοναδικό μέλος της τον πρωθυπουργό της, Γ. Παπανδρέου, πάλι μετά από έντονη βρετανική πίεση.

Στις 19 Μαΐου ο Churchill τηλεγραφεί στον Τίτο και τον ενημερώνει ότι ο ανασχηματισμός της εξόριστης κυβέρνησης έγινε κατόπιν πίεσης και έγκρισης της Βρετανίας. Ακόμη, του ζητά να μην κάνει αρνητικά σχόλια για τον ανασχηματισμό ή τον Βασιλιά για μερικές εβδομάδες, επειδή ο βασιλιάς επηρεάζει αρκετούς Σέρβους, ώστε να έχει μια δίκαιη ευκαιρία να κριθεί από τον λαό του. Ο Τίτο απαντά μέσω του Maclean αμέσως μετά τη μεγάλη γερμανική επίθεση προς τους Παρτιζάνους, με συνέπεια να φυγαδευτεί αρχικά στην Ιταλία και μετά στο νησί Vis. Τη μεταφορά του αρχηγείου των Παρτιζάνων στο νησί αυτό επιμελούνται οι Βρετανοί, οι οποίοι και φροντίζουν για την οχύρωση του νησιού. πως θα σταματήσει τις δηλώσεις αλλά και πως θα μπορούσε να αποδεχθεί τον Subasic ως πρωθυπουργό. Η απόφαση αυτή του Τίτο να συμφωνήσει με τις βρετανικές προτάσεις συσχετίζεται με την ήττα του από τις γερμανικές δυνάμεις, καθώς εξαρτάται από τη βρετανική βοήθεια για την αναζωπύρωση της αντίστασης μέσα στη Γιουγκοσλαβία.

Προτείνεται στον Τίτο από τον Churchill να συναντηθούν στο Vis με τον Subasic και τον Βασιλιά, όμως ο Τίτο απορρίπτει την πρόταση για τη συμμετοχή του βασιλιά, αλλά δηλώνει πρόθυμος να συνεργαστεί με τον Subasic. Οι Βρετανοί συμφωνούν και μεταβαίνει στη βάση του Τίτο ο πρωθυπουργός της εξόριστης κυβέρνησης αλλά και ο βρετανός πρεσβευτής στη γιουγκοσλαβική κυβέρνηση, R. Stevenson. Το

αποτέλεσμα της επίσκεψης ήταν η «Συμφωνία του Βις» μεταξύ Τίτο και Subasic στις 16 Ιουνίου¹⁵.

Η συμφωνία αυτή αποτελούνταν από πέντε άρθρα στα οποία ο Τίτο αναγνωρίζει και συνεργάζεται με την εξόριστη βασιλική κυβέρνηση, αλλά όχι με τον Βασιλιά, και, ακόμη, μεταθέτει μετά το τέλος του πολέμου οποιαδήποτε συζήτηση για την κυβέρνηση και την οργάνωση του κράτους. Σημαντικό είναι, επίσης, ότι ο Τίτο αποδέχεται να ενταχθούν στις τάξεις των Παρτιζάνων οι σέρβοι αντάρτες φορώντας ακόμη και τα διακριτικά του Βασιλικού Στρατού.

Αναλυτικά, στο πρώτο άρθρο ορίζεται πως στόχος της εξόριστης κυβέρνησης ήταν να οργανώσει τη συμμαχική βοήθεια προς την πλευρά του Εθνικού Απελευθερωτικού Στρατού. Στο δεύτερο συμφωνείται η συγκρότηση οργάνων που θα βοηθήσουν στον πόλεμο κατά του εχθρού αλλά και στην ανοικοδόμηση του κράτους. Το τρίτο άρθρο ορίζει ότι η συμφωνία των δύο πλευρών δεν αποτελεί αναγνώριση του θεσμού της βασιλείας, καθώς και οι δύο συμφωνούν πως το ζήτημα του Βασιλιά, όπως επίσης και το ζήτημα της δομής και της οργάνωσης του κράτους που ορίζεται στο πέμπτο άρθρο, πρέπει να λυθούν μετά το τέλος του πολέμου. Στο επόμενο άρθρο δηλώνεται η πλήρης αναγνώριση της προσωρινής κυβέρνησης που είχε εδραιωθεί στις ελεύθερες περιοχές. Εκεί αναγνωρίζεται η Κυβέρνηση του Βουνού ως εκτελεστικό όργανο του Απελευθερωτικού Συμβουλίου. Ακόμη, αναγνωρίζονται πλήρως οι ομάδες που μάχονται υπό τον Τίτο, ενώ καλούνται όλοι όσοι μάχονται τον εχθρό να συσπειρωθούν γύρω από τις δυνάμεις των Παρτιζάνων.

¹⁵ FRUS, 1944, Vol. IV, σσ. 1378-1380, Chapin to Hull, αλλά και Hull to MacVeigh, 17 Ιουνίου 1944.

Τέλος, συμφωνείται η τιμωρία των προδοτών μετά την απελευθέρωση της χώρας¹⁶.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι ο Τίτο δεν επέτρεψε στον Maclean και στον βρετανό πρεσβευτή στην εξόριστη κυβέρνηση, Stevenson, που συνοδεύουν τον Subasic στο Vis, ούτε όμως και στον απεσταλμένο της Σοβιετικής Ένωσης να παρευρεθούν στη συνάντηση. Η απόφαση αυτή του Τίτο οφειλόταν στο γεγονός ότι η συνάντηση αφορούσε τα εσωτερικά ζητήματα της Γιουγκοσλαβίας. Για αυτόν τον λόγο η ανακοίνωση της συμφωνίας θα γινόταν από τον Τίτο, ενώ οι Βρετανοί θα ενημερώνονταν προφορικά για τους όρους της Συμφωνίας από τον Subasic. Το αποτέλεσμα της συμφωνίας προκάλεσε ικανοποίηση στο Foreign Office αλλά όχι ενθουσιασμό, καθώς σε όλα τα κύρια ζητήματα ο Subasic δέχθηκε τις απόψεις του Τίτο¹⁷.

Η συνεργασία, εν τέλει, μεταξύ Τίτο και Subasic μπορεί να αναλυθεί κάτω από δύο άξονες. Πρώτον, ότι μετά τη συντριπτική ήττα του από τους Γερμανούς, ο Τίτο αναγκάστηκε να συνεργαστεί με τους Βρετανούς, ούτως ώστε να συνεχίσουν τη χορήγηση πολεμοφοδίων προς τους Παρτιζάνους. Το κυριότερο, όμως, είναι ότι επέλεξε να συνδιαλεχθεί και πάλι με σκληρούς όρους, όπως και το γεγονός ότι ήταν κάθετος στη συνεργασία με τον Βασιλιά, ο οποίος είχε το μεγαλύτερο ρεύμα επιρροής στη Σερβία, μια περιοχή στην οποία οι Παρτιζάνοι είχαν πολύ ισχυρή εκπροσώπηση και ήταν ακόμη ισχυρός ο Mihailovic. Δεύτερον, στις αρχές του Ιουνίου είχε φτάσει στο Vis από τη Μόσχα ο M. Djilas, επικεφαλής της παρτιζάνικης αποστολής στον Stalin. Ο Djilas ανέφερε στον Τίτο πως ο Stalin παρότρυνε τους Παρτιζάνους να συνεργαστούν με

¹⁶ FRUS, 1944, Vol. IV, σσ. 1380-84, Schoenfeld to Hull, 4 Ιουλίου 1944.

¹⁷ Eden, A., ό.π., σσ. 402-404.

την ανασχηματισμένη γιουγκοσλαβική κυβέρνηση, αλλά και να είναι πάντα καχύποπτοι όσο συνεργάζονται με την Βρετανία και τον Churchill. Η αντιπροσωπεία είχε μεταβεί στη Μόσχα τον Μάρτιο του 1944 με τη βοήθεια της Βρετανίας και ο σκοπός της επίσκεψής της ήταν να εδραιωθεί επικοινωνία μεταξύ των δύο πλευρών για να στείλει και η Σοβιετική Ένωση βοήθεια προς τους Παρτιζάνους¹⁸.

Στις 19 Ιουνίου ανακοινώνεται από τον Subasic πως στην κυβέρνηση θα μετέχουν δύο Παρτιζάνοι (ένας Σλοβένος και ένας Σερβοβόσνιος) ενώ ακόμη θα σταλεί και ένας απεσταλμένος της κυβέρνησης στον Τίτο. Ακόμη, ορίζεται ως ανώτατος στρατιωτικός διοικητής των γιουγκοσλαβικών δυνάμεων ο Τίτο, ενώ οι στρατιώτες δεν υποχρεούνται να φέρουν τα σύμβολα των Παρτιζάνων στη στολή τους. Θα μπορούν να μάχονται υπό τις εντολές του Τίτο φέροντας μέχρι και τα βασιλικά διακριτικά.

Η εξέλιξη αυτή βρίσκει απόλυτα αντίθετες τις ΗΠΑ, οι οποίες εκφράζουν τη δυσαρέσκειά τους για την εξέλιξη της συμφωνίας Τίτο-Subasic, μιας και δίνεται η δυνατότητα στον Τίτο να κάνει ότι θέλει ανεξέλεγκτα – ακόμη και να επιτίθεται στους Cetnik με στόχο τη μεταπολεμική κυριαρχία των Παρτιζάνων με όπλα που χορηγούνται από τους ίδιους τους συμμάχους, οι οποίοι είναι αντίθετοι στην επίλυση οποιουδήποτε εθνικού θέματος κατά τη διάρκεια του πολέμου¹⁹.

Στη συνέχεια, και με αφορμή αυτήν τη συμφωνία, το Foreign Office αποφάσισε να πιέσει τον γιουγκοσλάβο αντάρτη να συναντηθεί με

¹⁸ Οι μόνες πληροφορίες που έχουμε για τη συνάντηση των Παρτιζάνων με τον Stalin έρχονται από τον στενό συνεργάτη του Τίτο, Μίλοβαν Τζίλας, ο οποίος ήταν μέλος της αποστολής στον Στάλιν. Βλ. Milovan, D., *Conversations with Stalin*, London, 1963.

¹⁹ FRUS, 1944, Vol. IV, σσ. 1388-1389, Hull to Chapin, 8 Ιουλίου 1944.

τον Βασιλιά. Μετά την άρνηση του Τίτο αποφασίζεται από το Foreign Office να μη γίνει κάποιο άλλο βήμα τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή και ο γιουγκοσλάβος πρωθυπουργός να γυρίσει στο Λονδίνο, ώστε να βρει τα άτομα που θα στελεχώσουν το υπουργικό του συμβούλιο. Αποφασίζεται, επίσης, να σχεδιαστούν τα επόμενα βήματα, αφενός για να ανυψωθεί η εικόνα του Βασιλιά στον λαό του, και, αφετέρου, για να αποφευχθεί η πιθανότητα να κατασταλούν ένοπλα οι Cetnik από τις δυνάμεις του Τίτο, τώρα που οι Παρτιζάνοι απέκτησαν και πολιτική αναγνώριση με τη συμφωνία του Vis.

Γυρνώντας στο Λονδίνο, ο Subasic στην προσπάθειά του να στελεχώσει τη νέα κυβέρνηση συνάντησε την άρνηση πολλών σέρβων πολιτικών λόγω του παραγκωνισμού του Mihailovic. Τελικά, κατάφερε να δημιουργήσει ένα μικρό υπουργικό συμβούλιο αποτελούμενο από προοδευτικούς πολιτικούς, στόχος του οποίου ήταν η ενοποίηση του έθνους γύρω από τον Τίτο²⁰.

Στα μέσα Ιουλίου του 1944 ο Τίτο προσκλήθηκε στην Ιταλία μαζί με τον Subasic από τον ανώτατο διοικητή των συμμαχικών δυνάμεων στη Μεσόγειο, τον στρατηγό Wilson. Υποπευόμενος πως είναι μια προσπάθεια των Βρετανών για να συναντηθεί με τον Βασιλιά, ο Τίτο αρνήθηκε να παρευρεθεί με την πρόφαση ότι δεν του το επέτρεψε η κεντρική επιτροπή. Αντιπροτείνει, όμως, να συναντηθεί αργότερα μόνος του με τον Wilson για να συζητήσουν αμιγώς στρατιωτικά ζητήματα²¹. Τελικά, τον Αύγουστο προσκλήθηκε από τον Churchill. Ο Τίτο μεταβαίνει στην Ιταλία διστακτικά και κατόπιν παρότρυνσης του

²⁰ Woodward, L., ό.π., σσ. 336-337.

²¹ Η άρνηση του Τίτο να μεταβεί στην Ιταλία εξόργισε τον Eden, ο οποίος σε μήνυμά του προς τον Τσόρτσιλ δηλώνει πως ο Τίτο θέλει να αποφύγει την συμφωνία και δεν βοηθάει καθόλου την ενότητα της χώρας. Eden, A., ό.π., σ. 463, Woodward, L., ό.π., σσ. 340-343.

επικεφαλής της σοβιετικής αποστολής στο αρχηγείο του²². Στη συνάντηση με τον βρετανό πρωθυπουργό, στην οποία παρών ήταν και ο Subasic, ο Churchill του μετέφερε πως δεν θα μπορούσε να αναγνωριστεί πολιτικά αν δεν έρθει σε συμφωνία με τον Βασιλιά και ότι δεν θα του παρέχονται πολεμοφόδια για να εφαρμόσει κομμουνισμό στη Γιουγκοσλαβία. Ο Τίτο απάντησε πως δεν είχε κανέναν σκοπό να εδραιώσει τον κομμουνισμό, αλλά δεν μπορούσε να το δηλώσει δημόσια (όπως του ζήτησε ο Churchill) γιατί θα φαινόταν ότι θα το έκανε υπό πίεση.

Ακόμη, ο Τίτο καθυσύχασε τον βρετανό πρωθυπουργό σχετικά με το ζήτημα της Σερβίας ότι δεν υπάρχει διαμάχη μεταξύ των Σέρβων και των Παρτιζάνων, καθώς εχθροί των Παρτιζάνων αλλά και της Γιουγκοσλαβίας είναι μόνο οι Cetnik. Επιπλέον, ζητάει περισσότερα πολεμοφόδια για τους Παρτιζάνους αλλά και να διευθετηθεί το ζήτημα της Ίστριας και η περιοχή να ελέγχεται από τους Παρτιζάνους. Η συνάντηση των τριών επαναλήφθηκε μια μέρα αργότερα, όταν ο Churchill επανέφερε το ζήτημα της συνεργασίας του Τίτο με τον Βασιλιά, για να λάβει αυτήν τη φορά την άρνηση και του Subasic, εκτός από αυτή του παρτιζάνου ηγέτη. Στη συνέχεια, τους ενημέρωσε ότι το θέμα της Ίστριας δεν μπορεί να λυθεί νωρίτερα από το τέλος του πολέμου, κυρίως γιατί είναι πάγια θέση των συμμάχων, αλλά κυρίως των ΗΠΑ, να μη λυθούν εδαφικά ζητήματα κατά τη διάρκεια του πολέμου, αλλά και γιατί ενέχει κομβικό ρόλο στα συμμαχικά σχέδια για την ταχύτερη απελευθέρωση της κεντρικής Ευρώπης²³.

²² Phyllis Auty, *Tito: a Biography*, Baltimore, Penguin, 1974, σσ. 270-271.

²³ Woodward, L., ό.π., σσ. 338-340.

Στις 31 Αυγούστου ο Subasic τηλεγραφεί στον Τίτο ότι είναι πλέον ζήτημα εβδομάδων να απελευθερωθούν τα Βαλκάνια και στη Γιουγκοσλαβία χρειάζεται να δημιουργηθεί μια ενιαία κυβέρνηση. Ο Τίτο απορρίπτει την πρόταση του Subasic και τονίζει ότι το ζήτημα αυτό έχει πολύ μικρή σημασία μπροστά στη μάχη που δίνουν οι Παρτιζάνοι, οι οποίοι είναι έτοιμοι να απελευθερώσουν ολόκληρη τη Γιουγκοσλαβία. Η απάντηση του Τίτο ενόχλησε τον Eden, ο οποίος, καταρχήν, του δήλωσε ότι συμπαρατάσσεται με τις απόψεις του Subasic και, στη συνέχεια, ότι του προκαλεί μεγάλη δυσφορία η καθυστέρηση και η υποβάθμιση του ζητήματος. Τέλος, του τονίζει πόσο σημαντικό είναι να υπάρχει μία κυβέρνηση που θα αναγνωριστεί από τα μελλοντικά συμβούλια ειρήνης. Έλαβε, όμως, την ίδια απάντηση με αυτή που έλαβε και ο Subasic²⁴.

Στη συνέχεια, ο βρετανός υπουργός εξωτερικών επισημαίνει στον Churchill πως είναι πλέον ώρα να ενημερωθεί η Σοβιετική Ένωση με απόλυτη ειλικρίνεια για τις βρετανικές απόψεις ως προς τη Γιουγκοσλαβία. Στο πλαίσιο αυτό έδωσε οδηγίες στον βρετανό πρεσβευτή στη Μόσχα να μεταφέρει στον Molotov πως πάγια θέση της Βρετανίας είναι να υπάρχει μια Γιουγκοσλαβία ανεξάρτητη και ισχυρή. Τη θέση αυτή θα βοηθούσε μια ενιαία κυβέρνηση που θα εκπροσωπούσε όλες τις εθνικές ομάδες, καθώς θα εκμηδένιζε τις πιθανότητες ενός εμφυλίου πολέμου και θα ενίσχυε την πιθανότητα συνεργασίας του Βασιλιά και του Τίτο. Ο Churchill συμφωνεί υπό τον όρο να μη φανεί πως με αυτόν τον τρόπο δίνεται η ελευθερία στη Σοβιετική Ένωση να διαχειριστεί το ζήτημα όπως νομίζει.

Ωστόσο, όλο αυτό το σχέδιο εγκαταλείφθηκε καθώς οι εξελίξεις πρόλαβαν τη βρετανική κυβέρνηση. Στις 18 Σεπτεμβρίου ο Τίτο

²⁴ Eden, A., ό.π., σσ. 471-472.

αποχώρησε από το Vis και τη στρατιωτική βάση που του είχαν δημιουργήσει οι Βρετανοί. Αποχώρησε με σοβιετικό αεροπλάνο προς άγνωστη τοποθεσία για τους Βρετανούς. Ο ηγέτης των Παρτιζάνων είχε μεταβεί αρχικά στη Ρουμανία και μετέπειτα στη Μόσχα, ώστε να διαπραγματευθεί με τον Stalin την απελευθέρωση της Γιουγκοσλαβίας με τη βοήθεια του Κόκκινου Στρατού.

Με αυτή του την ενέργεια ο παρτιζάνος ηγέτης μας αποδεικνύει πως οι όποιες διαπραγματεύσεις με τους Βρετανούς και τον Subasic δεν ήταν τίποτα παραπάνω από μια επιτυχημένη προσπάθεια να εξασφαλίσει τη συνέχεια της συμμαχικής βοήθειας προς τους Παρτιζάνους, αλλά και να κερδίσει χρόνο ώστε να μεταβεί στη Σοβιετική Ένωση.

Στο σημείο αυτό θα ήταν χρήσιμο να αναλύσουμε την επιλογή του Τίτο να ζητήσει τη βοήθεια του Κόκκινου Στρατού, με βασικό πάντα γνώμονα την κοινή κομμουνιστική τους ιδεολογία. Παρά την όπως είδαμε μέχρι τώρα στήριξη του Τίτο και των Παρτιζάνων από τη Βρετανία, όχι μόνο σε επίπεδο πολεμοφοδίων αλλά ακόμη και σε πολιτικό επίπεδο, ο Τίτο εξακολουθούσε να πιστεύει, ακόμα και τον Σεπτέμβριο του 1944, πως στρατηγική επιλογή της Βρετανίας πέρα από το ζήτημα του Βασιλιά ήταν και η στήριξη του Mihailovic. Επίσης, ακόμη πίστευε πως με πρόσχημα την περιοχή της Ίστριας οι δυτικοί σύμμαχοι θα εισβάλλουν στη Γιουγκοσλαβία για να εγκαταστήσουν την κυβέρνηση της αρεσκείας τους. Τις απόψεις αυτές ο Τίτο τις μοιράζεται με τηλεγράφημα του με τον Stalin από τις 5 Ιουλίου, όταν του ζητάει και την βοήθειά του για να αποτρέψει να γίνουν οι φόβοι του πραγματικότητα²⁵.

²⁵ Phylis, A., ό.π., σσ. 285-286.

Η συμπεριφορά της Μόσχας απέναντι στην εξόριστη κυβέρνηση του Subasic ήταν απλώς τυπική και μετά την ανακοίνωση της συνεργασίας της με τον Τίτο, καθώς ακολούθησε το μήνυμα του Γιουγκοσλάβου πρωθυπουργού τον Ιούλιο του 1944 στον Molotov, στο οποίο του εξέφραζε τις απόψεις του για μια νέα ενοποιημένη κυβέρνηση, αλλά και την ανάγκη να διαπιστευτούν νέοι πρεσβευτές μεταξύ των δύο χωρών, όπως και την αναγκαιότητα επίσκεψής του στη Σοβιετική Ένωση. Η απάντηση του Molotov χαρακτήρισε ευπρόσδεκτη την ενοποίηση των δυνάμεων στην Γιουγκοσλαβία και συμφώνησε να οριστούν νέοι πρεσβευτές, αλλά ανέβαλλε το αίτημα του Subasic για επίσκεψή του στη Μόσχα, επισημαίνοντάς του ότι δεν είναι κατάλληλη η περίοδος. Ο χειρισμός από τη Σοβιετική Ένωση της εξόριστης βασιλικής κυβέρνησης είναι απόλυτα τυπικός απέναντι σε μια κυβέρνηση την οποία είχε αναγνωρίσει παλαιότερα. Αντίθετα, οι ενέργειές της υπογράμμιζαν ότι είναι εμφανώς με το πλευρό του Τίτο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι ποτέ δεν όρισε πρεσβευτή στην εξόριστη γιουγκοσλαβική κυβέρνηση, ενώ στέλνει επίσημη στρατιωτική αποστολή στο αρχηγείο του Τίτο. Στη συνέχεια αποδέχεται τον νέο πρεσβευτή της Γιουγκοσλαβίας στη Σοβιετική Ένωση, ο οποίος είναι επιλογή του Τίτο και μέλος των Παρτιζάνων.

B. Η απελευθέρωση της χώρας και η κυριαρχία του Τίτο

Ο Τίτο στη συνάντηση που είχε με τον Stalin στο Κρεμλίνο ζήτησε τη βοήθεια του Κόκκινου Στρατού, ο οποίος είχε φτάσει στα σύνορα της Γιουγκοσλαβίας για να απελευθερώσει τη χώρα του. Στις συζητήσεις μεταξύ τους ο Stalin δέχτηκε τις προτάσεις του Τίτο για βοήθεια, αλλά πρότεινε στον Γιουγκοσλάβο να δεχτεί τον βασιλιά Πέτρο για να ηρεμήσουν οι πιέσεις των δυτικών συμμάχων και μετά, με δόλιο τρόπο, να βρει μια αφορμή να τον αποπέμψει και η Σοβιετική ένωση θα στεκόταν σύμμαχός του. Ο Τίτο αρνήθηκε γιατί κάτι τέτοιο θα ήταν προδοσία στο λαό των μαχόμενων Γιουγκοσλάβων. Ο Stalin, χωρίς να τον πιέσει περισσότερο, συμφώνησε να βοηθήσει τους Παρτιζάνους να απελευθερώσουν την περιοχή της Σερβίας, αλλά και να αποχωρήσουν τα στρατεύματα του Κόκκινου Στρατού με κατεύθυνση προς την Ουγγαρία και να μην παραμείνουν στη Γιουγκοσλαβία²⁶. Η επιλογή του Τίτο ήταν να επιτεθεί με τον Κόκκινο Στρατό στη Σερβία, μια περιοχή όπου είναι ισχυροί οι Cetnik και οι Παρτιζάνοι είχαν πολύ μικρή δύναμη. Κατ' αυτό τον τρόπο μαζί με τους Γερμανούς θα διαλυθούν και οι Cetnik. Ακόμη, με την συμφωνία να αποχωρήσουν τα ρωσικά στρατεύματα εξασφαλίζει το γεγονός ότι θα απελευθερώσουν την υπόλοιπη Γιουγκοσλαβία οι Παρτιζάνοι και θα πάρουν και τη διοίκηση της χώρας χωρίς την παραμονή των σοβιετικών στρατευμάτων στο εσωτερικό της χώρας, όπως θα συνέβαινε στις υπόλοιπες βαλκανικές χώρες που απελευθερώθηκαν από τον Κόκκινο Στρατό.

²⁶ Auty, Ph, ό.π., σ. 288, αλλά και στο *Τίτο, Αυτοβιογραφικές Αφηγήσεις*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 1984 σσ. 369-370.

Τον Οκτώβριο του 1944 ο Churchill με τον Eden επισκέφτηκαν τη Μόσχα όπου και ολοκλήρωσαν μαζί με τον Stalin και τον Molotov μια συμφωνία την οποία είχαν αρχίσει να διαπραγματεύονται από την άνοιξη του ίδιου έτους. Η συμφωνία είχε ως θέμα τη μεταπολεμική κατάσταση στα Βαλκάνια και την επιρροή των δύο υπερδυνάμεων στα βαλκανικά κράτη. Τον Μάιο του 1944 είχε αναγνωριστεί η πρωτοβουλία εκτέλεσης στρατιωτικών επιχειρήσεων της Σοβιετικής Ένωσης στη Ρουμανία και τη Βουλγαρία, όπως και της Βρετανίας στην Ελλάδα. Ανάχωμα στην ολοκλήρωση της συμφωνίας νωρίτερα ήταν η άρνηση των ΗΠΑ να συμφωνήσουν στη δημιουργία σφαιρών επιρροής, αλλά και σε οποιαδήποτε μεταπολεμική ρύθμιση πριν από το τέλος του πολέμου.

Το ζήτημα των σφαιρών κυριαρχίας στα Βαλκάνια επαναπροσεγγίστηκε από τον Churchill στη Μόσχα, όπου και διευθετήθηκε με χαρακτηριστική ευκολία. Ο Τσόρτσιλ πρότεινε η Σοβιετική Ένωση να κατέχει το 90% στη Ρουμανία και η Βρετανία το ίδιο ποσοστό στην Ελλάδα. Η Γιουγκοσλαβία θα έπρεπε να μοιραστεί σε ένα ποσοστό 50-50, όπως και η Ουγγαρία, ενώ στη Βουλγαρία το ποσοστό θα ήταν 75-25 υπέρ της Σοβιετικής Ένωσης. Ο Τσόρτσιλ έγραψε τις χώρες και τα ποσοστά σε ένα χαρτί, τα πέρασε στον Stalin και αυτός απλώς με ένα «τικ» πάνω στο χαρτί συμφώνησε²⁷.

Το 50-50 σύμφωνα με τον Eden αναφερόταν στη χάραξη κοινής πολιτικής μεταξύ Βρετανίας και Σοβιετικής Ένωσης για μια ελεύθερη και ενωμένη Γιουγκοσλαβία και την εξασφάλιση πως η χρήση των όπλων που παρέχονται στον Τίτο δεν γίνεται για να εξασφαλίσει τη μεταπολεμική του κυριαρχία²⁸. Ακόμη, υπήρχε η συμφωνία πως εφόσον ο

²⁷ Τσόρτσιλ, Ου., ό.π., τόμος VI, σσ. 290-291.

²⁸ Eden, A., ό.π., σσ. 478-482.

Stalin εξασφάλισε ότι θα έχει τον πρώτο λόγο στη Μαύρη Θάλασσα, στη Ρουμανία και στη Βουλγαρία, δεν θα έθιγε τα συμφέροντα της Βρετανίας στη Μεσόγειο²⁹.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε τις βασικές βρετανικές επιδιώξεις στην περιοχή των Βαλκανίων. Πρώτος και κύριος στόχος ήταν η διατήρηση της πολιτικής κυριαρχίας στην Ελλάδα για να προστατευτούν τα βρετανικά συμφέροντα στην ανατολική Μεσόγειο αλλά και τη Μέση Ανατολή. Σε ένα δεύτερο πλάνο, και με δεδομένη τη συνεχή προέλαση του Κόκκινου Στρατού στα Βαλκάνια, είναι αναγκαίο να υπάρχει έλεγχος ως ένα βαθμό και της Γιουγκοσλαβίας, ώστε να μην τεθούν σε κίνδυνο τα βρετανικά συμφέροντα στην Ελλάδα, αλλά και συνολικά στην ανατολική Μεσόγειο.

Στη Μόσχα ο Eden ενημερώθηκε από τον ρώσο ομόλογό του για την επίσκεψη του Τίτο στη Μόσχα. Παραπονέθηκε έντονα στον Molotov ότι έπρεπε να είχε λάβει γνώση για την επίσκεψη του Τίτο και πως το γεγονός αυτό θα πλήξει τις σχέσεις της Βρετανίας με τη Σοβιετική Ένωση, καθώς σε κάθε περίπτωση το Foreign Office βρίσκεται προ τετελεσμένου. Η απάντηση του Molotov ήταν πως «ο Τίτο δεν ήταν τίποτε άλλο από ένας αγρότης που δεν ξέρει τίποτα από πολιτική»³⁰.

Στη Μόσχα οι δύο υπουργοί πληροφορήθηκαν την πρόσκληση του Τίτο στον Subasic στο απελευθερωμένο πλέον Βελιγράδι. Ο Τίτο προσκάλεσε μόνο τον Subasic χωρίς κανέναν υπουργό του, αλλά και χωρίς κανέναν αντιπρόσωπο της Βρετανίας και της Σοβιετικής Ένωσης. Οι δύο υπουργοί των εξωτερικών συμφωνούν να στείλουν κοινό μήνυμα

²⁹ Resis, A., *The Churchill-Stalin Secret "Percentages" Agreement on the Balkans*, Moscow, October 1944, *The American Historical Review*, Vol. 83, No. 2 (Apr. 1978), σσ. 375-378

³⁰ Eden, A., ό.π., σ. 483.

στον γιουγκοσλάβο ηγέτη, στο οποίο δήλωναν την επιθυμία τους οι διαπραγματεύσεις να κλείσουν με συμφωνία μεταξύ των δύο πλευρών³¹.

Στις 29 Οκτωβρίου υπογράφηκε στο Βελιγράδι η δεύτερη συμφωνία μεταξύ Τίτο και Subasic. Σε αυτήν ορίζεται η δημιουργία αντιβασιλείας αποτελούμενης από τρία άτομα που θα εκπροσωπεί τον Βασιλιά στη χώρα μέχρι να κριθεί το μέλλον του, τα μέλη της οποίας θα επιλεγούν από την κυβέρνηση. Η κυβέρνηση θα αποτελείται από 28μελές υπουργικό συμβούλιο στο οποίο θα μετέχουν μέλη της εξόριστης βασιλικής κυβέρνησης αλλά και από το Απελευθερωτικό Συμβούλιο. Πρωθυπουργός, υπουργός Εθνικής Άμυνας, αλλά και επικεφαλής των ενόπλων δυνάμεων τέθηκε ο Τίτο, ενώ ο Subasic ορίζεται υπουργός των Εξωτερικών. Η εξόριστη κυβέρνηση θα συμμετέχει στην κυβέρνηση με πέντε μέλη, εκ των οποίων τα δύο μέλη ήταν οι εκπρόσωποι των Παρτιζάνων στην κυβέρνηση του Subasic. Ακόμη, αποφασίστηκε πως αυτή η κυβέρνηση θα δημιουργούσε συνταγματική εθνοσυνέλευση που θα αποφάσιζε για την επιστροφή του βασιλιά. Ήταν εμφανές πως ο Τίτο είχε την κυριαρχία σε αυτήν την κυβέρνηση και θα ήταν ο ρυθμιστής των πολιτικών εξελίξεων στη Γιουγκοσλαβία, που ήταν ένα βήμα πριν την απελευθέρωσή της³².

Οι εξελίξεις δεν άρεσαν καθόλου στους Βρετανούς, με αποκορύφωμα τη δήλωση του Churchill πως ο Subasic «πουλήθηκε πολύ φτηνά στον Τίτο», αλλά θεώρησαν πως θα πρέπει να περιμένουν την επιστροφή του Subasic στο Λονδίνο για να ενημερωθούν τόσο οι ίδιοι όσο και ο εξόριστος Βασιλιάς, ο οποίος θα έπρεπε να δώσει την έγκριση του για τη συμφωνία. Με βάση αυτές τις εξελίξεις η έγκριση του Βασιλιά

³¹ Ο.π., σσ. 483-484.

³² FRUS 1945, Conferences at Malta and Yalta, Pre-Conference Documents, σσ. 251-253.

γινόταν όλο και περισσότερο τυπική, θα όφειλε όμως να δώσει την έγκριση του για να διεκδικήσει τις όποιες πιθανότητες είχε για να επιστρέψει³³.

Αντί για την έλευση του Subasic στο Λονδίνο, το Foreign Office πληροφορήθηκε στις 3 Νοεμβρίου πως ο Subasic μετά την συμφωνία του με τον Τίτο θα μετέβαινε στην Μόσχα να συναντήσει τον Stalin. Ο Churchill έκανε γνωστό τον εκνευρισμό του στον Subasic για την επιλογή του αυτή και το γεγονός πως δε μπορεί να αποδεχθεί τη συμφωνία του με τον Τίτο και να πιέσει και τον Βασιλιά να την εγκρίνει χωρίς να έχει ενημερωθεί για τις λεπτομέρειες. Την άποψη του αυτή για την έγκριση της συμφωνίας την εξέφρασε και στον Stalin ο βρετανός πρωθυπουργός. Ο Subasic έφτασε στη Μόσχα στις 20 Νοεμβρίου. Οι πληροφορίες για τη συνάντηση του με τον Stalin έφτασαν στον Churchill με τηλεγράφημα από τον ίδιο τον σοβιετικό ηγέτη στις 24 του μήνα. Εκεί του μετέφερε πως ο ίδιος δεν μπορεί να αναβάλλει την εφαρμογή της συμφωνίας που είχαν οι δύο Γιουγκοσλάβοι και πως και ίδιος ο Churchill θα συμφωνήσει μόλις συναντηθεί με τον Subasic. Η επιλογή του Τίτο ο Subasic να επισκεφθεί πρώτα την Σοβιετική Ένωση και μετά την Αγγλία καταδεικνύει την επιλογή του Τίτο να στραφεί προς την Σοβιετική Ένωση και να τεθεί υπό την προστασία του ηγέτη της. Με την επιστροφή του στο Βελιγράδι ο Subasic ανέφερε στον Maclean πως ο Stalin του ζήτησε να μην οδηγηθεί η Γιουγκοσλαβία σε μία κομμουνιστική επανάσταση κατά της Βασιλείας, αλλά ούτε και να μιμηθούν το εγχείρημα της Σοβιετικής Ένωσης³⁴.

³³ Dilks, D., ό.π., σσ. 677-678.

³⁴ Eden, A., ό.π., σσ. 478-480.

Πέρα από τα προβλήματα που προκάλεσε ο Τίτο στο Foreign Office σχετικά με τη συνεργασία του με την εξόριστη κυβέρνηση και τον Βασιλιά, πρόβλημα προκάλεσε επαναφέροντας το ζήτημα των εδαφικών διεκδικήσεων, αλλά και με την άρνησή του να δεχτεί συμμαχικά στρατεύματα στα εδάφη της Γιουγκοσλαβίας για να συμβάλλουν στην απελευθέρωσή της από τους Γερμανούς. Επιπλέον, επέβαλλε μια σειρά από περιορισμούς στις μετακινήσεις των δυτικών συμμάχων εντός των απελευθερωμένων περιοχών, αλλά και στη χρήση των λιμανιών της Αδριατικής από τα συμμαχικά πλοία.

Την πρώτη οδηγία για περιορισμό των μετακινήσεων των δυτικών συνδέσμων την είχε δώσει από τη Μόσχα στις αρχές του Οκτωβρίου. Οι εξελίξεις αυτές εκνεύρισαν τον Churchill, ο οποίος σε τηλεγράφημά του στις αρχές Νοεμβρίου προς τον Τίτο –το οποίο κοινοποίησε και στον Stalin–, αφού του υπενθύμισε πως είχε μοιραστεί με τον Stalin από κοινού τη δράση για την απελευθέρωση της Γιουγκοσλαβίας, του ανέφερε πως η συμφωνία που είχαν οι δύο ηγέτες επέτρεπε στη Βρετανία να προσγειώσει στρατεύματα στη Γιουγκοσλαβία, αλλά παρά τη συμφωνία των δύο δυνάμεων ο Τίτο συμπεριφέρεται με επαχθή τρόπο κατά της Βρετανίας, πιθανότατα εξαιτίας των διεκδικήσεών του για την προσάρτηση των Ιταλικών Εδαφών. Ακόμη, του επεσήμανε πως η συμφωνία με τον Subasic φαίνεται ικανοποιητική, αλλά δεν μπορεί να αναγνωριστεί αν δεν προσέλθει ο Subasic στον εξόριστο Βασιλιά για να πάρει την έγκρισή του. Τον ενημέρωσε, επίσης, ότι η άποψή του ήταν πως μεγαλύτερη σημασία έχει η διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών. Επιπλέον, τηλεγράφησε στον διοικητή της Μεσογείου, Wilson, στις 21 Νοεμβρίου και τον ενημέρωσε πως η εικόνα που είχε για τον Τίτο είχε πληγεί τον Αύγουστο στην Καζέρτα και είχε καταστραφεί εντελώς με τη φυγή του από το Vis. Ακόμη, για εκείνον ο Τίτο εκείνη τη στιγμή δεν

ήταν τίποτε παραπάνω από ένας ηγέτης των ανταρτών, τον οποίο έπρεπε να στηρίζουν οι Βρετανοί³⁵.

Η απάντηση του Τίτο ήταν άμεση: καθησυχάζει τον Maclean πως δεν υπάρχει καμία διαφορά στον χειρισμό των δύο δυνάμεων και προτείνει να υπογραφούν συμφωνητικά για τις επιχειρήσεις εντός της Γιουγκοσλαβίας με τους ίδιους όρους που έχει συμφωνήσει με τους Ρώσους. Στο σημείο αυτό εγείρει για πρώτη φορά με σοβαρές αξιώσεις το ζήτημα της αναγνώρισης της κυβέρνησής του.

Με την απάντηση του το Foreign Office διεμήνυε στον Τίτο πως τέτοια ζητήματα επιλύονται μόνο κατόπιν γραπτών αιτημάτων και όχι με δηλώσεις στους εκάστοτε βρετανούς απεσταλμένους. Ακόμη, του ζητήθηκε να γίνει αποσαφήνιση για το μεταπολεμικό καθεστώς της Γιουγκοσλαβίας. Ο γιουγκοσλάβος αντάρτης απάντησε στις 21 Δεκεμβρίου αναφέροντας πως το ζήτημα που είχε προκύψει με τον περιορισμό των βρετανικών δυνάμεων στη Γιουγκοσλαβία ήταν παρεξήγηση και των δύο πλευρών. Η συνεργασία των δύο πλευρών είναι απαραίτητη και δεν υποπτεύεται σε καμία περίπτωση τη βρετανική επιθυμία να σταλούν στρατεύματα σε περιοχές όπου οι Γιουγκοσλάβοι είχαν διατυπώσει τις εδαφικές τους διεκδικήσεις. Επιπλέον, δηλώνει πως δεν επιθυμεί με κανέναν τρόπο να προκαταβάλλει το αποτέλεσμα των συνθηκών ειρήνης που θα υπογραφούν. Μια εβδομάδα νωρίτερα ο Stalin είχε επιβεβαιώσει στον Βρετανό πρωθυπουργό τη συμφωνία του Δεκεμβρίου, αλλά και είχε δηλώσει ότι ελπίζει πως θα την αποδεχθεί και ο Churchill αφού συναντηθεί με τον Subasic. Τέλος, σχετικά με τον περιορισμό των βρετανικών δυνάμεων στη Γιουγκοσλαβία, ο Stalin

³⁵ Woodward, L., ό.π., σσ. 353-354.

εντέχνως απέφυγε να τοποθετηθεί και ανέφερε πως θα ήθελε να ακούσει και την άποψη του Τίτο στο ζήτημα³⁶.

Στο μεταξύ, ο Subasic είχε ήδη μεταβεί στο Λονδίνο και στις 19 Δεκεμβρίου συναντήθηκε με τον Eden όπου και του παρουσίασε τους όρους της συμφωνίας του με τον Τίτο. Η γνώμη του βρετανού υπουργού των Εξωτερικών ήταν πως αυτή η συμφωνία, παρότι έχει ως ισχυρό «παίκτη» τον Τίτο, αποτελεί ένα θετικό βήμα, καθώς αναγνωρίζει τον θεσμό του Βασιλιά –έστω και με την αντιβασιλεία– ενώ το μέλλον της θα κριθεί από τον λαό. Στη συνέχεια, ο Churchill δηλώνει στον Τίτο πως αποδέχεται τους όρους της Συμφωνίας και πως θα προσπαθήσει να πείσει και τον Βασιλιά να τους αποδεχθεί.

Ωστόσο, πρόβλημα προκύπτει από τη στάση του State Department στις 23 Δεκεμβρίου, το οποίο δίνει οδηγίες στον πρεσβευτή του στην εξόριστη Γιουγκοσλαβική κυβέρνηση να μην αναγνωρίσει αυτήν τη συμφωνία και να προτείνει στον Βασιλιά να μην την αποδεχθεί. Το σκεπτικό αυτής της απόφασης, όπως εκφράζεται από το State Department στον Patterson, είναι, αφενός, η στήριξη στον θεσμό της βασιλείας. Επιπλέον, αναφέρεται πως δεν υπάρχει καμία εμπιστοσύνη στον Τίτο, καθώς θα αποκηρύξει τον Βασιλιά και την εξόριστη κυβέρνηση και θα ζητήσει αναγνώριση ως τη μοναδική υπεύθυνη λύση για τη Γιουγκοσλαβία³⁷.

Το γεγονός αυτό δεν έρχεται σαν κεραυνός εν αιθρία, καθώς ήδη, όπως έχουμε αναφέρει, έχει διακοπεί από τον Οκτώβριο του 1944 ο εφοδιασμός των Παρτιζάνων από τις ΗΠΑ. Αλλά και τον Δεκέμβριο οι αμερικανοί πολιτικοί αναλυτές στα συμμαχικά στρατηγεία με επικεφαλής

³⁶ Ο.π., σσ. 354-355.

³⁷ FRUS 1944, Vol. IV, σσ. 1443-1445, Stettinius to Patterson, 23 Δεκεμβρίου 1944.

τον Kirk προτείνουν στο State Department τον αναπροσδιορισμό της θέσης των ΗΠΑ στη Γιουγκοσλαβία, καθώς ο Τίτο κάνει συνεχώς προπαγάνδα υπέρ της Σοβιετικής Ένωσης, επιχειρεί να δυσφημίσει τους δυτικούς συμμάχους, αλλά και τους συμπεριφέρεται δυσανάλογα με τη Σοβιετική Ένωση.

Παρατηρούμε μια έντονη δραστηριότητα των ΗΠΑ στο ζήτημα της Γιουγκοσλαβίας. Μια δραστηριότητα που κινείται στα όρια που ορίζει η σύμμαχός τους Βρετανία, η οποία έχει την πρωτοβουλία των κινήσεων στα Βαλκάνια και πολλές φορές τα υπερβαίνει, όπως, για παράδειγμα, στην περίπτωση της αναγνώρισης της συμφωνίας του Βασιλιά. Ένα άλλο σημείο στο οποίο οι ΗΠΑ δραστηριοποιούνται είναι η λειτουργία της UNRRA στη Γιουγκοσλαβία και την περιοχή της Δαλματίας. Σε συζητήσεις με τον Τίτο –ο οποίος φαίνεται να γνωρίζει την έξαρση του επισιτιστικού προβλήματος της Δαλματίας– διαπιστώνεται η αδιαφορία του να δράσει αλλά και να δεχτεί τη λειτουργία της UNRRA. Η Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης αρνούνταν να δεχτεί τη λειτουργία της UNRRA στην περιοχή της Γιουγκοσλαβίας γιατί φοβόταν ότι θα εδραίωνε το δικό της δίκτυο διανομής έναντι αυτού που είχαν ήδη δημιουργήσει οι Παρτιζάνοι σε άλλες περιοχές της Γιουγκοσλαβίας, αλλά και γιατί η λειτουργία της UNRRA απαιτούσε έναν μεγάλο αριθμό παρατηρητών που θα έπρεπε να εγκατασταθούν στη Γιουγκοσλαβία³⁸.

Αντίθετα, στη Σερβία αμερικανοί παρατηρητές δηλώνουν πως η Σοβιετική βοήθεια μοιράζεται χωρίς προβλήματα και χωρίς να γίνονται πολιτικές διακρίσεις στους πολίτες που τη λαμβάνουν. Εν τέλει, αποφασίζεται να δράσει η UNRRA στη Δαλματία παρά την αδιαφορία του Τίτο. Η απόφαση αυτή πέρα από τη βοήθεια του πληθυσμού σκόπευε

³⁸ FRUS, 1944, Vol. IV, σ. 1445, Kirk to Stettinius, 24 Δεκεμβρίου 1944.

και να ανυψώσει την εικόνα των δυτικών συμμάχων στον λαό της Γιουγκοσλαβίας, αλλά και να μην επιτρέψουν τη Γιουγκοσλαβική προπαγάνδα που στόχευε να δείξει ότι υπεύθυνοι για τον υποσιτισμό των περιοχών αυτών είναι οι δυτικοί σύμμαχοι³⁹. Η UNRRA ξεκινάει επίσημα τη δραστηριότητά της στη Γιουγκοσλαβία στις 21 Ιανουαρίου 1945, όταν κάμφθηκαν όλες οι αντιστάσεις του Τίτο και αποφασίστηκε η βοήθεια να διανεμόταν στο δίκτυο διανομής των Παρτιζάνων, το οποίο, με τη σειρά του, θα ήταν υπεύθυνο για τη διανομή των αγαθών στους πολίτες. Τέλος, διευθυντής της UNRRA στη Γιουγκοσλαβία διορίστηκε σοβιετικός αξιωματικός αντί ενός Αμερικανού ή ενός Βρετανού, όπως προέβλεπαν οι αρχικές προτάσεις⁴⁰.

³⁹ FRUS, 1944, Vol. IV, σ. 1445, Kirk to Stettinius, 27 Δεκεμβρίου 1944.

⁴⁰ FRUS 1945, Conferences at Malta and Yalta, Pre-Conference Documents, σσ. 264-265.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

Από την κυριαρχία στην εγκατάσταση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας

A. Από την αναγνώριση στη διακοπή των προμηθειών

Ο Ιανουάριος του 1945 βρήκε το F.O. να προσπαθεί να πείσει τον εξόριστο Βασιλιά να δώσει την έγκρισή του για να εφαρμοστεί η συμφωνία μεταξύ Τίτο και Subasic. Η κύρια διαφωνία του Βασιλιά ήταν η αντισυνταγματική επιλογή των μελών της αντιβασιλείας, καθώς επιθυμούσε να ορίσει εκείνος τα πρόσωπα που θα τον αντιπροσωπεύουν στη Γιουγκοσλαβία. Ο λόγος που η Αγγλία επέμενε στην αποδοχή της Συμφωνίας ήταν πως μόνο έτσι ο Βασιλιάς διατηρούσε τις όποιες πιθανότητες είχε για να επιστρέψει στη χώρα του, αλλά και το γεγονός πως παρότι γνώριζε ότι ο Τίτο έχει το «πάνω χέρι» στα εσωτερικά της Γιουγκοσλαβίας αναγνωρίζει τον θεσμό της βασιλείας, προσδοκώντας πολιτική αναγνώριση από τους δυτικούς συμμάχους. Ακόμη, η συνεχής άρνηση του Βασιλιά δημιουργεί ένα διάστημα ακυβερνησίας στη Γιουγκοσλαβία και μεγαλώνει τους φόβους της Βρετανίας πως ο Τίτο θα αποκηρύξει τον Βασιλιά μαζί με την κυβέρνηση και θα δημιουργήσει μια καθαρά επαναστατική κυβέρνηση. Για αυτόν τον λόγο και οι πιέσεις ήταν μεγάλες προς τον Βασιλιά να αποδεχτεί τους όρους της Συμφωνίας του Νοεμβρίου.

Μετά από τις συνεχείς αρνήσεις του Τίτο, ο Churchill επικοινωνεί με τον Stalin και συμφωνούν πως θα πρέπει αφενός να πειστούν οι ΗΠΑ για την αναγκαιότητα της εφαρμογής της συμφωνίας και αφετέρου από κοινού και οι τρεις σύμμαχοι να συνεργαστούν για να την αποδεχθεί ο Βασιλιάς. Τηλεγραφεί, όμως, και στον Τίτο, ζητώντας του να κάνει

υπομονή καθώς οι διαπραγματεύσεις συνεχίζονται. Ο Τίτο συμφωνεί διότι αυτή η εξέλιξη του δίνει χρόνο να εδραιώσει την κυριαρχία των Παρτιζάνων στην απελευθερωμένη πλέον Γιουγκοσλαβία και, κυρίως, στη Σερβία –όπου το κίνημα των Παρτιζάνων δεν είχε ισχυρή παρουσία– η οποία αποτελούσε τον βασικό πυλώνα διοίκησης της υπόλοιπης χώρας. Στο Βελιγράδι ο Τίτο είχε επανδρώσει την αστυνομία αλλά και τα κομβικά υπουργεία με τους Παρτιζάνους και προχωρούσε στη στελέχωση της διοίκησης του υπό απελευθέρωση κράτους⁴¹.

Η εξέλιξη αυτή στη Γιουγκοσλαβία είναι γνωστή στο F.O., αλλά πλέον η μεγιστοποίηση της δύναμης της Σοβιετικής Ένωσης στα βαλκανικά κράτη –εκτός από την Ελλάδα– οδηγεί τη Βρετανία να επιθυμεί να έχει επιρροή στη Γιουγκοσλαβία, βασιζόμενη και στη συμφωνία του Οκτωβρίου μεταξύ Churchill και Stalin.

Ο Βασιλιάς, όμως, στις 22 Ιανουαρίου κάνει την κατάσταση δυσκολότερη για τον ίδιο αλλά και για τις βρετανικές επιδιώξεις στην περιοχή της Γιουγκοσλαβίας, καθώς με αιφνιδιαστική δήλωσή του αίρει την εμπιστοσύνη του από τον Subasic και την κυβέρνηση. Η εξέλιξη αυτή ταραάζει τον Churchill παραμονές της συνδιάσκεψης της Γιάλτας, ο οποίος συμφωνεί με τον Stalin να αναγνωριστεί τελικά η συμφωνία Τίτο-Subasic –ακόμη και αν ο Βασιλιάς επιμείνει στην άποψή του– και η εξόριστη κυβέρνηση να μεταβεί από τις πρώτες μέρες του Φεβρουαρίου στη Γιουγκοσλαβία για να συμφωνήσει με τον Τίτο για τα πρόσωπα των αντιβασιλέων. Η προώθηση αυτής της συμφωνίας του Churchill με τον Stalin αναβάλλεται, καθώς ο Subasic ενημερώνει το F.O. τρεις μέρες αργότερα πως ξαναρχίζουν οι διαπραγματεύσεις μεταξύ εκείνου και του Βασιλιά. Τελικά, ο Βασιλιάς αποδέχεται τη Συμφωνία του Νοεμβρίου στις 29 Ιανουαρίου, προτείνοντας και ο ίδιος άτομα για να στελεχώσουν την αντιβασιλεία⁴².

Παράλληλα, με την αποδοχή της Συμφωνίας του Νοεμβρίου από τον Βασιλιά η κυβέρνηση των ΗΠΑ δήλωσε στους συμμάχους της πως αναγνωρίζει τη συμφωνία Τίτο-Subasic και τη νέα κυβέρνηση που θα σχηματιστεί υπό τον όρο ότι η τελευταία θα δηλώσει ότι είναι

⁴¹ Woodward, L., ό.π., σ. 362.

⁴² Ό.π., σ. 363.

μεταβατική κυβέρνηση και θα διενεργήσει ελεύθερες εκλογές, στις οποίες θα εκφραστεί η ελεύθερη βούληση των πολιτών⁴³.

Στις διαπραγματεύσεις που πραγματοποιήθηκαν στη συνδιάσκεψη της Γιάλτας ο Eden πρότεινε στον Stalin να ζητήσει από τον Τίτο να δώσει εγγυήσεις ότι το προσωρινό κοινοβούλιο που θα δημιουργηθεί θα είναι διευρυμένο με μέλη από την τελευταία γιουγκοσλαβική βουλή τα οποία δεν έχουν συνεργαστεί με τον εχθρό, αλλά και ότι οι νόμοι που θα ψηφιστούν από τη μεταβατική κυβέρνηση θα υποστούν έλεγχο από τη Συνταγματική Εθνοσυνέλευση που θα δημιουργηθεί μετά τις εκλογές. Στις συζητήσεις αυτές οι ΗΠΑ εμφανίστηκαν σχετικά απρόθυμες να ασχοληθούν με τα εσωτερικά της Γιουγκοσλαβίας, καθώς εμφανίζονται ικανοποιημένες από το γεγονός ότι ο λαός θα εκφράσει τη βούλησή του ελεύθερα μέσω των εκλογών. Παρά τις αρχικές ενστάσεις της ότι οποιαδήποτε δήλωση πάνω στο θέμα της Γιουγκοσλαβίας θα υπέσκαπτε την προσπάθεια συνεννόησης Τίτο και Subasic, η Σοβιετική Ένωση δέχτηκε τις προτάσεις του Eden με τον όρο πως οι προτάσεις αυτές θα γίνουν αφού ανακοινωθεί η σύσταση της νέας ενωμένης κυβέρνησης της Γιουγκοσλαβίας. Οι διαπραγματεύσεις μεταξύ Τίτο και Subasic για τα μέλη της κυβέρνησης –αλλά και της αντιβασιλείας– ξεκίνησαν στις 12 Φεβρουαρίου με την προσγείωση του Subasic στο Βελιγράδι και ολοκληρώθηκαν στις 6 Μαρτίου⁴⁴.

Η νέα κυβέρνηση αναγνωρίστηκε άμεσα από τη Βρετανία⁴⁵. Αυτό, όμως, το γεγονός δεν διευκόλυνε καθόλου τις σχέσεις της Βρετανίας με τη νέα κυβέρνηση της Γιουγκοσλαβίας. Ο Τίτο αύξανε συνεχώς τις απαιτήσεις του σε πολεμικό υλικό και, εκτός αυτού, σε κάθε δημόσια εμφάνισή του εξήρε τη συνεισφορά της Σοβιετικής Ένωσης στην επικείμενη απελευθέρωση της Γιουγκοσλαβίας, χωρίς να κάνει καθόλου αναφορές στη συνεισφορά των δυτικών συμμάχων. Κατόπιν της

⁴³ FRUS 1945, Vol. V, σσ. 1185-116, Memorandum of Telephone Conversation by Grew, 23 Ιανουαρίου 1945.

⁴⁴ Eden, A., ό.π., σσ. 506-507, αλλά και FRUS 1945, Vol. V, σσ. 1213-1214, Kirk to Stettinius, 18 Μαρτίου 1945.

⁴⁵ Χαρακτηριστικό είναι πως η βρετανική πρεσβεία στο Βελιγράδι ξανάνοιξε στις 14 Μαρτίου. Woodward, L., ό.π., σσ. 363-364.

πρόσφατης μη αναγνώρισης της βρετανικής βοήθειας από τον Τίτο και της ολοκληρωτικής στροφής του προς τη Σοβιετική Ένωση, ο βρετανός πρωθυπουργός οδηγείται στις 10 Μαρτίου να προτείνει στον Eden μια ενδεχόμενη αλλαγή της πολιτικής της Βρετανίας στο θέμα της Γιουγκοσλαβίας, καθώς ίσως θα έπρεπε να ακολουθηθεί μια αυξανόμενη απομάκρυνση και να διακοπούν οι στρατιωτικές προμήθειες προς τη χώρα⁴⁶.

Η απάντηση του Eden ήρθε μία εβδομάδα αργότερα, όταν και προτείνει στον Churchill να μην αποσυρθεί το βρετανικό ενδιαφέρον από τη Γιουγκοσλαβία στο συγκεκριμένο χρονικό σημείο. Βεβαίως, δεν θα μπορούσε να ελπίζει ότι θα επηρεάζει τα εσωτερικά της, αλλά θα μπορούσε –με βάση το 50-50 που είχε συμφωνηθεί με τη Σοβιετική Ένωση– η Γιουγκοσλαβία να αποτελέσει μια ουδέτερη ζώνη ανάμεσα στις σφαίρες επιρροής της Αγγλίας και της Σοβιετικής Ένωσης. Ήταν γνωστό πως η Γιουγκοσλαβία δεν συμπεριλαμβάνεται στα μεταπολεμικά ενδιαφέροντα της Βρετανίας ή, στην καλύτερη περίπτωση, είναι στην άκρη τους, ενώ σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσε να συγκριθεί με τη θέση της Ελλάδος ή της Ιταλίας⁴⁷.

Επιπλέον, κατά την άποψη του Eden, η Γιουγκοσλαβία θα γινόταν η πιο σημαντική χώρα στα Βαλκάνια, ενώ, αν η Βρετανία την εγκαταλείψει, θα χάσει την ευκαιρία να επηρεάζει αλλά και να ενημερώνεται με ταχύτητα για τα γεγονότα που θα διαδραματίζονταν σε όλα τα Βαλκάνια, μιας και η Σοβιετική Ένωση έχει καταφέρει να εδραιώσει την κυριαρχία της σε όλες τις χώρες εκτός της Ελλάδας. Τέλος, του προτείνει η βρετανική επιρροή στη Γιουγκοσλαβία να επικεντρωθεί στο να ασκεί τη διοίκηση της χώρας ο Τίτο σε σωστές γραμμές, όπως αυτές καθορίστηκαν στη Συνδιάσκεψη της Γιάλτας. Κατ' αυτόν τον τρόπο θα μπορούσαν στη συνέχεια να διακοπούν οι πολεμικές προμήθειες, αλλά και από πολιτική σκοπιά δεν επιτρέπεται να αποσυρθούν, γιατί κάτι τέτοιο θα έκανε τη Σοβιετική Ένωση υπερδύναμη της περιοχής⁴⁸.

⁴⁶ Woodward, L., ό.π., σ. 365.

⁴⁷ Ό.π., σ. 369.

⁴⁸ Ό.π., σ. 371.

Η συνέχεια των εξελίξεων, όμως, εισάγει τις μεγάλες δυνάμεις εντελώς στο κλίμα του ψυχρού πολέμου. Τον Απρίλιο του 1945 ο Τίτο, ως επικεφαλής της νέας γιουγκοσλαβικής κυβέρνησης, μεταβαίνει στη Μόσχα, όπου και υπογράφει με τον Stalin εικοσαετές σύμφωνο φιλίας και αμοιβαίας μεταπολεμικής συνεργασίας. Το γεγονός αυτό τοποθετεί τη Γιουγκοσλαβία και επίσημα στη σοβιετική σφαίρα επιρροής, καθώς τέτοιου είδους συνεργασίες είχε υπογράψει η Σοβιετική Ένωση με χώρες στις οποίες είχε ήδη επιβάλλει την κυριαρχία της. Τελευταία χώρα που υπέγραψε παρόμοιο σύμφωνο πριν τη Γιουγκοσλαβία ήταν η Τσεχοσλοβακία. Ο Τίτο προχώρησε και σε αυτήν τη συμφωνία για μία ακόμα φορά χωρίς να έχει ενημερώσει τη Βρετανία ή τις ΗΠΑ για τις προθέσεις του. Επιπλέον, σε συνεντεύξεις του σε σοβιετικές εφημερίδες κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του στη Μόσχα έκανε λόγο για την καθοριστική συμβολή της Σοβιετικής Ένωσης και της Βουλγαρίας στην απελευθέρωση της Γιουγκοσλαβίας, αλλά δεν έκανε ούτε ένα σχόλιο για τους δυτικούς συμμάχους. Τέλος, στις δηλώσεις του εξέφρασε την πεποίθησή του πως οι περιοχές της Ίστριας και της Τεργέστης θα κατέληγαν στην κατοχή στη Γιουγκοσλαβία⁴⁹.

Οι τελευταίες εξελίξεις οδήγησαν τον Eden να τηλεγραφήσει στον Churchill από το Σαν Φρανσίσκο, στο οποίο είχε μεταβεί για τη Σύνοδο του ΟΗΕ, λέγοντάς του ότι πλέον έχει έρθει η ώρα να αναπροσαρμοστούν και να περικοπούν οι βρετανικές στρατιωτικές προμήθειες –αν δεν διακοπούν–, αλλά δεν θα πρέπει να απεμπλακούν από την υποχρέωσή τους να εξοπλιστεί η Γιουγκοσλαβική Αεροπορία από βρετανικά κονδύλια. Η απάντηση που έλαβε από τον Churchill στα τέλη Απριλίου είναι ενδεικτική του εκνευρισμού που είχε προκαλέσει στη Βρετανία η ικανότητα του Τίτο να ασκεί ανεξάρτητη πολιτική για τη Γιουγκοσλαβία, όταν και του επανέλαβε ότι είχε χάσει την εμπιστοσύνη του στον Τίτο από τη στιγμή που ο τελευταίος έφυγε από το Vis, ενώ στη συνέχεια του ανέφερε πως: «Δεν υπάρχει κανένας λόγος να συνεχίζουν να ταλαιπωρούνται σε ένα χαμένο παιχνίδι με τη Ρωσία στην περιοχή του Τίτο.» Στις 2 Μαΐου αποφασίστηκε από τη βρετανική ηγεσία πως θα πρέπει άμεσα να περικοπούν οι προμήθειες στη Γιουγκοσλαβία και στη

⁴⁹ Woodward, L., ό.π., σσ. 369-370, αλλά και στο FRUS 1945, Vol. V, σσ. 1215-1218, Harriman to Stettinius, 8 Απριλίου 1945.

συνέχεια να διακοπούν. Η απόφαση αυτή οφείλεται στο γεγονός πως πλέον γίνεται αντιληπτό από τη βρετανική κυβέρνηση ότι δεν έχει κανέναν τρόπο να επηρεάσει τον Τίτο για να εξασφαλίσει τις διεκδικήσεις της στην περιοχή των Βαλκανίων.

B. Εδαφικές διεκδικήσεις

Τον Αύγουστο του 1944 –και ενώ είναι πλέον ορατή η νίκη για τους συμμάχους– ο Churchill καλεί τον Τίτο στο συμμαχικό στρατηγείο στην Καζέρτα της Ιταλίας για να τον ενημερώσει για τα μελλοντικά στρατιωτικά σχέδια. Εκεί, ο Churchill τονίζει στον Τίτο την ανάγκη να βοηθηθούν τα βρετανικά στρατεύματα από τις δυνάμεις των Παρτιζάνων σε επιχειρήσεις στη χερσόνησο της Ίστριας. Ο Τίτο αποφασίζει να βοηθήσει υπό τον όρο, όμως, να έχει αυτός τον έλεγχο των περιοχών μετά την απελευθέρωσή τους, κάτι στο οποίο συμφωνούσε και ο Subasic, ο οποίος βρισκόταν μαζί με τον Τίτο στην Ιταλία. Ο όρος αυτός δεν γίνεται δεκτός από τον Churchill, καθώς ήταν αναγκαίο για τα συμμαχικά σχέδια να είναι υπό κοινή συμμαχική διοίκηση ο άξονας Τεργέστης-Μάριμπορ-Γκρατζ, μιας και μέσω αυτής της οδού θα εφοδιάζονταν τα συμμαχικά στρατεύματα. Ακόμη, του αναφέρει την πάγια θέση των συμμάχων να μη γίνει καμία συζήτηση για εδαφικές διεκδικήσεις πριν από το τέλος του πολέμου⁵⁰.

Στις 21 Φεβρουαρίου 1945 ο διοικητής των συμμαχικών δυνάμεων, Αλεξάντερ, είχε μεταβεί στο Βελιγράδι για να τον ενημερώσει πως ο συμμαχικός σχεδιασμός απαιτούσε την εδραίωση Συμμαχικής Στρατιωτικής Διοίκησης στην περιοχή της χερσονήσου της Ίστριας, στην περιοχή Venezia Giulia, αλλά και στις γραμμές επικοινωνίας μέχρι την Αυστρία.

Το ζήτημα των εδαφικών διεκδικήσεων της Γιουγκοσλαβίας και της Ιταλίας συζητήθηκε και στις συνεδριάσεις της Γιάλτας. Εκεί, ο Churchill πρότεινε στους ομολόγους του ότι θα έπρεπε να εδραιωθεί μια κοινή συμμαχική διοίκηση στη χερσόνησο της Ίστριας μετά την απελευθέρωσή της από τους Γερμανούς, με στόχο τον εφοδιασμό των στρατευμάτων στην κεντρική Ευρώπη. Αμφότεροι ήταν θετικοί σχετικά με το ενδεχόμενο της συμμαχικής διοίκησης στην Τεργέστη, ο καθένας με τις

⁵⁰ Τσόρτσιλ, Ου., ό.π., τόμος VI, σσ. 192-193.

δικές του επιφυλάξεις. Από την πλευρά του, ο Ρούσβελτ αρνήθηκε πεισματικά να στείλει στρατεύματα, ενώ ο Stalin συμφώνησε, αναφέροντας, όμως, πως δεν μπορεί να ελέγξει τις ενέργειες του Τίτο⁵¹.

Μετά τη Συνεδρίαση της Γιάλτας, η Γιουγκοσλαβία αποκτά περιφερειακό ρόλο στα βρετανικά μεταπολεμικά σχέδια, καθώς όλο το βάρος της βρετανικής πολιτικής έχει πέσει στις επιδιώξεις της σε Ελλάδα και Ιταλία. Το μόνο ζήτημα που υπήρχε πλέον ήταν η χερσόνησος της Ίστριας, κάτι που θα λυνόταν από τα στρατιωτικά επιτελεία. Η πρόταση της Βρετανίας –η οποία βρήκε σύμφωνη και την ηγεσία των ΗΠΑ– έγινε στις 30 Απριλίου και σύμφωνα με αυτήν μια υπεράσπιση των Ιταλικών αιτημάτων στη βόρεια Αδριατική θα ενδυνάμωνε τις σχέσεις των τριών κυβερνήσεων, αλλά και θα αποδυνάμωνε αισθητά το κομμουνιστικό κίνημα που ήταν ισχυρό στον ιταλικό βορά. Οι σχέσεις της Βρετανίας με τον Τίτο αποκτούν εκ νέου πολιτικό ενδιαφέρον τον Μάιο του 1945 και μετά τη συνεχιζόμενη άρνηση του Τίτο να συνεργαστεί με τα συμμαχικά σχέδια στην περιοχή της Τεργέστης, αλλά και την κατάληψη της πόλης από τους Παρτιζάνους μετά την απελευθέρωσή της⁵². Η Αμερική σκληραίνει τη στάση της και πλέον το ζήτημα της Τεργέστης έχει πάρει πολιτικές διαστάσεις. Αυτό είναι ένα κομβικό γεγονός που παραλίγο να καταλήξει να γίνει το θερμό επεισόδιο ενός ψυχροπολεμικού κλίματος που παγιώνεται από το τέλος του πολέμου και έπειτα.

Από εκείνην τη στιγμή η Βρετανία κινείται για να πάρει θέση κοντά στην Τεργέστη πριν υποχωρήσουν τα γερμανικά στρατεύματα, γεγονός πολύ δύσκολο, καθώς δεν είχε αξιόμαχα στρατεύματα να διαθέσει. Εν τέλει, στις 2 Μαΐου μια νεοζηλανδική ταξιαρχία που βρισκόταν βορειοδυτικά της Τεργέστης, με τη σύμφωνη γνώμη και του νέου προέδρου των ΗΠΑ, εισβάλλει στην Τεργέστη, όπου είχαν υποχωρήσει τα γερμανικά στρατεύματα. Οι Παρτιζάνοι είχαν φτάσει στα περίχωρα της Τεργέστης λίγες ώρες νωρίτερα, αλλά τα γερμανικά στρατεύματα δεν παραδόθηκαν, καθώς φοβούνταν τα γιουγκοσλαβικά αντίποινα. Τελικά, η περιοχή ελευθερώνεται αλλά την κυριαρχία στο μεγαλύτερο μέρος της πόλης την έχουν οι Παρτιζάνοι, κάτι που δυσχεραίνει τα

⁵¹ FRUS 1945, Vol. V, Conferences of Malta and Yalta, Eighth Plenary meeting, σσ. 930-935.

⁵² Whittam, J.R., *Drawing the Line: Britain and the Emergence of the Trieste Question*, January 1941 - May 1945, *The English Historical Review*, Vol. 106, No. 419 (Apr. 1991), σ. 368.

αγγλοαμερικανικά επιτελεία. Στις 9 Μαΐου προτείνεται στον Τίτο να κρατήσει όλη την υπόλοιπη περιοχή εκτός από την Τεργέστη και τις πόλεις Γκορίζια και Πόλα. Ο Τίτο αρνείται και αντιπροτείνει κοινή διοίκηση και με τους Παρτιζάνους. Τα συμμαχικά επιτελεία αρνούνται και εξοργίζονται. Η σκληρή διαπραγματευτική στάση που εφαρμόζει ο Τίτο απέναντι στους δυτικούς συμμάχους του πιθανώς να έχει και βάση στα όσα του είχε δηλώσει ο Stalin τον Απρίλιο του 1945, στο περιθώριο της υπογραφής της εικοσαετούς συμφωνίας των δύο χωρών. Εκεί ο Stalin φέρεται να του είπε:

«Αυτός ο πόλεμος δεν είναι σαν τους προηγούμενους: ο καθένας που κατακτά μια περιοχή εδραιώνει σε αυτήν το κοινωνικό του σύστημα. Ο καθένας επιβάλλει το σύστημά του μέχρι εκεί που ο στρατός του έχει την ισχύ να το στηρίζει»⁵³

Ακόμη ένα γεγονός που επιβεβαιώνει την υποψία ότι ο Τίτο ήθελε να φέρει προ τετελεσμένου τους δυτικούς συμμάχους του ήταν πως ενώ καταλάμβανε περιοχές στην Κροατία –και κυρίως στη χερσόνησο τις Ίστριας– απαλλοτριώνει κτίρια αλλά και εκτόπιζε άτομα, κυρίως μέλη του Κροατικού Εργατικού Κόμματος, το οποίο αποτελούσε τον πιο ισχυρό κομματικό μηχανισμό στην περιοχή πριν το ξέσπασμα του πολέμου αλλά και το κόμμα από το οποίο προερχόταν ο υπ. Εξωτερικών Subasic. Το γεγονός αυτό προσπάθησε να δικαιολογήσει αργότερα και ο Stalin σε τηλεγράφημα του προς τους συμμάχους του, αλλά χωρίς ιδιαίτερη επιτυχία⁵⁴.

Στις 13 Μαΐου ο Churchill με τη στήριξη του Truman στέλνει μήνυμα στον Τίτο, στο οποίο του αναφέρει πως το εδαφικό ζήτημα της Venezia Giulia αποτελούσε ένα από τα πολλά εδαφικά ζητήματα που θα διευθετηθούν μετά το τέλος του πολέμου, ενώ μια πιθανή λύση μέσω της κατάκτησης της περιοχής και τη διατήρησή της με ένοπλες δυνάμεις δεν θα ήταν αποδεκτή. Επιπλέον, η Συμμαχική Διοίκηση θα προσφέρει μια γρήγορη και ειρηνική λύση σε ένα πολύπλοκο πρόβλημα χωρίς, ωστόσο, να επηρεάζει τις Συνεδριάσεις Ειρήνης που θα ακολουθήσουν. Τέλος, τον καλεί να δώσει εντολές ώστε τα στρατεύματά του να συνεργαστούν και

⁵³ Phyllis Auty, ό.π., σ. 280, αλλά και στο Djilas, ό.π., σ. 85.

⁵⁴ FRUS 1945, Vol. V, σσ. 1321-1322, Kennan to Byrnes, 15 Μαΐου 1945.

να αποχωρήσουν. Την ίδια μέρα ο βρετανός πρωθυπουργός ενημερώνει και τον Stalin για το ζήτημα, επιρρίπτοντας τις ευθύνες στον Τίτο. Ο Τίτο αρνείται να συμμορφωθεί στις υποδείξεις του Churchill. Μετά την τελευταία άρνηση του Τίτο ο βρετανός πρωθυπουργός προτείνει στον Τρούμαν να εφαρμοστεί η Συμμαχική Στρατιωτική Διοίκηση με τη χρήση ένοπλης βίας απέναντι στους Παρτιζάνους, πρόταση στην οποία είναι κάθετα αντίθετος ο πρόεδρος των ΗΠΑ, και δηλώνει πως η χρήση πυρός θα γίνει από τα συμμαχικά στρατεύματα μόνο αν τους επιτεθούν οι Παρτιζάνοι⁵⁵.

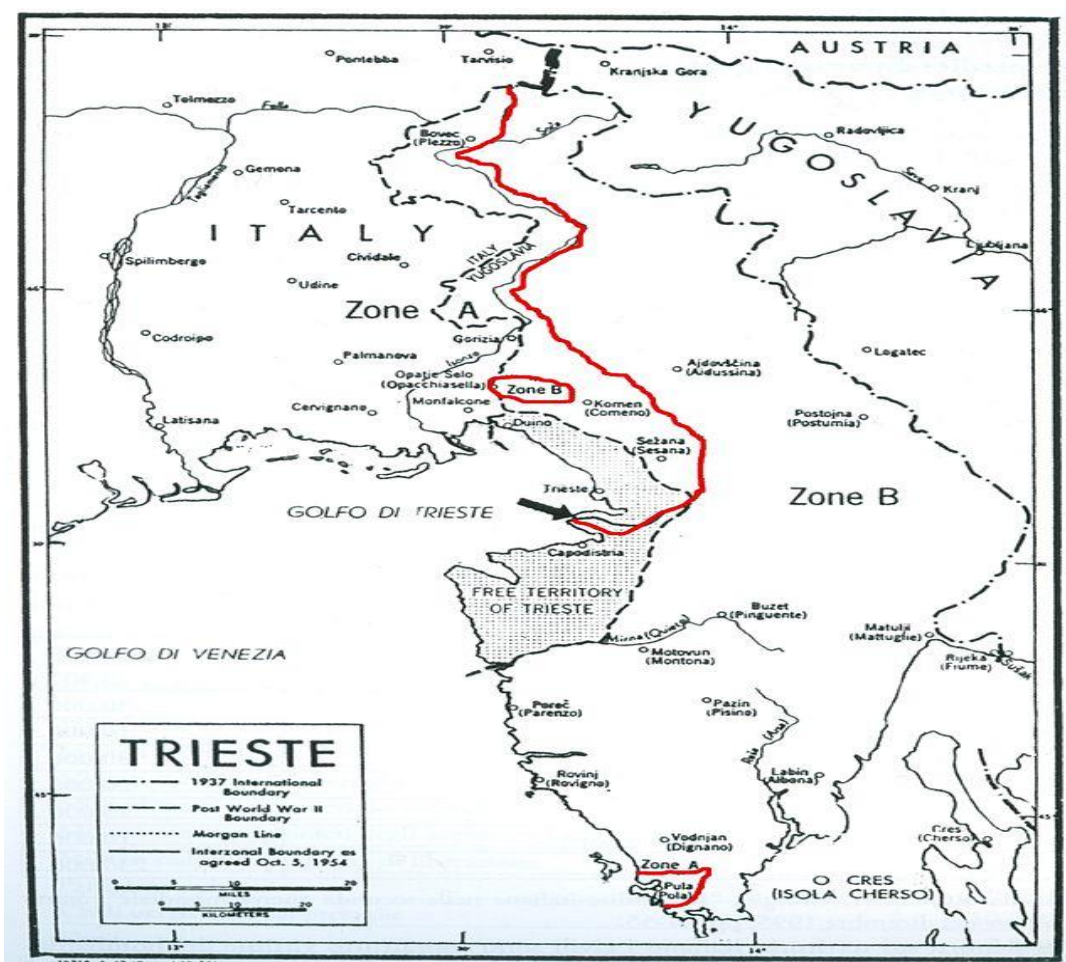
Τα βρετανικά στρατεύματα μαζί λιγοστά αμερικανικά υπό τη διοίκηση του Alexander κινούνται τον Μάιο του 1945 για να καταλάβουν την Τεργέστη –ακόμη και με τη χρήση βίας– ώστε να μην παραμείνει σε κομμουνιστικά χέρια, δηλώνοντας πως οι πράξεις του Τίτο είναι όμοιες με αυτές του Χίτλερ και του Μουσολίνι. Στις 21 Μαΐου, όμως, οι Παρτιζάνοι υποχωρούν φοβούμενοι μια πιθανή ήττα και διαμαρτυρόμενοι για τις συμμαχικές πρακτικές. Μετά από δύο ημέρες ο Stalin ενημερώνει τον Τρούμαν ότι διαφωνεί με τις πρακτικές αυτές και προτείνει συνεργασία των συμμαχικών δυνάμεων με τους Παρτιζάνους, αλλά δεν κάνει καμία άλλη ενέργεια για να προστατεύσει τις γιουγκοσλαβικές επιδιώξεις⁵⁶. Έτσι, στις 9 Ιουνίου ο Τίτο αναγκάζεται να δεχτεί τους όρους που είχε αρνηθεί έναν μήνα πριν και υπογράφει τη συμφωνία του Βελιγραδίου, η οποία στις 12 Ιουνίου του 1945 τίθεται σε ισχύ και διχοτομεί τη χερσόνησο της Ίστριας σε δύο ζώνες: το εμπορικό τμήμα –το οποίο περιλαμβάνει και το λιμάνι– πέρασε στον έλεγχο των συμμάχων, ενώ η υπόλοιπη περιοχή δόθηκε στον Τίτο (βλ. Χάρτη 1). Τον Ιούλιο του 1946, στις διαπραγματεύσεις που αφορούσαν τη διαμόρφωση μιας ειρηνευτικής συνθήκης για την Ιταλία, οι Μεγάλες Δυνάμεις συμφώνησαν να δοθεί το μεγαλύτερο μέρος της Ίστριας στη Γιουγκοσλαβία, αλλά αποφάσισαν, επίσης, την καθιέρωση της «Ελεύθερης Ζώνης της Τεργέστης», η οποία περιελάμβανε την πόλη της Τεργέστης και τα προάστιά της. Θεωρητικά, αυτή η πόλη θα αποκτούσε διεθνή κυβέρνηση. Η περιοχή χωρίστηκε σε δύο ζώνες. Η βόρεια, που περιελάμβανε την πόλη της Τεργέστης και τις εμπορικές περιοχές

⁵⁵ Whittam, J.R., ό.π., σ. 369, αλλά και στο Woodward, L., ό.π., σ. 378.

⁵⁶ Whittam, J.R., ό.π., σσ. 369.

(γνωστή ως Ζώνη Α), είχε αμερικανική και βρετανική διοίκηση. Η ζώνη Β, στον νότο, τέθηκε υπό γιουγκοσλαβικό έλεγχο (βλ. Χάρτη 2). Στην Συνθήκη που υπογράφηκε με την Ιταλία τον Φεβρουάριο του 1947 η Γιουγκοσλαβία έλαβε μια περιοχή 7,756 τετραγωνικών χιλιομέτρων με εξακόσιες χιλιάδες κατοίκους. Παρά το μεγάλο αυτό κέρδος, η γιουγκοσλαβική κυβέρνηση δεν ήταν ευχαριστημένη από τον συμβιβασμό που αφορούσε την Τεργέστη. Το ζήτημα της Τεργέστης λύθηκε οριστικά το 1954, όταν η ζώνη Α –η οποία αποτελείτο από την πόλη της Τεργέστης και τις περιοχές στα βόρειά της– δόθηκε στην Ιταλία, ενώ η Γιουγκοσλαβία κράτησε τη ζώνη Β, που ήταν νότια της πόλης της Τεργέστης και περιελάμβανε τις πόλεις Gorizia και Pola⁵⁷.

Χάρτης 1 : Η διχοτόμηση της Ίστριας, 1945-1947

⁵⁷ Whittam, J.R., ό.π., σ. 370.

Χάρτης 2: Η Ελεύθερη Ζώνη της Τεργέστης, 1947-1954

Οι σύμμαχοι ήταν αρνητικοί στο ενδεχόμενο να καταλάβουν οι Παρτιζάνοι την Τεργέστη, υπό τον φόβο της εξάπλωσης του κομμουνισμού στη βόρεια Ιταλία και την ανατολική Αυστρία. Στα μεταπολεμικά βρετανικά σχέδια η πόλη της Τεργέστης αποτελούσε σημαντικό εμπορικό κόμβο προς την κεντρική Ευρώπη και δεν επιθυμούσε να τη διαχειρίζονται κομμουνιστικά χέρια. Ακόμη, παρατηρούμε πως ακριβώς μετά την απόφαση της Βρετανίας να διακόψει εντελώς τη βοήθεια στη Γιουγκοσλαβία σε οποιοδήποτε επίπεδο σκληραίνει τη στάση της και εφαρμόζει όσα είχε προτείνει ο Υπουργός των Εξωτερικών της, δηλαδή τη δημιουργία μιας ουδέτερης ζώνης στη Γιουγκοσλαβία. Δεν διστάζει να προτείνει στις ΗΠΑ να χρησιμοποιηθούν οι ένοπλες δυνάμεις της για να εδραιώσει τα μεταπολεμικά της συμφέροντα στην περιοχή της Αδριατικής και σε μια περιοχή όπου ο

ιταλικός πληθυσμός αποτελούσε μειονότητα. Την πρακτική αυτή είχε ακολουθήσει και στην Ελλάδα με την είσοδο των στρατευμάτων της στην Αθήνα και τις ένοπλες συγκρούσεις τον Δεκέμβριο του 1944. Στην περίπτωση της Τεργέστης συνάντησε την αντίσταση του Τρούμαν, ο οποίος δεν ήθελε να γίνει μια επανάληψη των γεγονότων του Δεκεμβρίου.

Παρόμοια εξέλιξη είχε, όμως, και η δεύτερη προσπάθεια του Τίτο να διευρύνει τα σύνορα της Γιουγκοσλαβίας, αυτήν τη φορά προς την πλευρά της Αυστρίας. Μετά την παράδοση των γερμανικών στρατευμάτων τον Απρίλιο, αποφασίστηκε από τις συμμαχικές χώρες να δημιουργηθούν ζώνες κατοχής στην Αυστρία. Η περιοχή θα μοιραζόταν ανάμεσα σε Βρετανία, ΗΠΑ, Γαλλία και Σοβιετική Ένωση. Λίγες ημέρες αργότερα ο Τίτο με επίσημο αίτημά του προς τους Συμμάχους ζήτησε να μετέχει και η Γιουγκοσλαβία στις ζώνες κατοχής της Αυστρίας. Το State Department συμφωνεί με το Foreign Office πως μια τέτοια εξέλιξη δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή και αποφασίζουν να πιέσουν τη Σοβιετική Ένωση ούτως ώστε να δοθεί στον Τίτο κοινή απάντηση και από τις τρεις δυνάμεις, στην οποία θα αρνούνταν το αίτημά του για συμμετοχή στις ζώνες κατοχής της Αυστρίας. Ωστόσο, η απάντηση της Σοβιετικής Ένωσης είναι πως θα ήταν θετική μια συμμετοχή της Γιουγκοσλαβίας. Πλέον, το State Department και το Foreign Office επιδίδονται σε έναν αγώνα δρόμου να πείσουν το Κρεμλίνο να μεταβάλει την άποψή του, και λίγες μέρες αργότερα, στις 9 Μαΐου, πληροφορούνται την είσοδο των γιουγκοσλαβικών στρατευμάτων στην περιοχή του Κλάγκενφουρτ, τα οποία εδραιώνουν και σύστημα διοίκησης στις περιοχές που καταλαμβάνουν. Μία ημέρα αργότερα ενημερώνονται από τον Τίτο ότι δεν είχε λάβει καμία άλλη απάντηση στο αίτημά του παρά μόνο από τη Σοβιετική Ένωση, η οποία του έλεγε πως ήταν θετική στη συμμετοχή των γιουγκοσλαβικών δυνάμεων⁵⁸.

Με μήνυμά του προς τον Τρούμαν, ο Churchill του μεταφέρει ότι οι περιοχές που διεκδικεί ο γιουγκοσλαβικός στρατός στην περιοχή της Αυστρίας εντάσσονται στη βρετανική ζώνη κατοχής και δεν έχει καμία πρόθεση να επιτρέψει να συμβεί αυτό. Τονίζει, επίσης, στον αμερικανό πρόεδρο ότι έχουν δοθεί οδηγίες στον Τίτο να υποχωρήσει και πως θα

⁵⁸ FRUS 1945, Vol. V, σσ. 1317-1318, Kirk to Byrnes, 12 Μαΐου 1945.

ήθελε να πείσουν και οι ΗΠΑ προς αυτό το αποτέλεσμα μέσω του πρεσβευτή τους στη Γιουγκοσλαβία⁵⁹.

Ωστόσο, για άλλη μία φορά η Σοβιετική Ένωση στηρίζει το αίτημα του Τίτο για συμμετοχή του στις ζώνες της Αυστρίας. Στις 12 Μαΐου ο υφυπουργός των Εξωτερικών Vyshinski δηλώνει στον βρετανό πρεσβευτή στη Μόσχα ότι θα προσέφερε πολλά μια συμμετοχή της Γιουγκοσλαβίας στην κατοχή των αυστριακών εδαφών, και πως θα μπορούσε να του παραχωρηθεί κομμάτι από τη σοβιετική ζώνη. Ταυτόχρονα, παρομοίασε την κατάσταση στην Αυστρία με εκείνη της Γερμανίας, όπου στη βρετανική ζώνη κατοχής συμμετείχαν Ολλανδοί και Βέλγοι. Η απάντηση που έλαβε από τον Βρετανό ήταν πως δεν μπορεί να γίνει παραλληλισμός των δύο χωρών, υπενθυμίζοντάς του πως για την Αυστρία είχαν συμφωνήσει από την 1^η Νοεμβρίου του 1943 την επαναφορά των συνόρων του 1937, και ότι πιθανή συμμετοχή της Γιουγκοσλαβίας θα εγείρει εδαφικές διεκδικήσεις κατά της Αυστρίας στο μελλοντικό Συμβούλιο Ειρήνης⁶⁰.

Μετά τις εξελίξεις αυτές, η Σοβιετική Ένωση δεν επέμεινε στις θέσεις της, ενώ η δήλωση του Τίτο στον Patterson στις 15 Μαΐου ήταν σε εντελώς διαφορετικό ύφος από την πρώτη. Σε αυτήν ανέφερε απολογητικά πως προχώρησε στα εδάφη της Αυστρίας μετά τη συγκατάθεση της Σοβιετικής Ένωσης και υπέθεσε ότι και οι δυτικοί σύμμαχοι ήταν ενήμεροι, αλλά και πως προωθήθηκε σε αυτές τις περιοχές μαχόμενος τον γερμανικό στρατό, καθώς εκεί υπήρχε σλαβικός πληθυσμός, και όχι απλώς για να καταλάβει τα εδάφη. Στη συνέχεια ανέφερε πως τα στρατεύματα που θα παρέμεναν στην περιοχή της Αυστρίας θα ήταν υπό τις εντολές των συμμαχικών επιτελείων. Η Βρετανία στις 16 Μαΐου αρνήθηκε τις Γιουγκοσλαβικές αντιπροτάσεις με το πρόσχημα ότι θα επηρέαζαν το Συμβούλιο Ειρήνης που θα έλυνε τις εδαφικές διαφορές που είχαν προκύψει από τον πόλεμο. Στις 19 Μαΐου ο Τίτο συμφώνησε να υποχωρήσει και να αποσύρει τα στρατεύματα του εμφανώς πικραμένος από τη συμπεριφορά των συμμάχων, δηλώνοντας,

⁵⁹ FRUS 1945, Vol. V, σσ. 1318-1319, Churchill to Truman, 13 Μαΐου 1945.

⁶⁰ FRUS 1945, Vol. V, σσ. 1321-1322, Kennan to Byrnes, 15 Μαΐου 1945.

επίσης, πως διαφωνεί με την άποψη ότι η κατοχή των εδαφών οδηγεί και σε ένα *de facto* καθεστώς ενόψει του Συμβουλίου Ειρήνης⁶¹.

Η διαμάχη γύρω από τη Συμμαχική Στρατιωτική Διοίκηση της ευρύτερης περιοχής της Τεργέστης, αλλά και σχετικά με την άρνηση να συμμετέχει η Γιουγκοσλαβία στις ζώνες κατοχής της Αυστρίας, ανέδειξε και την πολιτική που είχε σκοπό να εφαρμόσει ο νέος πρόεδρος των ΗΠΑ απέναντι στη σοβιετική σφαίρα επιρροής, αλλά και εν γένει απέναντι στη Σοβιετική Ένωση. Το γεγονός αυτό σηματοδοτεί μια περισσότερο ενεργή πολιτική στα Βαλκάνια, η οποία ξεκινούσε με την επιμονή των ΗΠΑ πως τα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης θα πρέπει να αναπροσδιορίσουν το πολιτικό τους σύστημα και να εκφράζονται ελεύθερα όλες οι πολιτικές δυνάμεις. Φαίνεται πως ο Τρούμαν ταυτίζεται με τη βρετανική άποψη πως η Γιουγκοσλαβία θα πρέπει να είναι το τελευταίο κομμουνιστικό κράτος στα Βαλκάνια και πως θα πρέπει να προστατευτούν από τις κομμουνιστικές ιδέες η Ιταλία και η Αυστρία.

Από την πλευρά της, η Σοβιετική Ένωση εμφανίστηκε απρόθυμη να στηρίξει ενεργά τις γιουγκοσλαβικές διεκδικήσεις. Ίσως να μην ήταν έτοιμη να μπει σε πολιτικές διαπραγματεύσεις των συνόρων της Γιουγκοσλαβίας και να θέσει υπό αμφισβήτηση άλλα εδαφικά ζητήματα, τα οποία φαίνεται να ξεκαθαρίζουν υπέρ αυτής κατά την απελευθέρωση της Ευρώπης (όπως τα σύνορα της Τσεχοσλοβακίας και της Πολωνίας).

⁶¹ FRUS 1945, Vol. V, σσ. 1322-1325, Patterson to Byrnes, 16 Μαΐου 1945.

Γ. Η εγκατάσταση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας

Οι αποφάσεις που είχαν συμφωνηθεί στη Γιάлта για τη διεύρυνση του Αντιφασιστικού Συμβουλίου –που πλέον είχε πάρει τη μορφή κοινοβουλίου– σε καμία περίπτωση δεν επενέβαιναν στον κομμουνιστικό έλεγχο. Η τελευταία βασιλική γιουγκοσλαβική βουλή εκλέχτηκε το 1938 και διαλύθηκε το 1939. Πολλά από τα μέλη της πέθαναν, ενώ άλλα εξορίστηκαν για πολιτικούς λόγους. Τριάντα εννέα πρώην αντιπρόσωποι, εξήντα εννέα μέλη μη κομμουνιστικών κομμάτων και δεκατρείς επιφανείς πολίτες προστέθηκαν στο Α.Σ. Τον Αύγουστο του 1945 το σώμα αυτό ανακηρύχτηκε προσωρινή εθνοσυνέλευση και τότε ξεκίνησε η προετοιμασία για εκλογές, οι οποίες προκηρύχθηκαν για τις 11 Νοεμβρίου.

Παρά τη μεγάλη του δύναμη, το καθεστώς των Παρτιζάνων κατέφυγε σε μεθόδους τρομοκρατίας και εκφοβισμού. Ιδρύθηκε μυστική αστυνομία υπό τη διοίκηση του Alexander Rankovic, η οποία αρχικά ονομαζόταν OZNA αλλά σύντομα μετονομάστηκε σε UDBA. Αστυνομικές πιέσεις, κατάσκοποι και πληροφοριοδότες χρησιμοποιούνταν ελεύθερα για την καταστροφή των αντίπαλων κομμάτων και τα παραδοσιακά κόμματα σύντομα διαπίστωσαν ότι δεν ήταν σε θέση να λειτουργήσουν⁶².

Παρά την υπογραφή του εικοσαετούς συμφώνου φιλίας μεταξύ Γιουγκοσλαβίας και Σοβιετικής Ένωσης τον Απρίλιο, οι ΗΠΑ είχαν αντιληφθεί πως πλέον ήταν επιλογή του Τίτο να ενταχθεί στη σοβιετική σφαίρα επιρροής, αλλά αποφάσισαν να διεκδικήσουν τις πιθανότητες που είχαν να επηρεάσουν τα εσωτερικά της Γιουγκοσλαβίας. Το State Department θεωρούσε πως θα μπορούσε το αποτέλεσμα των εκλογών να ήταν καταδικαστικό για τον Βασιλιά, αλλά θα εδραίωνε ένα δημοκρατικό σύστημα διοίκησης και όχι ένα κομμουνιστικό που θα είχε σκοπό να

⁶² Pawlowitch, K., Stefan, *Hitler's New Disorder: The Second World War in Yugoslavia*, Hurst, London, 2008, σσ. 268-269.

μιμηθεί το αντίστοιχο της Σοβιετικής Ένωσης⁶³. Χαρακτηριστικό είναι πως στο περιθώριο των συζητήσεων που έγιναν τον Μάιο, στην πρώτη συνεδρίαση του ΟΗΕ στο Σαν Φρανσίσκο ανάμεσα σε αμερικανούς αξιωματούχους και τον Subasic, συζητήθηκε έντονα το αίτημα του Γιουγκοσλάβου υπ. Εξωτερικών για οικονομική βοήθεια από τις ΗΠΑ, ωστόσο η απάντηση που έλαβε ήταν πως δεν μπορούσε να δοθεί καμία βοήθεια αν δεν διευθετηθεί το ζήτημα της Τεργέστης και δεν εκπληρωθούν οι προτάσεις των συμμάχων, όπως αυτές εκφράστηκαν από τη συνδιάσκεψη της Γιάλτας. Δόθηκαν, όμως, βεβαιώσεις στον Subasic πως το ενδιαφέρον των ΗΠΑ για τα ζητήματα της Γιουγκοσλαβίας παρέμενε αμείωτο⁶⁴.

Οι πληροφορίες που λάμβανε το State Department από τη Γιουγκοσλαβία έκαναν λόγο για καταπίεση των βασικών ελευθεριών αλλά και για περιορισμό των πολιτικών κομμάτων, ακόμη και μελών της ίδιας της κυβέρνησης. Ο Schanz, αμερικανός διπλωμάτης στη Γιουγκοσλαβία, αναφέρει τον Ιούλιο πως τον είχε προσεγγίσει ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης χωρίς χαρτοφυλάκιο, ο Σέρβος Milan Groll, ο οποίος ήταν ένας από τους τρεις μαζί με τον Subasic και τον Sutej που ήταν μέλη της τελευταίας Γιουγκοσλαβικής εξόριστης κυβέρνησης και μέλη της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας, αλλά χωρίς να είναι μέλη των παρτιζάνων. Αφού του εξέφρασε την εικόνα που είχε για τη συνεχή άσκηση βίας από το καθεστώς του Τίτο σε όλες της περιοχές της Γιουγκοσλαβίας, του ζήτησε τη βοήθεια των ΗΠΑ για να επιτευχθεί η διεξαγωγή των εκλογών ομαλά και να εκφραστεί η βούληση του λαού της Γιουγκοσλαβίας. Η πρόταση αυτή βρήκε τον Patterson θετικό, ο οποίος σε συνεννόηση με το State Department απάντησε πως θα γίνουν οι απαραίτητες ενέργειες για να εφαρμοστούν οι αποφάσεις της Γιάλτας και να γίνουν ελεύθερα οι εκλογές⁶⁵.

⁶³ FRUS 1945, Vol. V, σσ. 1234-1235, Memorandum of Conversation by the Acting Secretary of State (Grew), 15 Μαΐου 1945.

⁶⁴ FRUS 1945, Vol. V, σσ. 1234-1235, Memorandum of Conversation by the Acting Secretary of State (Grew), 15 Μαΐου 1945.

⁶⁵ FRUS 1945, Diplomatic Papers: The Conference of Berlin (the Potsdam Conference), σσ. 1210-1212, Shantz to Byrnes, 29 Μαΐου 1945.

Εν τω μεταξύ, από τον Μάιο μέχρι τον Ιούλιο ολοκληρώνεται η υποχώρηση των Βρετανών από τα εσωτερικά ζητήματα της Γιουγκοσλαβίας. Η αφορμή για να εφαρμοστεί αυτή η απόφαση δόθηκε από την πρόταση του Βασιλιά πως θα πρέπει να σχεδιαστεί μια επιτροπή που θα επιβλέψει τη διεξαγωγή των εκλογών στη Γιουγκοσλαβία. Ο Churchill απάντησε πως πλέον δεν μπορεί να αποτρέψει την κατάσταση που δημιουργείται, ενώ επιπλέον δεν μπορεί και να επέμβει για να την αποτρέψει. Η συνέχεια έγινε στο Πότσνταμ όταν μετά από πρόταση της βρετανικής πλευράς πως θα πρέπει να βρεθεί μια λύση για τη Γιουγκοσλαβία ώστε να εφαρμοστούν οι αποφάσεις της Γιάλτας, ο Stalin αντέδρασε λέγοντας πως οι αποφάσεις της Γιάλτας εφαρμόζονται στη Γιουγκοσλαβία και πως δεν θα έπρεπε να συζητηθεί τίποτα περαιτέρω αν δεν καλούνταν Γιουγκοσλάβοι αντιπρόσωποι στη συνδιάσκεψη, αφού άνηκαν και αυτοί στους νικητές συμμάχους. Ο Churchill υποχώρησε στη σαφή προστασία του Stalin στο καθεστώς που προσπαθούσε να εδραιώσει ο Τίτο. Τόνισε πως οι αποφάσεις της Γιάλτας για τη Γιουγκοσλαβία είχαν σχεδιαστεί από τις ΗΠΑ και θα περίμενε να δει ότι θα επιθυμούσαν την εφαρμογή τους. Με αυτόν τον τρόπο είναι πλέον ξεκάθαρη η υποχώρηση της Βρετανίας σε ότι αφορά τα ζητήματα της Γιουγκοσλαβίας, αλλά και πως θα ήθελε να αναλάβουν οι ΗΠΑ αυτές πλέον την πρωτοβουλία στις σχέσεις των δυτικών συμμάχων με τη Γιουγκοσλαβία αλλά και τη Σοβιετική Ένωση που θα την υποστήριζε. Μέχρι το τέλος της συνδιάσκεψης στο Πότσνταμ είχαν διεξαχθεί εκλογές στη Βρετανία και ο συντηρητικός συνασπισμός είχε ηττηθεί. Στην εξουσία είχαν ανέλθει οι Εργατικοί με πρωθυπουργό τον C. Attlee και υπουργό Εξωτερικών τον E. Bevin. Ο Bevin δήλωσε από την πρώτη στιγμή ότι θα ακολουθήσει την πολιτική που είχε χαράξει ο προκάτοχος του και στις 9 Αυγούστου ενημέρωσε τον αμερικανό ομόλογό του πως το ίδιο ισχύει και για την περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας⁶⁶.

Από τον Ιούλιο μέχρι και τον Αύγουστο το State Department προσπάθησε να εφαρμόσει δύο σχέδια για να αναπτυχθούν και άλλα κόμματα στη Γιουγκοσλαβία, πέραν αυτού των Παρτιζάνων. Η εφαρμογή αυτών των σχεδίων απαιτούσε την ανάπτυξη μιας δυναμικής γύρω από τα

⁶⁶ FRUS 1945, Diplomatic Papers: The Conference of Berlin (the Potsdam Conference), Third Plenary Meeting, σσ. 127-129.

πρόσωπα που μετέχουν στην κυβέρνηση και δεν είναι μέλη των Παρτιζάνων. Η πρώτη επιλογή του Patterson ήταν ο Groll, ο οποίος ήταν θετικός σε μια τέτοια κίνηση. Ωστόσο, φάνηκε γρήγορα πως ήταν αδύνατο να δυναμωθεί η θέση του, μιας και ο ρόλος του στην κυβέρνηση – όπως και αυτός του Sutej– ήταν ανίσχυρος και δεν μπορούσε να μεγιστοποιήσει την επιρροή του ούτε ανάμεσα στους Σέρβους. Ο επόμενος υποψήφιος, κατά τον Patterson, ήταν ο Subasic, αλλά και πάλι οι ΗΠΑ δεν θα μπορούσαν να υπολογίζουν σε αυτόν, μιας και κάθε του κίνηση παρακολουθείται και βρίσκεται υπό ασφυκτική πίεση από το καθεστώς του Τίτο. Το δεύτερο σχέδιο που προσπάθησε το State Department να εφαρμόσει ήταν να συσπειρωθούν οι Κροάτες γύρω από το πρόσωπο του Macek⁶⁷, ο οποίος μετά την ανακοίνωση της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας είχε διαφύγει στη Γερμανία, αφού το καθεστώς του Τίτο τον Ιούλιο του 1945 τον είχε χαρακτηρίσει ως προδότη και τον Αύγουστο χαρακτήρισε παράνομο το Κροατικό Αγροτικό Κόμμα, ενώ και τα μέλη του επικηρύχτηκαν. Παρά το γεγονός αυτό, έγιναν κινήσεις για να συναντηθεί ο Macek με τον Subasic σε προγραμματισμένο ταξίδι του τελευταίου στο Λονδίνο, στις αρχές του Σεπτεμβρίου. Η ακύρωση του όλου εγχειρήματος κρίθηκε αναγκαστική μετά το καρδιακό επεισόδιο του Subasic, ο οποίος ανέβαλε όλα τα σχέδιά του, αλλά και λόγω του κατ' οίκον περιορισμού που του επέβαλλε το καθεστώς του Τίτο, απαγορεύοντάς του να έχει επαφές με οποιονδήποτε πολιτικό, αλλά, επίσης, και με τους πρεσβευτές των ΗΠΑ και της Βρετανίας⁶⁸.

Τον Αύγουστο του 1945 ο Patterson μεταβαίνει στις ΗΠΑ για ενημέρωση. Εκεί συναντάται με τον Truman και του μεταφέρει τις απόψεις του, σύμφωνα με τις οποίες ο Τίτο ήταν ένας ιδιαίτερα ευφυής και δυναμικός πολιτικός –αλλά κομμουνιστής– και η πολιτική και οικονομική πολιτική του δεν είναι ίδια με την αμερικανική. Ακόμη, ενημέρωσε τον πρόεδρο των ΗΠΑ πως ο ίδιος είχε πληροφορήσει τον Τίτο ότι δεν θα μπορούσε να περιμένει αμερικανική βοήθεια αν δεν

⁶⁷ Ο Macek ήταν ο τελευταίος πρόεδρος του Κροατικού Αγροτικού Κόμματος. Μετά την εισβολή των Γερμανών αρνήθηκε να ενταχθεί στους Ustasa (που συνεργάστηκαν με τους Γερμανούς και ανέλαβαν τη διοίκηση της Κροατίας), ενώ δεν εντάχθηκε ούτε στους Παρτιζάνους.

⁶⁸ FRUS 1945, Vol. V, σ. 1255, Acheson to Caffery, 8 Σεπτεμβρίου 1945, αλλά και Shantz to Byrnes, 15 Σεπτεμβρίου 1945.

αλλάξει πολιτική. Ο Τρούμαν συμφώνησε με τη στάση που είχε κρατήσει μέχρι εκείνην τη στιγμή και του έδωσε εντολές να εφαρμόσει «δυναμική, σκληρή πολιτική απέναντι στον Τίτο», συμπληρώνοντας πως στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας θα ήταν χρήσιμο να εφαρμοστεί συνταγματική μοναρχία⁶⁹.

Παράλληλα, στη Γιουγκοσλαβία στις 19 Αυγούστου ο Groll παραιτείται από αντιπρόεδρος της κυβέρνησης εκφράζοντας τις αντιρρήσεις του για το πολιτικό σκηνικό που διαμορφώνεται και το κλίμα βίας και τρομοκρατίας που εδραιώνεται, το οποίο έχει ως μόνο σκοπό να εγκαταστήσει το Κομμουνιστικό Κόμμα της Γιουγκοσλαβίας στην κυβέρνηση. Ο Groll δηλώνει σε μέλη της αμερικανικής πρεσβείας πως αναμένεται να τον ακολουθήσουν και οι Sutej και Subasic. Ακόμη, προτείνει την επέμβαση των ΗΠΑ ώστε να μεταφερθεί η διεξαγωγή των εκλογών την άνοιξη, να διευρυνθεί η προσωρινή κυβέρνηση ακόμη περισσότερο, αλλά και να αποστρατευθεί μεγάλο μέρος του γιουγκοσλαβικού στρατού. Ο Groll παραιτείται μεν από την κυβέρνηση, αλλά ο ίδιος και οι 14 υποστηρικτές του παραμένουν μέλη του Αντιφασιστικού Συμβουλίου, καθώς –όπως μεταφέρει στον Patterson– φοβάται ακόμη και για τη ζωή του αν παραιτηθεί από το Αντιφασιστικό Συμβούλιο⁷⁰.

Κατόπιν της παραίτησης Groll ακολούθησαν οι ταυτόχρονες παραίτησεις των Subasic και Sutej. Ο Subasic, ο οποίος υπέστη καρδιακό επεισόδιο και είχε τεθεί σε κατ' οίκον περιορισμό, περίμενε απλώς να αναρρώσει ώστε να μπορεί να δηλώσει την παραίτησή του. Παραιτήθηκε στις αρχές Οκτωβρίου εκφράζοντας και αυτός τα παράπονά του για τον τρόπο διοίκησης και την ανελευθερία που κυριαρχούσε στη Γιουγκοσλαβία. Τον Subasic ακολούθησε και ο μοναδικός εναπομείνας υπουργός της εξόριστης κυβέρνησης, ο Sutej. Σε συνάντησή του με τον Patterson την επόμενη μέρα της παραίτησής του, ο Subasic ανέφερε πως ο Τίτο ελέγχεται από εξωτερικές δυνάμεις και πως ο ίδιος δεν επιθυμεί να συνδεθεί με μια πιθανή επέμβαση των μεγάλων δυνάμεων στα εσωτερικά της Γιουγκοσλαβίας, αλλά θεωρεί αναγκαίο να αναβληθεί η διεξαγωγή

⁶⁹ FRUS 1945, Vol. V, σσ. 1252-1253, Memorandum by the Ambassador Patterson Temporarily in Washington, 31 Αυγούστου 1945.

⁷⁰ FRUS 1945, Vol. V, σσ. 1251-1252, Schanz to Byrnes, 22 Αυγούστου 1945.

των εκλογών. Δήλωσε, ακόμη, πως ένας από τους λόγους που δεν επιθυμεί να συνεργαστεί ενεργά με τις μεγάλες δυνάμεις είναι, κυρίως, γιατί η κατάσταση της υγείας του δεν του επέτρεπε να είναι ενεργός πολιτικά, αλλά και διότι έχει ήδη κατηγορηθεί από τους υποστηρικτές του ΚΚΓ ως πράκτορας των ΗΠΑ και της Βρετανίας στη Γιουγκοσλαβία⁷¹.

Μετά τις παραιτήσεις των μελών της εξόριστης κυβέρνησης ο Patterson προτείνει την άμεση επέμβαση των ΗΠΑ για να αναβληθεί η διεξαγωγή των εκλογών, με το σκεπτικό πως η παραίτηση του Subasic αναιρεί τις δεσμεύσεις των ΗΠΑ έναντι της συμφωνίας Τίτο-Subasic. Το State Department με ταυτόχρονο μήνυμά του σε Βρετανία και Σοβιετική Ένωση πρότεινε κοινή δράση για να εκπληρωθούν οι δεσμεύσεις της Γιάλτας, αλλά και την αναβολή των εκλογών μέχρι την άνοιξη. Η απάντηση που έλαβε από τη Σοβιετική Ένωση ήταν κατηγορηματικά αρνητική, αναφέροντας πως από τη στιγμή που διευρύνθηκε το Αντιφασιστικό Συμβούλιο έχουν εκπληρωθεί οι προϋποθέσεις της Γιάλτας και πως δεν υπάρχει κανένας λόγος για την αναβολή των εκλογών. Ωστόσο, ούτε η Βρετανία ήταν θετική σε μια τέτοια πίεση, καθώς μια πιθανή αναβολή δεν θα βελτίωνε την κατάσταση. Έκρινε, όμως, προτιμότερο να καταδειχτεί από τις δύο κυβερνήσεις ότι οι εκλογές κάτω από αυτές τις συνθήκες θα δημιουργήσουν μια Συνταγματική Εθνοσυνέλευση στην οποία δεν θα αποτυπώνονται ελεύθερα οι πολιτικές δυνάμεις της Γιουγκοσλαβίας και θα στερούνταν διεθνούς αναγνώρισης⁷². Με βάση τις αποφάσεις μεταξύ Βρετανίας και ΗΠΑ, ο Patterson σε διάβημά του προς τον Τίτο μια εβδομάδα πριν τις εκλογές της 11^{ης} Νοεμβρίου μετέφερε την έντονη δυσαρέσκεια της αμερικανικής κυβέρνησης. Ωστόσο, η θέση του γιουγκοσλάβου ηγέτη ήταν πως και οι διακηρύξεις της Γιάλτας είχαν εκπληρωθεί, αφού το Αντιφασιστικό Συμβούλιο είχε διευρυνθεί αλλά και οι ελευθερίες στη Γιουγκοσλαβία είχαν αποκατασταθεί⁷³.

⁷¹ FRUS 1945, Vol. V, σσ. 1262-1263, Patterson to Byrnes, 9 Οκτωβρίου 1945.

⁷² FRUS 1945, Vol. V, σσ. 1274-1275, Byrnes to Winant, 26 Οκτωβρίου 1945, αλλά και σ. 1276, Winant to Byrnes, 30 Οκτωβρίου 1945.

⁷³ FRUS 1945, Vol. V, σσ. 1281-1282, Patterson to Tito, 6 Νοεμβρίου 1945.

Οι εκλογές που διεξήχθησαν στις 11 Νοεμβρίου ανέδειξαν, όπως ήταν φυσικό, νικητή τον Τίτο σε μια εκλογική αναμέτρηση που ο ίδιος ο ηγέτης των Παρτιζάνων της είχε δώσει τον χαρακτήρα δημοψηφίσματος εναντίον του Βασιλιά. Το αποτέλεσμα ήταν 90,5% για το Εθνικό Μέτωπο⁷⁴ και 9,5% για την αντιπολίτευση⁷⁵.

Τα αποτελέσματα των εκλογών ήταν αναμενόμενα για τα επιτελεία των ΗΠΑ και της Βρετανίας, ωστόσο οι αναφορές από τις πρεσβείες μεταφέρουν πως οι εκλογές μπορεί μεν να διεξήχθησαν χωρίς αντίπαλο για τον Τίτο, αλλά έγιναν χωρίς έκτροπα και χωρίς νοθεία. Οι αναφορές έγιναν από τους διπλωμάτες των δυτικών πρεσβειών, καθώς η Γιουγκοσλαβία αλλά και η Σοβιετική Ένωση είχαν αρνηθεί να μεταβούν στη χώρα παρατηρητές των εκλογών από άλλες χώρες.

Στις 29 Νοεμβρίου η Συνταγματική Εθνοσυνέλευση που είχε εκλεγεί αποκήρυξε τον θεσμό της Βασιλείας και ανακήρυξε την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας. Από την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων μέχρι και την αλλαγή του πολιτεύματος, οι ΗΠΑ συνεχίζουν τις συζητήσεις με τη Βρετανία για το ενδεχόμενο αναγνώρισης ή όχι του νέου πολιτεύματος. Αποφασίζουν να αναγνωριστεί το νέο πολιτειακό καθεστώς παρά το γεγονός πως δεν εφαρμόζονται οι αποφάσεις της Γιάλτας, αλλά και πως ο Τίτο δεν επέτρεψε να λειτουργεί κανένα κόμμα της αντιπολίτευσης. Οι λόγοι που αποφασίζουν από κοινού οι δύο δυτικοί σύμμαχοι να αναγνωριστεί η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας ήταν ότι σε αντίθετη περίπτωση θα χανόταν η άμεση συλλογή πληροφοριών και θα δινόταν η εντύπωση πως η χώρα αφήνεται στα χέρια της Σοβιετικής Ένωσης. Ακόμη, με την άσκηση και οικονομικών πιέσεων θα μπορούσαν να αυξήσουν σταδιακά την επιρροή τους στο καθεστώς, ώστε να γίνει πιο

⁷⁴ Το Εθνικό Μέτωπο ήταν ένας συνασπισμός κομμάτων με πρωταγωνιστή το ΚΚΓ αλλά και μικρότερα, κυρίως τοπικά κόμματα, τα οποία δεν είχαν χαρακτηριστεί παράνομα από το καθεστώς του Τίτο. Βίλκο Βίντερχαλτερ, Ο Τίτο και ο Γιουγκοσλαβικός Σοσιαλισμός, Εκδόσεις Καρανάση, Αθήνα, 1976, σσ. 336-338.

⁷⁵ Η αντιπολίτευση στη συγκεκριμένη εκλογική αναμέτρηση δεν εκφραζόταν από κάποιο κόμμα αλλά, σύμφωνα με τον Τίτο, οι πολίτες της Γιουγκοσλαβίας έπρεπε να είχαν τη δυνατότητα να εκφράζουν την αντίθεσή τους. Β. Βίντερχαλτερ, ό.π., σσ. 336-338.

ελαστικό απέναντι στους πολιτικούς του αντιπάλους⁷⁶. Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων η πρόταση της Βρετανίας να περικοπούν οι προμήθειες της UNRRA και να δοθούν στη Γιουγκοσλαβία δάνεια και πιστώσεις αντιμετωπίστηκε με απόλυτη άρνηση από τις ΗΠΑ, οι οποίες ανέφεραν πως δεν υπήρχε καμία περίπτωση οικονομικής συναλλαγής εκτός από τις υποχρεώσεις που είχε αναλάβει η UNRRA στην περιοχή⁷⁷.

Η αναγνώριση της νέας γιουγκοσλαβικής κυβέρνησης έγινε στις 14 Δεκεμβρίου, με τους δύο πρεσβευτές Βρετανίας και Αμερικής να καταθέτουν τα διαπιστευτήριά τους. Ο Patterson, μετά από εντολή του State Department, προχωράει ένα βήμα επιπλέον και μαζί με τα διαπιστευτήριά του καταθέτει και τα έντονα παράπονα των ΗΠΑ, όπως και τις πρώτες απαιτήσεις έναντι του Τίτο. Οι απαιτήσεις είχαν δύο σκέλη, ένα πολιτικό και ένα οικονομικό. Στο πολιτικό κομμάτι, έγινε γνωστό στη νέα κυβέρνηση της Γιουγκοσλαβίας ότι η αποδοχή της δεν σημαίνει και πλήρη αναγνώρισή της, καθώς δεν υπάρχουν εγγυήσεις ελευθερίας για τους πολίτες της, και ότι αναμένονται περαιτέρω εξελίξεις σε αυτό το ζήτημα από την πλευρά της νέας κυβέρνησης⁷⁸. Οι οικονομικές απαιτήσεις είχαν να κάνουν με τις εγκαταστάσεις της αμερικανικής εταιρείας πετρελαίου Socony Vacuum, οι οποίες είχαν απαλλοτριωθεί από τους Παρτιζάνους. Οι ΗΠΑ ζητούσαν είτε να επιστραφούν οι εγκαταστάσεις στην εταιρεία ώστε να επαναλειτουργήσει, είτε να αποζημιωθεί για τις ζημιές της, ενώ το ίδιο απαιτούσαν και για τις υπόλοιπες αμερικανικές επιχειρήσεις που είχαν απαλλοτριωθεί στη Γιουγκοσλαβία και δεν είχαν αποζημιωθεί⁷⁹. Η απάντηση που έλαβαν από τον υπ. Εξωτερικών Velebit μόνο θετική δεν ήταν, καθώς μετά την άρνηση να επαναλειτουργήσει η αμερικανική πετρελαϊκή στη Γιουγκοσλαβία ήρθε η απαίτηση να παραδοθούν στη Γιουγκοσλαβία τα μέλη των κυβερνήσεων εξορίας που παρέμεναν στο

76 FRUS 1945, Vol. V, σσ. 1291-1293, Patterson to Byrnes, 28 Νοεμβρίου 1945.

77 Η Γιουγκοσλαβία δεν μπορούσε να αποκλειστεί από την UNRRA τόσο εύκολα, καθώς ήταν νικήτρια (μαζί με τους συμμάχους της) στον Πόλεμο και μέλος του ΟΗΕ. FRUS 1945, Vol. V, σσ. 1291-1293, Patterson to Byrnes, 28 Νοεμβρίου 1945.

⁷⁸ Department of State Bulletin, 22 December 1945, σ. 1020.

⁷⁹ FRUS 1945, Vol. V, σσ. 1297-1298, Acheson to Byrnes, 14 Δεκεμβρίου 1945, αλλά και σσ. 1299-1300, Acheson to Patterson, 20 Δεκεμβρίου 1945.

Λονδίνο, όπως και οι συνεργάτες του Mihailovic που βρήκαν στέγη και κάλυψη με τη βοήθεια των ΗΠΑ και της Βρετανίας, περνώντας είτε στην περιοχή της Ίστριας (που βρίσκεται υπό συμμαχική στρατιωτική διοίκηση), είτε στην Αυστρία⁸⁰.

Στα τέλη του 1945 ο Τίτο κυριαρχεί στη Γιουγκοσλαβία και είναι ελεύθερος να εδραιώσει το πολιτειακό καθεστώς της ομοσπονδιακής κυβέρνησης που έχει επιλέξει.

⁸⁰ FRUS 1945, Vol. V, σ. 1303, Patterson to Byrnes, 27 Δεκεμβρίου 1945.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

Η σύγκρουση με τις ΗΠΑ και οι σχέσεις με τη Σοβιετική Ένωση

Αμέσως μετά την αναγνώριση του αποτελέσματος των εκλογών του Νοεμβρίου του 1945 από τις ΗΠΑ στις 4 Ιανουαρίου, ο Patterson ενημερώνει το State Department πως ο Τίτο επιθυμούσε να επισκεφθεί τις Ηνωμένες Πολιτείες. Ο λόγος ήταν να συζητηθούν και να αναδιοργανωθούν οι πολιτικές και οικονομικές σχέσεις μεταξύ ΗΠΑ και Γιουγκοσλαβίας. Ακόμη, κομβικής σημασίας ήταν ένα αίτημα για δάνειο από τις ΗΠΑ προς τη Γιουγκοσλαβία. Η απάντηση του υπουργείου ήταν κατηγορηματικά αρνητική σε μια τέτοια επίσκεψη, αλλά, επίσης, και στην προοπτική δανειοδότησης της Γιουγκοσλαβίας. Το State Department αποφασίζει να επιμείνει σε όσα είχε δηλώσει λίγες μέρες νωρίτερα, δηλαδή ότι η αποδοχή δεν σημαίνει και αναγνώριση του νέου καθεστώτος, και πως, αν δεν βελτιωθεί η πολιτική κατάσταση στη Γιουγκοσλαβία, δεν μπορεί να υπάρχει πολιτική ή οικονομική στήριξη περισσότερη από όση παρέχεται μέσω της UNRRA. Ωστόσο, μετά από έναν μήνα ο Τίτο ζητά με επιστολή του στον Τρούμαν του τη σύσφιξη των σχέσεων των δύο κρατών και την εδραίωση ισχυρών οικονομικών δεσμών μεταξύ τους, όπως και την υποστήριξη των γιουγκοσλαβικών διεκδικήσεων στην περιοχή της Venezia Giulia⁸¹.

⁸¹ FRUS 1946, Vol. VI, σσ. 867-869, The Yugoslav Prime Minister to President Truman, 19 Φεβρουαρίου 1946.

Α. Η διαμόρφωση της αμερικανικής πολιτικής στην ανατολική Ευρώπη

Από τον Δεκέμβριο του 1945 ο Patterson έχει ενημερώσει τις ΗΠΑ πως η πολιτική απέναντι στον Τίτο αποτελεί ένα μικρό μέρος των προβλημάτων που απορρέουν από τις σχέσεις Αμερικής και Σοβιετικής Ένωσης. Το ζήτημά αυτό, αλλά και η προσπάθεια να διατηρηθεί η αμερικανική παρουσία στην ανατολική Ευρώπη, θα αναλυθούν από τον αμερικανό διπλωμάτη στη Μόσχα, George Kennan, με το «Μακρό Τηλεγράφημα» σε απάντηση ερωτήματος του αμερικανικού υπουργείου Οικονομικών, το οποίο αναφερόταν στα κίνητρα πίσω από την άρνηση των Σοβιετικών να αποδεχθούν τους θεσμούς της Παγκόσμιας Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου.

Ο Kennan διατεινόταν πως ήταν χάσιμο χρόνου η οποιαδήποτε προσπάθεια για ουσιαστική προσέγγιση με ένα καθεστώς που αναζητούσε εξωτερικούς εχθρούς για να νομιμοποιήσει την εξουσία του και, κατά βάση, λειτουργούσε με γνώμονα την «ωμή λογική» της ισχύος στις διπλωματικές του σχέσεις. Βασική αιτία της εχθρότητας των Σοβιετικών ηγετών προς τον δυτικό κόσμο ήταν η ανασφάλειά τους, η οποία με τη σειρά της οφειλόταν στην –έως πρόσφατα– αμιγώς αγροτική κοινωνικοοικονομική διάρθρωση της ρωσικής κοινωνίας και στον φόβο της επαφής με την οικονομικά και κοινωνικά ανώτερη Δύση. Η αδυναμία των Σοβιετικών να συγκριθούν με τα πολιτικά συστήματα των δυτικών κρατών αποκρυπτόταν με τη μαρξιστική-λενινιστική ιδεολογία, η οποία λειτουργούσε ως δικαιολογία για τον «ενστικτώδη σοβιετικό φόβο του εξωτερικού κόσμου». Με άλλα λόγια, ο αμερικανός διπλωμάτης υποβάθμιζε τον ρόλο της κομμουνιστικής ιδεολογίας, η οποία αποτελούσε μια «εκλογίκευση» των φοβικών συνδρόμων της σοβιετικής ηγεσίας.

Ο Kennan υποστήριζε ότι η πολιτική της ΕΣΣΔ στόχευε κυρίως στην αύξηση της σοβιετικής ισχύος με κάθε μέσο και στην υπονόμευση του συνόλου του πολιτισμικού οικοδομήματος του δυτικού κόσμου. Επιπλέον, σε έντονο ύφος, τόνιζε ότι οι ΗΠΑ είχαν να αντιμετωπίσουν μια χώρα της οποίας η ηγεσία πίστευε πως ήταν απαραίτητο «η

εσωτερική αρμονία της κοινωνίας μας να διαταραχθεί, ο παραδοσιακός τρόπος ζωής μας να καταστραφεί ώστε να διαφυλαχθεί η σοβιετική ισχύς». Υπό αυτές τις συνθήκες, το κύριο μέλημα της αμερικανικής «υψηλής» στρατηγικής έπρεπε να είναι η ανάσχεση του σοβιετικού επεκτατισμού.

Επιπλέον, ο Kennan προέβλεψε πως τα «όργανα της ΕΣΣΔ θα χρησιμοποιηθούν και θα είναι πρόθυμα να συμμετάσχουν στους σκοπούς της ως ένα βαθμό. Όχι μόνο στηρίζοντας προπαγανδιστικά τη Ρωσία, αλλά θέτοντας τον εαυτό τους στη διάθεση της ΕΣΣΔ». Τα όργανα δεν είναι άλλα από «τον πυρήνα των κομμουνιστικών κομμάτων σε διάφορες χώρες, αλλά και κυβερνήσεις όπως αυτές της Βουλγαρίας και της Γιουγκοσλαβίας». Παρατήρησε, όμως, πως η σοβιετική αυτοκρατορία είναι «υπερεκτεταμένη» και ευάλωτη, η σοβιετική ιδεολογία δεν ταιριάζει στην ιστορία και τις περιστάσεις όλων των κρατών, αλλά και πως –δεδομένων των μεθόδων που ακολουθεί η Σοβιετική Ένωση για να κρατάει τα καθεστώτα σε εξουσία– είναι πολύ πιθανό να δημιουργηθεί αντίσταση⁸².

Το «Μακρύ τηλεγράφημα» του Kennan δίνει το έναυσμα για την πολιτική της ανάσχεσης⁸³ που θα ακολουθούσαν οι ΗΠΑ απέναντι στη Σοβιετική Ένωση και στις υπόλοιπες χώρες της ανατολικής Ευρώπης, τις οποίες ο Kennan χαρακτηρίζει ως όργανά της. Στη Γιουγκοσλαβία αποφασίζεται να ακολουθηθεί η πολιτική της ρήξης, συνδυασμένη, ωστόσο, με προσπάθειες να γίνει αντιληπτό αν μπορεί να επηρεαστεί η νέα Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση της Γιουγκοσλαβίας από τις ΗΠΑ. Αυτή η περίεργη κατάσταση στην αντιμετώπιση της Γιουγκοσλαβίας σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες, τις οποίες ο Churchill είχε χαρακτηρίσει ως «σιδηρούν παραπέτασμα», οφείλεται σε έναν και μόνο λόγο: στη στρατιωτική υπεροχή της Γιουγκοσλαβίας στα Βαλκάνια. Η Γιουγκοσλαβία ως νικήτρια χώρα στον πόλεμο δεν υπέστη μειώσεις και περιορισμούς στο μέγεθος του στρατού της. Πέραν τούτου, αποτελούσε τη χώρα με τον μεγαλύτερο και πιο αποτελεσματικό στρατό στην περιοχή των Βαλκανίων. Κατ' αυτόν τον τρόπο θα προσέδιδε στη Σοβιετική Ένωση σημαντική στρατιωτική δύναμη. Το γεγονός αυτό εξηγούσε τους φόβους της Δύσης πως, αν η Γιουγκοσλαβία έπεφτε σε πλήρη σοβιετικό

⁸² FRUS 1946, Vol. VI, σσ. 696-709, Kennan to Byrnes, 22 Φεβρουαρίου 1946.

⁸³ Robert A. Garson, *American Foreign Policy and the Limits of Power: Eastern Europe, 1946-1950*, *Journal of Contemporary History*, Vol. 21, No 3 (April 1986), σσ. 347-350.

έλεγχο, θα αυξάνονταν οι πιθανότητες να επεκταθεί ο κομμουνισμός στην Ελλάδα και την Ιταλία⁸⁴.

Η προσπάθεια αυτή ξεκίνησε με την άρνηση οποιασδήποτε πρότασης για δανεισμό από τη Γιουγκοσλαβία. Τον Μάρτιο του 1946 ανακοινώθηκε από τη γιουγκοσλαβική κυβέρνηση πως συνελήφθη ο Mihailovic ενώ κρυβόταν στα βουνά της Σερβίας και θα δικαστεί για εσχάτη προδοσία. Οι ΗΠΑ με διάβημά τους υπενθύμιζαν στην κυβέρνηση της Γιουγκοσλαβίας πως ο Mihailovic πολέμησε στο πλευρό των συμμάχων κάτω από αντίξοες συνθήκες. Η απάντηση του Τίτο ανέφερε ότι οι Cetnik έσωζαν αμερικάνους πιλότους για να λαμβάνουν την αμερικανική βοήθεια, ενώ οι Παρτιζάνοι το έκαναν από αίσθηση καθήκοντος.⁸⁵

Τους επόμενους μήνες, μέχρι και τη δίκη του ηγέτη των Cetnik, δημιουργήθηκαν στις ΗΠΑ δύο ομάδες, μία από γερουσιαστές και μία από βετεράνους πιλότους που είχαν διασωθεί από τους Cetnik, οι οποίες ζητούσαν να καταθέσουν υπέρ του Mihailovic στην επικείμενη δίκη, αλλά και να εξασφαλιστεί ότι θα οδηγηθεί σε μια δίκαιη δίκη. Τελικά, το μόνο που έγινε δεκτό από την πλευρά της Γιουγκοσλαβίας τον Ιούνιο ήταν να αποδεχθεί μια έγγραφη κατάθεση από τους βετεράνους, η οποία θα χρησιμοποιείτο στο δικαστήριο⁸⁶. Ωστόσο, ο Mihailovic κρίθηκε ένοχος και εκτελέστηκε στις 17 Ιουλίου 1946. Η εξέλιξη αυτή έδειξε στις ΗΠΑ πόσο μικρή ισχύ είχαν για να επηρεάσουν τις αποφάσεις του Βελιγραδίου.

Οι εξελίξεις στο ζήτημα της σύλληψης του Mihailovic αποτέλεσαν κομβικό σημείο στον τρόπο που θα εφαρμοζόταν η πολιτική της «ανάσχεσης» στη Γιουγκοσλαβία, καθώς μετά από αυτό το ζήτημα η πολιτική των ΗΠΑ χαράζεται με γνώμονα πως ο Τίτο ήταν ένας πράκτορας του Κρεμλίνου⁸⁷.

⁸⁴ Lees, Lorein M., *Keeping Tito Afloat: The United States, Yugoslavia and the Cold War*, University Park, Pennsylvania State University Press, 1997, σσ. 7-8.

⁸⁵ Department of State Bulletin, 12 April 1946, σσ. 669-670.

⁸⁶ FRUS 1946, Vol. VI, σσ. 898-899, Byrnes to Schanz, 6 Ιουνίου 1946.

⁸⁷ Lees, L.M., ό.π., σσ. 11-12.

Β. Η εφαρμογή της «ανάσχεσης» στη Γιουγκοσλαβία και η διαχείριση της κρίσης του Αυγούστου

Το σημείο όπου οι ΗΠΑ αποφάσισαν να δείξουν το σκληρό τους πρόσωπο στη Γιουγκοσλαβία δεν ήταν άλλο από τον καθορισμό των συνόρων μεταξύ Ιταλίας και Γιουγκοσλαβίας. Έχουμε δει ότι από το 1945 ΗΠΑ και Αγγλία ήταν αποφασισμένες να μη δώσουν την περιοχή δυτικά της Τεργέστης στη Γιουγκοσλαβία για να μην εξαπλωθεί ο κομμουνισμός. Τους πρώτους μήνες του 1946 αποφασίζεται να ενισχυθούν τα αμερικανικά και βρετανικά στρατεύματα στα ιταλογιουγκοσλαβικά σύνορα⁸⁸. Τον Απρίλιο, όταν και συνήλθε εκ νέου το συμβούλιο των υπουργών εξωτερικών στο Παρίσι, επαναδιαπιστώθηκε το αδιέξοδο στις διαπραγματεύσεις των συνόρων Ιταλίας και Γιουγκοσλαβίας, με τη Σοβιετική πλευρά να απαιτεί να πληρώσει η Ιταλία δισεκατομμύρια σε αποζημιώσεις – τόσο στην ίδια όσο και στα βαλκανικά κράτη. Όμως, οι ΗΠΑ, προσηλωμένες στην πολιτική της ανασχεσης, αρνούνται αυτήν την πρόταση και υποστηρίζουν πλήρως τα ιταλικά συμφέροντα.

Την άνοιξη του 1946 ο Τίτο είχε μεγιστοποιήσει τη δύναμή του, κάτι που το παραδέχεται και ο ίδιος τον Μάιο, όταν και επισκέπτεται τον Stalin στη Μόσχα. Εκεί τον ενημερώνει πως η αντιπολίτευση υπάρχει μόνο τυπικά, ενώ ουσιαστικά κυριαρχεί το Κομμουνιστικό Κόμμα της Γιουγκοσλαβίας. Στην ίδια συνάντηση ο Stalin του εκφράζει ότι οι δυτικοί σύμμαχοι δεν είναι διατεθειμένοι να του παραχωρήσουν την Τεργέστη και την ευρύτερη περιοχή στα ιταλογιουγκοσλαβικά σύνορα, και πως ούτε ο ίδιος μπορεί να κάνει κάτι για να αλλάξει αυτήν την κατάσταση. Η απάντηση του Τίτο ήταν ένα εγκάρδιο «ευχαριστώ» για τις προσπάθειες που κατέβαλε τόσο ο Stalin, όσο και ο Molotov, ο οποίος ήταν παρών στις συνομιλίες. Επιπλέον, σε αυτήν τη συνάντηση φαίνεται να μπαίνουν οι πρώτες διαφωνίες στις σχέσεις των δύο χωρών. Το κύριο ζήτημα ήταν η δημιουργία κοινών επιχειρήσεων για την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και του πετρελαίου της Γιουγκοσλαβίας, με τον Τίτο να συμφωνεί, αλλά όχι στο συγκεκριμένο χρονικό σημείο. Στο ζήτημα της ένωσης με τη Βουλγαρία αμφότεροι εκφράζουν τα ίδια επιχειρήματα, με τον Stalin αυτή τη φορά να συμφωνεί αλλά και να πιέζει για μια συμφωνία ειρήνης μεταξύ των δύο βαλκανικών κρατών. Στο ζήτημα του εμφυλίου πολέμου που είχε ήδη ξεσπάσει στην Ελλάδα ο Stalin φέρεται να είπε στον Τίτο να μην εμπλακεί, διότι κάτι τέτοιο θα επέφερε άλλον

⁸⁸ FRUS 1946, Vol. VI, σ. 882, Byrnes to Byington, 20 Μαρτίου 1946.

ένα πόλεμο, αλλά και πολλές απώλειες για τον σλαβικό πληθυσμό. Τον κάλεσε, επίσης, να ενωθεί σε ένα ενιαίο μέτωπο με τη Σοβιετική Ένωση⁸⁹.

Η συνάντηση αυτή είναι καθοριστική για τη διευθέτηση των γιουγκοσλαβικών διεκδικήσεων στα σύνορα με την Ιταλία, καθώς από τον Ιούλιο και έπειτα φαίνεται να μειώνονται οι γιουγκοσλαβικές δυνάμεις στην περιοχή. Ακόμη, εξασφαλίζεται για πρώτη φορά η σύμφωνη γνώμη του Molotov με τα δυτικά σχέδια για τη θέσπιση της ελεύθερης ζώνης της Τεργέστης, αλλά και τον διαχωρισμό της περιοχής της Ίστριας σε δύο ζώνες ανάμεσα στην Ιταλία και τη Γιουγκοσλαβία.

Εξετάζοντας τις τριβές που προέκυψαν στη Μόσχα μεταξύ των δύο ηγετών διαπιστώνουμε ότι ο Τίτο δεν συμφώνησε με τα οικονομικά σχέδια του Stalin, καθώς ο ίδιος από την αρχή του 1946 είχε θεσπίσει ένα ομοσπονδιακό πρόγραμμα προμηθειών για να εφαρμοστεί το πενταετές πλάνο ανοικοδόμησης της γιουγκοσλαβικής οικονομίας. Με βάση μια ολοκληρωμένη εθνικοποίηση των επιχειρήσεων, είχε κατάφερε μέχρι το τέλος του 1946 να επιτύχει την επαναφορά της παραγωγής στα επίπεδα του 1938, ενώ είχε εθνικοποιηθεί το 70% των μη αγροτικών επιχειρήσεων. Οι εξελίξεις έδειχναν να αναζωογονούν τη Γιουγκοσλαβία που είχε δει το 50% της βιομηχανικής της παραγωγής να καταστρέφεται από τις φλόγες του πολέμου. Αυτός ο πενταετής προγραμματισμός δεν ενθουσίαζε καθόλου τη Σοβιετική Ένωση που, ενώ παρείχε εφόδια για την ανοικοδόμηση της γιουγκοσλαβικής παραγωγής, ήθελε μια Γιουγκοσλαβία που θα εξαρτάται από την ίδια για βιομηχανικά αγαθά, ενώ, επίσης, θα πρέπει να στοχεύει στη συγκέντρωση του ορυκτού πλούτου της για να χρησιμοποιείται από τη Σοβιετική Ένωση⁹⁰.

Τον Αύγουστο του 1946 ξεσπάει κρίση μεταξύ ΗΠΑ και Γιουγκοσλαβίας, η οποία αρχίζει από την απελευθέρωση της Γιουγκοσλαβίας και αφορά τα δικαιώματα αεροπλοΐας που διεκδικούν οι ΗΠΑ στον εναέριο χώρο της. Αρχικά, η γιουγκοσλαβική κυβέρνηση είχε ζητήσει το Βελιγράδι να αποτελέσει κόμβο της βαλκανικής οδού προς την Τουρκία, αλλά αργότερα αρνήθηκε να ξεκινήσουν οι διμερείς διαπραγματεύσεις με τις ΗΠΑ που θα κατέληγαν σε συμφωνία. Καθ' όλη τη διάρκεια του 1945 η Γιουγκοσλαβία τοποθετούσε όλο και περισσότερα προβλήματα στην ομαλή κυκλοφορία της διαδρομής Βελιγραδίου-Βιέννης, η οποία ήταν κομβική για τον ανεφοδιασμό των αμερικανικών στρατευμάτων στην περιοχή. Δεν δίστασε ακόμη και να

⁸⁹ Record of Conversation of I.V. Stalin and the Yugoslav Government Delegation Headed by J.B. Tito, 27-28 May 1946, Wilson Center of Digital Archive.

⁹⁰ Lees, L.M., ό.π., σ. 10.

πραγματοποιήσει την αναχαίτιση αμερικανικών εμπορικών αεροσκαφών με γιουγκοσλαβικά μαχητικά. Ακόμη, η γιουγκοσλαβική κυβέρνηση ζήτησε την αποχώρηση του αμερικανικού και βρετανικού προσωπικού από το αεροδρόμιο του Ζέμουν, αλλά και την παράδοση των αμερικανικών μηχανημάτων ραντάρ στη Γιουγκοσλαβία. Αμφότερες οι δυτικές δυνάμεις αρνήθηκαν, καθώς αποτελούσε ζήτημα κομβικής σημασίας να υπάρχει δυτικός σταθμός στο Βελιγράδι, τόσο για την καλύτερη επικοινωνία των συμμαχικών σταθμών στην Ιταλία και την Αυστρία, όσο και γιατί μέσω του Βελιγραδίου θα υπήρχε καλύτερη εικόνα για τις πτήσεις που πραγματοποιούνται στα Βαλκάνια και την νοτιοανατολική Ευρώπη. Το 1946 η Γιουγκοσλαβία αποφασίζει να σκληρύνει ακόμη περισσότερο τη στάση της, ανακοινώνοντας πως δεν επιτρέπονται πλέον οι πτήσεις ξένων αεροσκαφών στον εναέριο χώρο της και απαιτώντας την απομάκρυνση των ξένων εγκαταστάσεων, χωρίς κάτι τέτοιο να εμποδίζει τα αμερικανικά αεροπλάνα να παραβιάζουν τον γιουγκοσλαβικό εναέριο χώρο. Το καλοκαίρι του 1946 αρχίζει να παρακωλύει τις πτήσεις των αμερικανικών διπλωματικών αποστολών με πολλούς ελέγχους, τόσο σωματικούς, όσο και στις αποσκευές τους, αλλά και επιβάλλοντας συνοδεία ενόπλων γιουγκοσλάβων φρουρών κατά την παραμονή τους στο αεροδρόμιο. Η κυβέρνηση των ΗΠΑ διαμαρτυρήθηκε έντονα για αυτήν την αντιμετώπιση, ωστόσο η απάντηση που έλαβε ήταν πως ήταν απόλυτα δικαιολογημένη μετά τη συνεχή παραβίαση του γιουγκοσλαβικού εναέριου χώρου από αμερικανικά αεροπλάνα⁹¹.

Η κρίση, όμως, ξέσπασε στις 9 Αυγούστου του 1946, όταν γιουγκοσλαβικά μαχητικά αεροπλάνα ανέκοψαν την πορεία σε ένα αμερικάνικο επιβατικό που εκτελούσε τη διαδρομή Ούντιν-Βιέννη και το ανάγκασαν να προσγειωθεί σε μια περιοχή δώδεκα χιλιόμετρα έξω από τη Λουμπλιάνα. Οι Γιουγκοσλάβοι υποστήριξαν πως το αεροπλάνο παραβίαζε τον γιουγκοσλαβικό εναέριο χώρο και πως αγνόησε τις οδηγίες που δόθηκαν για να προσγειωθεί. Ακόμη, το πλήρωμα και οι επιβάτες του αεροπλάνου συνελήφθησαν και τους απαγορεύτηκε η επικοινωνία με τους αμερικανούς συμβούλους της πρεσβείας. Οι ΗΠΑ διαμαρτυρήθηκαν έντονα και αρνήθηκαν όλες τις κατηγορίες, ενώ ανέφεραν πως το αεροπλάνο βρέθηκε εντός των γιουγκοσλαβικών συνόρων εξαιτίας της κακοκαιρίας που επικρατούσε⁹².

⁹¹ FRUS 1946, Vol. VI, σσ. 913-914, Shantz to Byrnes, 9 Αυγούστου 1946, αλλά και στο Lees, L.M., ό.π., σ. 13-14.

⁹² FRUS 1946, Vol. VI, σ. 915, Shantz to Byrnes, 12 Αυγούστου 1946, αλλά και στο Department of State Bulletin, 1 September 1946, σ. 415-416.

Μετά από δέκα μέρες, στις 19 Αυγούστου, και ενώ οι επιβάτες και το πλήρωμα του πρώτου αεροπλάνου βρίσκονταν υπό κράτηση, γιουγκοσλαβικά μαχητικά αεροπλάνα επιτέθηκαν σε ένα δεύτερο επιβατικό αεροπλάνο με κατεύθυνση προς Βιέννη. Το αεροπλάνο κατερρίφθη σε δασική περιοχή με αποτέλεσμα τον θάνατο όλων των επιβαινόντων⁹³. Ο Patterson αναφέρει από το Βελιγράδι πως οι Γιουγκοσλάβοι, ενώ φαίνονταν μετανιωμένοι για το δεύτερο συμβάν, επέρριπταν τις ευθύνες στην κυβέρνηση των ΗΠΑ, καθώς η γιουγκοσλαβική κυβέρνηση από την πλευρά της είχε ενημερώσει σχετικά με την απαγόρευση μη εξουσιοδοτημένων πτήσεων και τις πιθανές συνέπειες που αυτές θα μπορούσαν να έχουν⁹⁴. Ταυτόχρονα, στο Παρίσι, όπου και διεξαγόταν η σύνοδος των Υπουργών Εξωτερικών ο Byrnes συναντάται άμεσα με τον Kardelj και απαιτεί εξηγήσεις, με τον τελευταίο να του επιστρέφει τις κατηγορίες, δηλώνοντας πως το αεροπλάνο παραβίαζε τον εναέριο χώρο της Γιουγκοσλαβίας⁹⁵.

Στις 21 Αυγούστου οι ΗΠΑ απαντούν με τελεσίγραφο προς τη γιουγκοσλαβική κυβέρνηση, απαιτώντας την άμεση απελευθέρωση των κρατουμένων από το πρώτο αεροπλάνο μέσα σε 48 ώρες. Αν η γιουγκοσλαβική κυβέρνηση δεν απαντούσε, οι ΗΠΑ θα υπέβαλαν το ζήτημα στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ⁹⁶. Την επόμενη μέρα ο Τίτο σε συνάντηση με τον Patterson τον ενημέρωσε πως οι επιβάτες από το πρώτο αεροπλάνο είχαν απελευθερωθεί, ενώ διεξάγονταν έρευνες για την ανεύρεση τυχόν επιζώντων από τα συντρίμια του δεύτερου. Ακόμη, αποδέχτηκε το αίτημα του αμερικανού πρεσβευτή να επιτραπεί σε αμερικανούς ειδικούς να συνδράμουν στις επιχειρήσεις διάσωσης, αλλά και να επικοινωνήσουν με τυχόν επιζώντες. Μετά την ανεύρεση των πτωμάτων από τους επιβαίνοντες του δεύτερου αεροπλάνου ξεκινάει μια περίοδος πόλωσης στις σχέσεις των δύο κρατών, με τις δύο πλευρές να είναι έτοιμες ακόμη και για ένοπλη σύρραξη.

Από την πλευρά τους, οι ΗΠΑ διέκοψαν για δύο ημέρες την εκτέλεση του δρομολογίου Ούντινε-Βιέννη, και όταν επαναλειτούργησε δόθηκε οδηγία στους πιλότους να αποφεύγουν τον γιουγκοσλαβικό εναέριο χώρο. Επίσης, προτάθηκε στον πρόεδρο των ΗΠΑ –και

⁹³ DSB, 1 September 1946, σ. 417-418.

⁹⁴ FRUS 1946, Vol. VI, σ. 925, Patterson to Byrnes, 20 Αυγούστου 1946.

⁹⁵ FRUS 1946, Vol. VI, σσ. 925-926, Byrnes to Acheson, 21 Αυγούστου 1946.

⁹⁶ DSB, 1 September 1946, σσ. 417-418.

εγκρίθηκε— τα επιβατικά αεροπλάνα να συνοδεύονται από μαχητικά κατά την εκτέλεση του δρομολογίου⁹⁷.

Στο τέλος Αυγούστου ο Patterson συναντήθηκε ξανά με τον Τίτο. Εκεί του δήλωσε πως δεν μπορεί πλέον η Γιουγκοσλαβία —κάτω από αυτές τις συνθήκες— να περιμένει βοήθεια από τις ΗΠΑ, ενώ οι πρόσφατες εκλογές ήταν ένα ψέμα και η γιουγκοσλαβική κυβέρνηση δεν χαίρει της εμπιστοσύνης του λαού της. Ακόμη, τόνισε στον Τίτο πως δεν θα είχε ποτέ με το μέρος του την καλή θέληση των ΗΠΑ με το να «κατεδαφίζει αμερικανικά αεροπλάνα». Η απάντηση του Τίτο ήταν άμεση, χαρακτηρίζοντας ως «συμπεριφορά νταήδων» τον τρόπο με τον οποίο μερικές μεγάλες δυνάμεις συμπεριφέρονται σε μικρότερα κράτη, όπως η Γιουγκοσλαβία⁹⁸.

Στην αμερικανική κοινή γνώμη, αλλά και σε πολλούς διπλωμάτες του State Department, είχε δοθεί η εντύπωση πως οι πράξεις της Γιουγκοσλαβίας απέναντι στις ΗΠΑ σκόπευαν να εντείνουν τις απαιτήσεις της για την Τεργέστη, αλλά και πως υποστηριζόταν από τη Σοβιετική Ένωση. Ακόμη, θεωρούσαν ότι η ανταπόκριση της Γιουγκοσλαβίας στο αμερικανικό τηλεσίγγραφο έγινε μετά από πίεση της Σοβιετικής Ένωσης για να συμβιβαστεί στις αμερικανικές απαιτήσεις⁹⁹.

Η γιουγκοσλαβική άποψη διέφερε αρκετά από τις αμερικανικές θεωρίες που εκφράστηκαν για να βρεθούν τα αίτια της κατάρριψης των αεροσκαφών. Σύμφωνα με τον Dedijer, συνεργάτη και μέλος του σκληρού πυρήνα του Τίτο επί σειρά ετών, όντως στη Συνεδρίαση Ειρήνης των Παρισίων δεν αναγνωρίστηκαν οι θυσίες του γιουγκοσλαβικού λαού κατά τη διάρκεια του πολέμου, αλλά οι επιθέσεις κατά των αεροσκαφών εντάσσονται στην αντίδραση της Γιουγκοσλαβίας από τη συμπεριφορά της Αμερικής απέναντί της. Αναφέρει πως τα αμερικανικά αεροπλάνα πέταγαν συνεχώς πάνω από τα εδάφη της Γιουγκοσλαβίας παρά τα συνεχόμενα διαβήματα προς την κυβέρνηση των ΗΠΑ. Επιπλέον, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Djilas, δεν γίνεται καμία αναφορά σε πιθανή ανάμιξη της Σοβιετικής Ένωσης στην απόφαση αυτή. Στη Συνεδρίαση των Παρισίων, όταν ο Μολότοφ πληροφορήθηκε για τις επιθέσεις, «αγκάλιασε με ενθουσιασμό» τον

⁹⁷ FRUS 1946, Vol. VI, σ. 928, Byrnes to Acheson, 22 Αυγούστου 1946.

⁹⁸ FRUS 1946, Vol. VI, σσ. 942-945, Patterson to Byrnes, 31 Αυγούστου 1946.

⁹⁹ Lees, L.M., ό.π., σσ. 16-17.

Kardelj, αλλά στη συνέχεια τον προειδοποίησε να μη συνεχιστούν σε καμία περίπτωση τέτοια γεγονότα¹⁰⁰.

Εκτός από την επίσημη Γιουγκοσλαβική θέση, η κατάρριψη των αμερικανικών αεροσκαφών σηματοδοτεί κάτι περισσότερο από τη διαμαρτυρία για τη συνεχή παραβίαση των Γιουγκοσλαβικών συνόρων. Η κίνηση αυτή των Γιουγκοσλάβων στόχευε πιθανότατα να δείξει την ισχύ και τα όρια της Γιουγκοσλαβίας, τόσο απέναντι στη Δύση όσο και στη Σοβιετική Ένωση, επισημαίνοντας πως θα λειτουργήσει ανεξάρτητα για να εξασφαλίσει τις απαιτήσεις της, ακόμη και αν δεν την υποστηρίξει η Σοβιετική Ένωση. Χαρακτηριστικό είναι πως ο Kardelj αναφέρει ότι σε συνάντησή του στο Παρίσι με τον Μολότοφ εναντιώθηκε στην απόφαση των Σοβιετικών να μην υποστηρίξουν τις Γιουγκοσλαβικές απαιτήσεις για την Τεργέστη και πως πληροφορήθηκε για τις επιθέσεις από τον Byrnes¹⁰¹.

Στο διάστημα μεταξύ των δύο αεροπορικών επιθέσεων στα αμερικανικά αεροσκάφη, παραδόθηκε στο State Department υπόμνημα από την αμερικανική πρεσβεία στο Βελιγράδι, το οποίο αναλύει τον τρόπο διοίκησης του Γιουγκοσλαβικού Κομμουνιστικού Κόμματός. Εκεί αναφέρεται πως αδιαμφισβήτητος ηγέτης είναι ο Τίτο και πως αυτός έχει τον τελευταίο λόγο σε όλες τις αποφάσεις. Στον στενό πυρήνα του Τίτο βρίσκονται τρία άτομα, ο Edvard Kardelj, ο οποίος ήταν υπουργός των Εξωτερικών, ο Alexander Rankovic, υπουργός Εσωτερικών αλλά και υπεύθυνος για τη διοίκηση της αστυνομίας και της μυστικής αστυνομίας, και ο Milovan Djilas, ο οποίος είχε αναλάβει τα οργανωτικά ζητήματα του Κόμματος αλλά και τον έλεγχο της εφαρμογής της ιδεολογίας από τα μέλη του. Ακόμη, τονίζεται πως όλες οι θέσεις ισχύος είναι κατανεμημένες σε μέλη του Κομμουνιστικού Κόμματος, ενώ μη κομμουνιστές υπάρχουν μόνο στα εθνικά κοινοβούλια χωρίς καμία θέση εξουσίας. Τέλος, σχετικά με τη σοβιετική ανάμιξη στη Γιουγκοσλαβία, αναφέρεται πως στα μόνα υπουργεία που έχουν άμεση σχέση με τη διοίκησή τους και στα οποία έχουν τοποθετηθεί σοβιετικοί αξιωματούχοι είναι το Οικονομικών, το Εσωτερικών και το Εθνικής Άμυνας, ωστόσο και στα άλλα υπουργεία υπάρχει σοβιετική παρουσία, αλλά εξαντλείται σε συμβουλευτικό επίπεδο, ενώ στο υπουργείο Εξωτερικών δεν εντοπίζεται σοβιετική παρουσία. Ακόμη, παρατηρείται ότι στη

¹⁰⁰ Dedijer V., *Tito: Parle*, Paris, Gallimard, 1953, σσ. 250-252, αλλά και στο Djilas, ό.π., σ. 119.

¹⁰¹ Edvard Kardelj, *Reminiscences, the Struggle for Recognition and Independence: The New Yugoslavia, 1944-1957*, London, Blond & Bridge, 1982, σσ. 80-82.

Γιουγκοσλαβία έχει αναπτυχθεί το δίκτυο της NKVD και πως στρατηγείο της υπάρχει και στο Βελιγράδι¹⁰².

Μετά τις επιθέσεις των Γιουγκοσλάβων στα αμερικανικά αεροπλάνα, το επόμενο βήμα στις ήδη πολωμένες σχέσεις μεταξύ Γιουγκοσλαβίας και ΗΠΑ διαδραματίζεται στην Washington, όπου τίθεται σε συζήτηση η συνέχιση της λειτουργίας της UNRRA στη Γιουγκοσλαβία¹⁰³. Η UNRRA λειτούργησε στη Γιουγκοσλαβία από το τέλος του 1944 και μέχρι το καλοκαίρι του 1947, αποτελώντας τη μεγαλύτερη πηγή παροχής ειδών ρουχισμού και φαρμακευτικών αγαθών. Ακόμη, χορήγησε ζώα για κτηνοτροφία και γεωργικά εργαλεία. Επίσης, στη Γιουγκοσλαβία δαπανήθηκαν 415,6 εκατομμύρια δολάρια, ποσό το οποίο αποτελεί το ένα πέμπτο του ποσού που ξοδεύτηκε συνολικά από την UNRRA, αλλά και το μεγαλύτερο ποσό για μια και μόνο ευρωπαϊκή χώρα¹⁰⁴.

Η λειτουργία της UNRRA στη Γιουγκοσλαβία προβλημάτισε από πολύ νωρίτερα την αμερικανική κυβέρνηση, καθώς υπήρχαν ενδείξεις ότι η βοήθεια που δινόταν κατέληγε στον στρατό και τη μυστική αστυνομία, ώστε να ενισχύεται η κυριαρχία του ο Τίτο. Ωστόσο, και από την πλευρά της Γιουγκοσλαβίας δεν έγιναν οι κατάλληλες κινήσεις για να διευκρινιστεί ο τρόπος διανομής των αγαθών, καθώς συχνά δεν επιτρεπόταν σε αξιωματούχους της UNRRA να επιθεωρήσουν τα εργοστάσια που επαναλειτούργησαν με υλικά που δόθηκαν από την υπηρεσία. Η απάντηση στο ζήτημα αυτό δόθηκε από τον ίδιο τον Τρούμαν, ο οποίος υποστηρίζει πως η UNRRA είναι ένας παγκόσμιος οργανισμός στους κόλπους του οποίου οι ΗΠΑ αποτελούν ένα μέλος και δεν μπορούσαν μονομερώς να καθορίσουν τον τρόπο διανομής των αγαθών. Εάν διαγράφονταν τα κομμουνιστικά κράτη από τον κατάλογο των περιοχών που θα δέχονταν βοήθεια, θα επέτρεπε να κατηγορηθούν οι

¹⁰² FRUS 1946, Vol. VI, σσ. 915-920, Shantz to Byrnes, 12 Αυγούστου 1946.

¹⁰³ Η UNRRA διένειμε φαγητό και άλλες προμήθειες στις πληγείσες από τον πόλεμο χώρες κάτω από τη διοίκηση και τον οικονομικό έλεγχο των Ηνωμένων Εθνών. Οι ΗΠΑ είχαν τη μεγαλύτερη συνεισφορά στην UNRRA, καθώς το 70% της συνολικής συνεισφοράς στον οργανισμό προερχόταν από τις ΗΠΑ. Σημαντικό είναι πως λειτούργησε και στην ανατολική Ευρώπη όπου εγκαταστάθηκαν κομμουνιστικά καθεστώτα φιλικά προς τη Σοβιετική Ένωση. Ωστόσο, καθ' όλη τη διάρκεια λειτουργίας της σε αυτές τις χώρες ακούγονταν διαμαρτυρίες από το State Department πως η βοήθεια που παρέχεται αξιοποιείται για την ισχυροποίηση της πολιτικής δύναμης των καθεστώτων, και όχι για να ανακουφιστούν οι λαοί που υπέφεραν. Lees L.M., ό.π., σ. 18.

¹⁰⁴ Pawlowitch K. Stefan, *Yugoslavia*, New York, Praeger Publishers, 1971, σ. 188.

ΗΠΑ ότι συνέδεαν την ανθρωπιστική βοήθεια με πολιτικές σκοπιμότητες.

Η κριτική για τη διανομή ανθρωπιστικής βοήθειας στη Γιουγκοσλαβία εντάθηκε μετά τα γεγονότα του Αυγούστου του 1946, με τον υπουργό των εξωτερικών Byrnes αυτήν τη φορά να επιχειρηματολογεί υπέρ της διακοπής. Ο Byrnes πρότεινε να γίνουν οι απαραίτητες ενέργειες από το State Department ώστε να διαγραφεί η Γιουγκοσλαβία από το πρόγραμμα βοήθειας της UNRRA¹⁰⁵. Ωστόσο, συνάντησε τις αντιδράσεις του υφυπουργού Εξωτερικών, D. Acheson, αλλά και του υφυπουργού των Οικονομικών Σχέσεων, G. Clayton, οι οποίοι, παρότι αναγνώρισαν τις επιπλοκές που είχε η λειτουργία της UNRRA στη Γιουγκοσλαβία, υπενθύμισαν στον Byrnes ότι όλο το πρόγραμμα λειτουργούσε «στη βάση της βοήθειας χωρίς πολιτικές σκοπιμότητες» και πως το αίτημα για διακοπή της βοήθειας από την UNRRA θα φαινόταν σαν τιμωριστική δράση εναντίον της Γιουγκοσλαβίας. Αντιπροτάθηκε πως προτιμότερο θα ήταν οι ΗΠΑ να επιβάλλουν στη Γιουγκοσλαβία οικονομικές κυρώσεις. Η κρίση μέσα στο State Department εντάθηκε μετά και την τοποθέτηση του Byrnes υπέρ της διακοπής. Χαρακτηριστικό της έντασης είναι η δήλωση του Clayton πως «αν υπάρχει κάποιος στο State Department που θα μπορούσε να βρει έναν τρόπο να διακοπεί η βοήθεια χωρίς να αμφισβητηθεί η καλή θέληση, τότε θα την υποστηρίξω»¹⁰⁶.

Τελικά, δεν βρέθηκε αποδεκτή λύση και η βοήθεια προς τη Γιουγκοσλαβία συνεχίστηκε. Οι ΗΠΑ με ανακοίνωση τους δήλωσαν ότι δεν μπορούσαν να ανταποδώσουν για τις επιθέσεις των αεροσκαφών με τη διακοπή της ανθρωπιστικής βοήθειας. Ωστόσο, δημιουργήθηκε από την UNRRA επιτροπή που θα επόπτευε τον τρόπο διανομής της βοήθειας στην περιοχή της Γιουγκοσλαβίας¹⁰⁷. Επίσης, αξίζει να αναφερθεί πως το ζήτημα της οικονομικής ενίσχυσης για τη Γιουγκοσλαβία αντιμετωπιζόταν από την αμερικανική πλευρά ως ένα ευρύτερο ζήτημα μεταξύ Ανατολής και Δύσης¹⁰⁸. Και κάτω από αυτές τις συνθήκες είναι η πρώτη φορά μέσα στον Ψυχρό Πόλεμο –αλλά όχι η τελευταία– που το State Department θέτει το ερώτημα αν η Γιουγκοσλαβία αξίζει οικονομικής βοήθειας από τις ΗΠΑ.

¹⁰⁵ FRUS 1946, Vol. VI, σ. 930, Byrnes to Acheson, 28 Αυγούστου 1946.

¹⁰⁶ FRUS 1946, Vol. VI, σσ. 930-933, Acheson to Byrnes, 28 Αυγούστου 1946.

¹⁰⁷ Lees, L.M., ό.π., σ. 21.

¹⁰⁸ FRUS 1946, Vol. VI, σσ. 967-968, Record of Meeting of Secretaries of State, War and Navy, 16 Οκτωβρίου 1946.

Το ζήτημα, όμως, της συντριβής των αμερικανικών αεροσκαφών δεν είχε ξεπεραστεί ακόμα στις αμερικανογιουγκοσλαβικές σχέσεις. Σε ερώτηση του Patterson προς τον Τίτο για τις αποζημιώσεις των αεροσκαφών αλλά και των οικογενειών των θυμάτων, η απάντηση του Τίτο ήταν απόλυτη και αδιαπραγμάτευτη. Ο γιουγκοσλάβος ηγέτης του δήλωσε πως η Κυβέρνηση της Γιουγκοσλαβίας, συμμεριζόμενη τη θλίψη που έφερε στις οικογένειες των θυμάτων, αποφάσισε να προσφέρει άμεσα από 30.000\$ σε κάθε στενό συγγενικό πρόσωπο των θυμάτων, αλλά για τα αεροπλάνα που πέταγαν παράνομα πάνω από τον εναέριο χώρο της χώρας του δεν επρόκειτο να καταβάλει κανένα ποσό ως αποζημίωση¹⁰⁹.

Στη συνέχεια, τον Σεπτέμβριο του 1946, το καθεστώς του Τίτο συλλαμβάνει, καταδικάζει και φυλακίζει τον Κροάτη αρχιεπίσκοπο Stepinac για συνεργασία με τους Γερμανούς. Στο γεγονός αυτό αποφασίζεται να μην αναμιχθούν οι ΗΠΑ –παρά τη διαφωνία τους– και η μόνη ενέργεια που αναλαμβάνουν για να βοηθηθεί ο Αρχιεπίσκοπος είναι μια μάλλον τυπική ανακοίνωση, μέσω της οποίας οι ΗΠΑ διαφωνούν με τη σύλληψή του και δηλώνουν πως θλίβονται με την ανελευθερία που υπάρχει στο εσωτερικό της Γιουγκοσλαβίας¹¹⁰.

Η κίνηση αυτή υπογραμμίζει την προσπάθεια του Τίτο να επεκτείνει στο μέγιστο την ισχύ του μέσα στη Γιουγκοσλαβία. Το επόμενο βήμα για να το επιτύχει είναι να δυσκολέψει τη λειτουργία της αμερικανικής πρεσβείας στο Βελιγράδι. Ήδη από τον Ιούνιο του 1946 φτάνουν στο State Department αναφορές από την αμερικάνικη πρεσβεία πως γίνεται συνεχώς πιο δύσκολη η σωστή λειτουργία της. Χαρακτηριστικά, αναφέρεται πως «από τη στιγμή που οι πρεσβείες των ΗΠΑ και της Βρετανίας εκτέλεσαν το χρέος τους και αναγνώρισαν το καθεστώς του Τίτο, η συμπεριφορά της γιουγκοσλαβικής κυβέρνησης απέναντί τους είναι σαν να πρόκειται για εχθρικές πρεσβείες»¹¹¹.

Επιπλέον, η κατάσταση έγινε ακόμα πιο δύσκολη όταν συνελήφθησαν μερικοί γιουγκοσλάβοι υπάλληλοι της πρεσβείας με την κατηγορία της κατασκοπείας και της βοήθειας τους για να στηθεί από την Αμερική ένα ολόκληρο δίκτυο κατασκοπείας. Στις αρχικές επαφές που έγιναν για να εκτονωθεί αυτή η κρίση –αλλά και να συνεχιστεί η λειτουργία της πρεσβείας– η γιουγκοσλαβική πλευρά φάνηκε ανυποχώρητη, με τον πρεσβευτή στις ΗΠΑ, Kosanović, να δηλώνει τον

¹⁰⁹ FRUS 1946, Vol. VI, σσ. 955-956, Patterson to Byrnes, 24 Σεπτεμβρίου 1946.

¹¹⁰ DSB 1946, 20 September 1946, σ. 579.

¹¹¹ FRUS 1946, Vol. VI, σσ. 895-897, Byrnes to Harriman, 1 Ιουνίου 1946.

Σεπτέμβριο του 1946 πως υπήρχαν πληροφορίες ότι το αεροπλάνο που ανάγκασε η Γιουγκοσλαβία να προσγειωθεί, αλλά και αυτό που καταρρίφθηκε, μετέφεραν όπλα για τους αντιπάλους του καθεστώτος και πως ανακαλύφθηκε ένα ολόκληρο δίκτυο κατασκοπείας με επικεφαλής τον Pridonoff αλλά και τον Stefanovic¹¹² (ο οποίος ήταν υπάλληλος στην πρεσβεία και έντονος επικριτής του Τίτο). Η απάντηση του Patterson στο State Department είναι πως αυτές οι δηλώσεις «ακροβατούν μεταξύ φαντασίας και αλήθειας» και πως η πρεσβεία διατηρούσε επαφές με διάφορους ανθρώπους στη Γιουγκοσλαβία για να κρατάει στατιστικά στοιχεία, αλλά και για συλλογή πληροφοριών. Στο τέλος ανέφερε δηλώσεις στελέχους της μυστικής αστυνομίας πως συλλαμβάνονται τα μέλη της αμερικανικής πρεσβείας για να την αναγκάσουν να σωπάσει¹¹³.

Από τις 31 Δεκεμβρίου μέχρι τις 4 Ιανουαρίου του 1947 είχαν δικαστεί οκτώ άτομα για κατασκοπεία. Βρέθηκαν όλοι ένοχοι, ενώ τρεις από αυτούς καταδικάστηκαν σε θάνατο. Μεταξύ αυτών καταδικάστηκε και ο Stefanovic. Οι ΗΠΑ σε ένδειξη «καλής θέλησης» πρότειναν να μην εκτελεστεί η ποινή των καταδικασθέντων σε θάνατο και σαν αντάλλαγμα θα απομακρυνθούν από την πρεσβεία όλα τα άτομα των οποίων τα ονόματα αναφέρθηκαν στις δίκες για κατασκοπεία. Η απάντηση αρχικά ήταν θετική, όμως αργότερα η Γιουγκοσλαβική κυβέρνηση αρνήθηκε να μην εκτελέσει τη θανατική ποινή και οι ένοχοι εκτελέστηκαν στις 14 Ιανουαρίου του 1947¹¹⁴.

Παρά τη σκληρή στάση της, η Γιουγκοσλαβία φαίνεται να ενδιαφέρεται για τις πιθανές αμερικανικές αντιδράσεις. Χαρακτηριστικό αυτού είναι το γεγονός πως μετά από συζήτηση του Acheson με τον πρεσβευτή Kossanovic τον Φεβρουάριο του 1947, ο Αμερικανός ζητά να σταματήσουν οι συλλήψεις και να μην εκτελεστεί η ποινή ενός αμερικανογιουγκοσλάβου που είχε πρόσφατα καταδικαστεί σε θάνατο. Παρά το γεγονός ότι ο Kossanovic συνεχίζει τις κατηγορίες για κατασκοπεία στον αμερικανό υφυπουργό Εξωτερικών, του ανακοινώνει πως τελικά δεν θα εκτελεστεί η ποινή και ζητά από την αμερικανική

¹¹² Ο Pridonoff ήταν συνεργάτης της πρεσβείας στο Βελιγράδι. Η συνεργασία σύμφωνα με την αμερικανική πρεσβεία είχε να κάνει με την κατασκευή ενός νεκροταφείου στη Γιουγκοσλαβία για τους αμερικάνους που είχαν χάσει τη ζωή τους μαχόμενοι στη Γιουγκοσλαβία, όμως αργότερα έγινε οικονομικός αναλυτής στην πρεσβεία. Ο Stefanovic ήταν μεταφραστής στην αμερικανική πρεσβεία.

¹¹³ FRUS 1946, Vol. VI, σσ. 951-956, Memorandum of Conversation by the Associate Chief of the Division of Southern European Affairs (Barbour), 17 Σεπτεμβρίου 1946 και Patterson to Byrnes, 18 Σεπτεμβρίου 1946.

¹¹⁴ FRUS 1947, Vol. IV, σσ. 749-752, Hickok to Marshall, 11 Ιανουαρίου 1947.

κυβέρνηση να μην προχωρήσει το ζήτημα περαιτέρω και να εκδώσει ταξιδιωτική οδηγία προς τους πολίτες της, σύμφωνα με την οποία η Γιουγκοσλαβία δεν θα θεωρείται απαγορευμένος προορισμός¹¹⁵.

Τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο το αμερικανικό ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην Ελλάδα και τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο που έχει ξεσπάσει μερικούς μήνες νωρίτερα, στον οποίο η Γιουγκοσλαβία στηρίζει με κάθε τρόπο την κομμουνιστική πλευρά από τον Σεπτέμβριο του 1946. Οι ΗΠΑ στηρίζουν –και στην πραγματικότητα καθοδηγούν– τα αιτήματα της Ελλάδος στον ΟΗΕ, μετά την απόφαση της Βαλκανικής Επιτροπής του ΟΗΕ τον Μάιο του 1947, στην οποία η Αλβανία, η Βουλγαρία και η Γιουγκοσλαβία κατηγορήθηκαν για τη στήριξη που παρείχαν στον Δημοκρατικό Στρατό¹¹⁶. Οι ΗΠΑ στις συζητήσεις που ακολούθησαν προσπάθησαν να περάσουν στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ πως αυτά τα τρία κράτη απειλούν την παγκόσμια ειρήνη. Οι οδηγίες του νέου αμερικανού υπουργού Εξωτερικών Marshall στην αμερικανική αντιπροσωπεία στον ΟΗΕ ήταν πως θα έπρεπε να ασκηθεί κριτική στη Γιουγκοσλαβία, η οποία αντιδρά κάτω από σοβιετικές οδηγίες, και πως ως μέλος του ΟΗΕ είχε παραβιάσει τις δεσμεύσεις της¹¹⁷.

Ο Τίτο στηρίζει ανοικτά τη μάχη που δίνει ο Δημοκρατικός Στρατός, ο οποίος καθοδηγείται ιδεολογικά από το ΚΚΕ. Αυτό σε πρώτο επίπεδο συμβαίνει για να στηρίζει το –συγγενικό προς την ιδεολογία του– ελληνικό κόμμα στη μάχη του για την κατάκτηση της εξουσίας. Αλλά σε ένα δεύτερο πλάνο υπάρχει η άποψη στη γιουγκοσλαβική κυβέρνηση πως μια πιθανή υποταγή της Ελλάδος από τους συμμάχους και στρατιωτικά (καθώς πολιτικά είχαν κυριαρχήσει από νωρίτερα) θα φέρει σε δύσκολη θέση ακόμα και τη Γιουγκοσλαβία, με πιθανή ανάμιξη των συμμάχων και στα γιουγκοσλαβικά σύνορα¹¹⁸.

Ωστόσο, παρά το γεγονός πως οι ΗΠΑ είχαν στηρίξει ανοικτά τις ελληνικές θέσεις στον ΟΗΕ και καταδίκασαν τις ενέργειες της Γιουγκοσλαβίας, τον Σεπτέμβριο του 1947 η Γιουγκοσλαβία προσκάλεσε

¹¹⁵ FRUS 1947, Vol. IV, σσ. 757-761, Memorandum of Conversation by the Associate Chief of the Division of Southern European Affairs (Barbour), 13 Φεβρουαρίου 1947.

¹¹⁶ Κουφουδάκης, Βαγγέλης, *Οι Ηνωμένες Πολιτείες, τα Ηνωμένα Έθνη και το ελληνικό ζήτημα στο Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940-1950: Ένα Έθνος σε Κρίση*, μτφ. Μαργαρίτα Δρίτσα, Αμαλία Λυκιαρδοπούλου, Θεμέλιο, Αθήνα, 2006, σσ. 491-505.

¹¹⁷ FRUS 1947, Vol. V, σσ. 866-868, Marshall to Warren, 26 Ιουνίου 1947, αλλά και σσ. 875-877, Marshall to Herschel Johnson, 30 Ιουλίου 1947.

¹¹⁸ Barker, Elizabeth, *Οι Γιουγκοσλάβοι και ο Εμφύλιος στο Μελέτες για τον Εμφύλιο Πόλεμο, 1945-1949*, επιμ. Baeretzén L., Ιατρίδης Γ., Smith O., Ολκός, Αθήνα, 2002, σσ. 321-322.

μια ομάδα Αμερικανών να επιθεωρήσουν τα σύνορά της με επικεφαλής τον Byrnes. Η απάντηση, όμως, του Byrnes ήταν αρνητική, παρά το γεγονός ότι εκτιμάται θετικά από τις ΗΠΑ η κίνηση της Γιουγκοσλαβίας, και τονίζει ότι για το ζήτημα έχει επιληφθεί ο ΟΗΕ¹¹⁹. Καθ' όλη τη διάρκεια του 1947, οι διμερείς σχέσεις ΗΠΑ και Γιουγκοσλαβίας χαρακτηρίζονται από ένταση για το ζήτημα του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου, αλλά παράλληλα οι οδηγίες που στέλνονται στην πρεσβεία αποσκοπούν στη βελτίωση των σχέσεων των δύο κρατών. Το γεγονός αυτό σε καμία περίπτωση δεν σημαίνει ότι σταμάτησαν τα αμερικανικά συμφέροντα για τον ελληνικό εμφύλιο, αλλά πως εγκαινιάζεται μια νέα προσέγγιση στη Γιουγκοσλαβία. Το ζήτημα της γιουγκοσλαβικής ανάμιξης στον ελληνικό εμφύλιο αφήνεται σκόπιμα να επιλυθεί μέσα από τον ΟΗΕ.

Η νέα αυτή πολιτική που ξεκινά από τις αρχές του 1947 υλοποιείται μετά την παραίτηση του Patterson. Οι φήμες που τον ακολουθούν μετά την παραίτησή του κάνουν λόγο για πολύ φτωχή απόδοση κατά την περίοδο που διετέλεσε πρεσβευτής, καθώς δεν εφάρμοσε όντως σκληρή πολιτική απέναντι στον Τίτο, επιτρέποντας τη σύλληψη των υπαλλήλων της πρεσβείας¹²⁰. Τη θέση του Patterson μέχρι την άφιξη του νέου πρέσβη στο Βελιγράδι αναλαμβάνει υπηρεσιακά ο J. M. Cabot, σύμβουλος της πρεσβείας μέχρι πρότινος. Ο Cabot εργάστηκε ως πρεσβευτής για τέσσερις μήνες και δούλεψε αρκετά πάνω στη βελτίωση των σχέσεων των δύο κρατών. Κύριο διαπραγματευτικό όπλο του ήταν η παράδοση συνεργατών των Γερμανών που είχαν παραδοθεί στους συμμάχους και τους οποίους οι σύμμαχοι δεν είχαν παραδώσει στη γιουγκοσλαβική κυβέρνηση. Πίστευε πως έπρεπε να ικανοποιηθούν σε έναν μεγάλο βαθμό τα γιουγκοσλαβικά αιτήματα, καθώς σε περίπτωση που η Γιουγκοσλαβία φέρει το ζήτημα στον ΟΗΕ, οι ΗΠΑ δεν θα μπορούν να υπερασπιστούν τη θέση τους¹²¹.

Ο Cabot, αν και υπηρεσιακός πρεσβευτής, αναμίχθηκε έντονα στις σχέσεις των δύο κρατών και στόχευε να απομακρυνθεί η Γιουγκοσλαβία από την εξάρτησή της από τη Σοβιετική Ένωση. Με μια μακροσκελή αναφορά που έστειλε με την ανάληψη των καθηκόντων του, δήλωσε ότι η μακροπρόθεσμη πολιτική των ΗΠΑ απέναντι στη Γιουγκοσλαβία θα έπρεπε να πείσει την ηγεσία της χώρας πως είναι ανάγκη να δει τις ανάγκες του λαού της και όχι τις οδηγίες της Σοβιετικής Ένωσης. Ακόμη, πρότεινε να ικανοποιηθούν κάποιες μικρές απαιτήσεις των

¹¹⁹ Lees, L.M., ό.π., σσ. 22-23.

¹²⁰ Ό.π., σσ. 28-29.

¹²¹ FRUS 1947, Vol. IV, σσ. 799-800, Cabot to Marshall, 15 Μαΐου 1947.

Γιουγκοσλάβων για να σταματήσουν οι συλλήψεις των εργαζομένων στη πρεσβεία και να κάνουν τη Γιουγκοσλαβία να πιστέψει πως οι ΗΠΑ κινούνται με καλή πίστη. Ακόμη, πρότεινε να μην υπάρχει έντονη αντίδραση στις ενέργειες των Γιουγκοσλάβων, γιατί κάτι τέτοιο θα ήταν αντιπαραγωγικό. Τέλος, πρότεινε κινήσεις οι οποίες θα μπορούσαν να πλήξουν τη Γιουγκοσλαβία, όπως το «πάγωμα» τω γιουγκοσλαβικών περιουσιακών στοιχείων που βρίσκονται κάτω από αμερικανικό έλεγχο, αλλά και η απαγορευση των συναλλαγών μεταξύ Γιουγκοσλαβίας και ΗΠΑ που δεν χρειάζονταν ειδική άδεια. Κατέληξε αναφέροντας στο State Department πως τα γιουγκοσλαβικά περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται υπό αμερικανικό έλεγχο είναι το μεγαλύτερο όπλο των ΗΠΑ¹²².

Ο Cabot, κατά τους μήνες που διετέλεσε πρεσβευτής, άσκησε την πολιτική που πρότεινε στο State Department, ωστόσο φάνηκε πως η Ουάσινγκτον δεν ήταν έτοιμη να ακολουθήσει. Μετά από διαπραγματεύσεις με τον υπουργό των Εξωτερικών, Velebit, βρισκόταν ένα βήμα πριν την ολοκλήρωση μιας συμφωνίας. Αυτή θα ρύθμιζε τις αμερικανικές διεκδικήσεις ύψους 47,8 εκατομμυρίων δολαρίων από τη Γιουγκοσλαβία για την εθνικοποίηση των περιουσιών των αμερικανικών εταιρειών, αλλά και το ποσό των 46,8 εκατομμυρίων δολαρίων στο οποίο υπολογιζόταν ότι ανερχόταν ο χρυσός της Γιουγκοσλαβίας που είχε παραδοθεί στις ΗΠΑ από την εξόριστη κυβέρνηση κατά τη διάρκεια του πολέμου. Όμως, οι οδηγίες που έλαβε από τη Washington ήταν αποτρεπτικές¹²³.

Το σημείο, όμως, που ο Cabot διαφοροποιήθηκε από τον προκατόχό του είναι ο τρόπος ανάγνωσης των σχέσεων Γιουγκοσλαβίας και Σοβιετικής Ένωσης. Ο Cabot διεύρυνε τις συνομιλίες του και με άλλα μέλη της κυβέρνησης και όχι μόνο με τα στελέχη του Υπουργείου των Εξωτερικών της Γιουγκοσλαβίας. Εκεί διαπίστωσε πως τα γιουγκοσλαβικά εθνικά ζητήματα θα συγκρουστούν με τα σοβιετικά και πως οι γιουγκοσλάβοι δεν θα εκτελούν τυφλά για πάντα τις σοβιετικές οδηγίες. Ακόμη, παρατήρησε πως κάποια μέλη της κυβέρνησης υποστήριζαν τη βελτίωση των σχέσεων με τη Δύση. Πρότεινε τη συγκεκριμένη περίοδο η πολιτική της Ουάσινγκτον να χαρακτηρίζεται από «σταθερότητα στη δράση, αβρότητα στην προσέγγιση» και, κατ' αυτόν τον τρόπο, θα επέλθει πρόοδος στις σχέσεις των δύο κρατών¹²⁴.

¹²² FRUS 1947, Vol. IV, σσ. 761-764, Cabot to Marshall, 15 Φεβρουαρίου 1945.

¹²³ FRUS 1947, Vol. IV, σσ. 783-784, Cabot to Marshall, 1 Απριλίου 1947 και σσ. 795-796, Marshall to Cabot, 13 Μαΐου 1945.

¹²⁴ FRUS 1947, Vol. IV, σσ. 806-808, Cabot to Marshall, 7 Ιουνίου 1947.

Είναι σημαντικό πως ο Cabot αποτελεί τον πρώτο αμερικανό διπλωμάτη που κάνει αυτή τη διαπίστωση, σχεδόν έναν χρόνο πριν τη ρήξη Τίτο και Stalin.

Ο Cabot, κλείνοντας τη θητεία του ως πρεσβευτής, συντάσσει στις 7 Ιουλίου μια μακροσκελή αναφορά προς τους ανωτέρους του, στην οποία μεταφέρει όλα τα στοιχεία που έχει συγκεντρώσει από τη θητεία του. Στην αρχή διατυπώνει γενικές σκέψεις σχετικά με το κομμουνιστικό σύστημα, οι οποίες συμπίπτουν με τις επίσημες θέσεις των ΗΠΑ πως τα κομμουνιστικά καθεστώτα αποσκοπούσαν στην παγκόσμια κυριαρχία, πως δεν θα μπορούσαν να ανταγωνιστούν τη Δύση για πολλά χρόνια και πως πρέπει η Δύση να αντισταθεί στην κομμουνιστική απειλή. Χαρακτηρίζει τον κομμουνισμό στη Γιουγκοσλαβία ισάξιο με τη θρησκεία, αφού έχει καταφέρει να ενώσει όλες τις διαφορετικές εθνοτικές ομάδες. Ακόμη, για το καθεστώς του Τίτο δηλώνει πως ο κόσμος είναι μεν απογοητευμένος, αλλά όχι αντίθετος. Τέλος, στην ανάλυσή του για τη Γιουγκοσλαβία δηλώνει πως οι Παρτιζάνοι είναι ένα πολύ ετερογενές μείγμα: κομμουνιστικό μεν, αλλά πολύ εθνικιστικό. Αυτό πιστεύει πως θα είναι και το σημείο στο οποίο θα επέλθει η αναπόφευκτη –κατά τον ίδιο– διαμάχη με τη Σοβιετική Ένωση.

Επιπλέον, προτείνει στο State Department να αποδεχθεί πως ο Τίτο θα τηρήσει μια ανεξάρτητη στάση απέναντι στον Stalin. Θα πρέπει να υποστηρίξουν τις θέσεις του Τίτο σε αυτήν την περίπτωση, καθώς μετά τη σύγκρουση των «απολυταρχικών καθεστώτων» θα παρουσιαστούν στο λαό της Γιουγκοσλαβίας με «καθαρά χέρια», προσφέροντάς του βοήθεια. Στη διάρκεια της θητείας του παρατήρησε πως έγιναν λίγα πράγματα από όσα θα μπορούσαν να έχουν γίνει, σημείωσε όμως ότι μπήκαν κάποιοι κώδικες επικοινωνίας με τη Γιουγκοσλαβία και διορθώθηκε η «ακαταστασία» και η «ασυνεννοησία». Τέλος, εξέφρασε την άποψή του πως οι Γιουγκοσλάβοι επιθυμούσαν να συνδιαλέγονται με τις ΗΠΑ – αλλά με τους δικούς τους όρους– και πως με «ικανότητα και υπομονή» θα βελτιώνονταν οι σχέσεις των δύο κρατών¹²⁵.

Ωστόσο, οι προτάσεις του Cabot δεν ακολουθήθηκαν από τους ανωτέρους του: για την ακρίβεια, δεν τέθηκαν καν υπό συζήτηση. Πολλές, όμως, από τις προτάσεις του τελικά ακολουθήθηκαν μετά τη ρήξη Τίτο-Stalin. Ωστόσο, τη γενική εικόνα που είχε σχηματίσει ο Cabot φαίνεται να υιοθετεί και ο επόμενος πρεσβευτής των ΗΠΑ στη Γιουγκοσλαβία, C. Cannon. Ο Cannon παρουσιάζεται περισσότερο συγκρατημένος από τον προκάτοχό του στις απόψεις του σχετικά με μια πιθανή ρήξη στις σχέσεις Γιουγκοσλαβίας και Σοβιετικής Ένωσης.

¹²⁵ FRUS 1947, Vol. IV, σσ. 816-818, Cabot to Marshall, 7 Ιουλίου 1947.

Η πρώτη αναφορά του Cannon ως πρεσβευτής για την κατάσταση που επικρατεί στη Γιουγκοσλαβία το Σεπτέμβριο του 1947 είναι πως το καθεστώς του Τίτο έχει παραμερίσει όλες τις εθνικές διαμάχες μέσα στη Γιουγκοσλαβία με τα μέτρα που έχει πάρει, ακόμη και αυτή των Κροατών με τους Σέρβους, ενώ καμία εσωτερική προσπάθεια να ανατραπεί το καθεστώς δεν είχε πιθανότητες επιτυχίας. Ωστόσο, παρά το γεγονός πως η Γιουγκοσλαβία αποτελεί τον πιο σημαντικό σοβιετικό δορυφόρο, φαίνεται να προκαλεί τη δυσφορία του Stalin με την ανεξάρτητη πολιτική που ασκεί και να ζητά περισσότερα από όσα μπορεί η Μόσχα να του προσφέρει. Καταλήγει αναφέροντας πως –από τη δική του οπτική– η Γιουγκοσλαβία φαντάζει περισσότερο με έναν ενσυνείδητο συνεργάτη του επεκτατικού κομμουνισμού, παρά με δορυφόρο του, και πως ο εθνικισμός του Βελιγραδίου είναι που θα οδηγήσει σε σύγκρουση με τη Μόσχα, αλλά αμφέβαλλε πολύ πως αυτό θα γινόταν σύντομα¹²⁶.

Στο τέλος του Νοεμβρίου οι συνεχείς διώξεις εναντίον αμερικανών δημοσιογράφων και τα αντιαμερικανικά δημοσιεύματα στη Γιουγκοσλαβία αντικατόπτριζαν το αδιέξοδο των διαπραγματεύσεων ανάμεσα στα δύο κράτη, οι οποίες αφορούσαν τις αμερικανικές οικονομικές απαιτήσεις για τις αποζημιώσεις των επιχειρήσεων και τις γιουγκοσλαβικές για την απελευθέρωση των κεφαλαίων αλλά και του χρυσού από τις ΗΠΑ. Το κλίμα είχε επιδεινωθεί ιδιαίτερα μετά την άρνηση της Γιουγκοσλαβίας να συμμετάσχει στο σχέδιο Μάρσαλ αλλά και την ίδρυση της Κομινφόρμ αμέσως μετά. Σχεδόν τίποτα δεν προϋδέαζε για το τι θα ακολουθούσε μερικούς μήνες μετά.

¹²⁶ FRUS 1947, Vol. IV, σσ. 840-842, Cannon to Marshall, & 7 Σεπτεμβρίου 1947.

Γ. Η άρνηση στο Σχέδιο Μάρσαλ και οι πρώτοι τριγμοί με τη Σοβιετική Ένωση

Στις 5 Ιουνίου του 1947 ο George Marshall παρουσίασε ένα οικονομικό πρόγραμμα το οποίο στόχευε στην ανάπτυξη των χωρών που έχουν πληγεί από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Σε αυτό το σχέδιο μπορούσαν να ενταχθούν –σύμφωνα με τον ίδιο– και οι χώρες της ανατολικής Ευρώπης, στην ηγεσία των οποίων βρίσκονται κομμουνιστικά κόμματα. Ωστόσο, οι απαντήσεις που έλαβε από τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης ήταν αρνητικές. Κύριος παράγοντας για τις αρνητικές απαντήσεις ήταν η εναντίωση του Stalin στο πρόγραμμα αυτό, ο οποίος έδωσε εντολή να μη γίνει δεκτή αυτή η πρόσκληση από τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης. Το γεγονός αυτό εδραιώνει, πλέον, τον διαχωρισμό της Ευρώπης σε σφαίρες επιρροής. Τη δυτική, που αντιπροσωπευόταν από τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής και στην οποία κυριαρχούσαν οι ΗΠΑ χάριν της οικονομικής τους ισχύος, και την ανατολική με την κομμουνιστική ιδεολογία, στην οποία κυριαρχούσε η Σοβιετική Ένωση με πηγή ισχύος της την οικονομική της κυριαρχία, αλλά και την ισχύ του στρατού της, ο οποίος παρέμενε στα περισσότερα κράτη της ανατολικής Ευρώπης.

Στο ίδιο μήκος κύματος ήταν και τον Ιούλιο η απάντηση της Γιουγκοσλαβίας στο σχέδιο Μάρσαλ. Παρότι η πρώτη αντίδραση ήταν πως ένα τέτοιο σχέδιο θα βοηθούσε την επιτυχία του πενταετούς πλάνου που είχε σχεδιαστεί, η απόφαση που ελήφθη μετά και από την άμεση οδηγία του Stalin ήταν να μη γίνει αποδεκτή η αμερικάνικη βοήθεια¹²⁷.

Η απάντηση του Stalin στο σχέδιο Μάρσαλ ήταν η επίσπευση της δημιουργίας της Κομινφόρμ για τη συνεργασία των κομμουνιστικών κομμάτων. Οι συζητήσεις για τη δημιουργία ενός οργανισμού που θα συνέδεε τα κομμουνιστικά κράτη της Ευρώπης και θα συνέβαλε στην ανταλλαγή απόψεων είχαν ξεκινήσει από τα μέσα του 1946, ανεξάρτητα από τα δυτικά σχέδια. Η δημιουργία του, όμως, αναβαλλόταν συνεχώς για διάφορους λόγους, αλλά κυρίως γιατί η Σοβιετική Ένωση εμφανίστηκε απρόθυμη να το εφαρμόσει. Τον Σεπτέμβριο του 1947 δημιουργήθηκε το «Κομμουνιστικό Γραφείο Πληροφοριών των

¹²⁷ Ο Cabot περιγράφει ότι ο Djilas, γυρίζοντας από το Παρίσι όπου συμμετείχε στις διαπραγματεύσεις για την εφαρμογή του σχεδίου, πρότεινε στον Τίτο την αποδοχή του, με τον τελευταίο να του απαντάει πως πρόσφατο τηλεγράφημα από τον Stalin ανέφερε «να μη γίνει αποδεκτό υπό καμία συνθήκη». Interview with Cabot, Oral History, Truman Library, σσ. 57-58.

Κομμουνιστικών Κομμάτων» (Cominform) και ανακοινώθηκε η δημιουργία εφημερίδας-όργανο με τον τίτλο «Για μια διαρκή ειρήνη - Για τη δημοκρατία των πολιτών». Επιπλέον, ενώ οι υπόλοιποι αντιπρόσωποι¹²⁸ είχαν συμφωνήσει η έδρα αυτού του οργανισμού να είναι η Πράγα, ο Stalin μετά από τις συζητήσεις διέταξε η έδρα να είναι το Βελιγράδι¹²⁹.

Ωστόσο, η κίνηση αυτή δεν αντιμετωπίστηκε με τον ανάλογο ενθουσιασμό από τη Γιουγκοσλαβική πλευρά, χωρίς ωστόσο να γίνεται δημόσια λόγος για κάτι τέτοιο. Αν και η επίσημη θέση του Stalin ήταν πως κατ' αυτόν τον τρόπο αναγνωρίζεται η γιουγκοσλαβική επανάσταση, η γιουγκοσλαβική πλευρά το εξέλαβε σαν μια μεγάλη προσπάθεια να υποταχθεί η κυβέρνηση της χώρας στις απαιτήσεις της Σοβιετικής Ένωσης¹³⁰. Το γεγονός αυτό έρχεται να κλείσει έναν ολόκληρο κύκλο αμφισβήτησης στις τακτικές της Σοβιετικής Ένωσης απέναντι στη Γιουγκοσλαβία. Ο κύκλος αυτός περιλαμβάνει τη δυσaráσκεια που έδειξε η Σοβιετική Ένωση στη χάραξη της γιουγκοσλαβικής εξωτερικής πολιτικής, όχι μόνο με τη Δύση αλλά και με τις υπόλοιπες ανατολικές χώρες, αλλά και την άνοδο του κύρους της ανάμεσά τους. Ακόμη, περιλαμβάνει την οικονομική πολιτική που άσκησε η Γιουγκοσλαβία και δεν ευθυγραμμίστηκε με τις οικονομικές απαιτήσεις της Μόσχας. Τη γιουγκοσλαβική δυσπιστία προς την ηγεμονία της Σοβιετικής Ένωσης συμπληρώνουν, επίσης, η απόμακρη στάση της Μόσχας στον ελληνικό εμφύλιο, η μη στήριξη της Γιουγκοσλαβίας στον ΟΗΕ, αλλά και η συμπαράταξη με τις ΗΠΑ και τη Βρετανία στο ζήτημα της Τεργέστης.

Επιπλέον, η Σοβιετική Ένωση αρχίζει να ενοχλείται με τον τρόπο που η Γιουγκοσλαβία διαχειρίζεται την εξωτερική της πολιτική, ακόμη και σε ζητήματα για τα οποία έχει ήδη λάβει γνώση. Χαρακτηριστικό είναι πως ήδη από το 1945 η Γιουγκοσλαβία έχει εκφράσει την επιθυμία της να ενσωματωθούν σε αυτήν υπό την μορφή των ομόσπονδων κρατιδίων η Αλβανία και η Βουλγαρία¹³¹.

¹²⁸ Μέλη της Κομινφόρμ αποτελούσαν τα κομμουνιστικά κόμματα της Σοβιετικής Ένωσης, της Γιουγκοσλαβίας, της Τσεχοσλοβακίας, της Ουγγαρίας, της Ρουμανίας, της Βουλγαρίας, της Ιταλίας και της Γαλλίας.

¹²⁹ Djilas, ό.π., σ. 101.

¹³⁰ Djilas, ό.π., σσ. 101-103.

¹³¹ Το γεγονός αυτό είχε προκαλέσει την έντονη δυσaráσκεια του Τρούμαν και του Churchill, οι οποίοι βρίσκονταν σε διαρκή επικοινωνία για να μην επιτευχθεί κάτι τέτοιο. Στο ζήτημα αυτό η Σοβιετική Ένωση τήρησε μια θετική στάση σε θεωρητικό και μόνο επίπεδο, όπως και σε όλες τις διεκδικήσεις της Γιουγκοσλαβίας. Οι συζητήσεις διακόπηκαν μετά την άρνηση του Χότζα για την ένωση, αλλά και την απροθυμία του Κρεμλίνου να θέσει σε κίνδυνο άλλες

Μέχρι τους τελευταίους μήνες του 1947 οι σχέσεις μεταξύ Αλβανίας και Γιουγκοσλαβίας ήταν κάτι παραπάνω από φιλικές. Η Γιουγκοσλαβία είχε στείλει ειδικούς συμβούλους σε κάθε επίπεδο, οι οποίοι γίνονταν ολοένα και περισσότεροι, και με αφορμή την έλλειψη τροφίμων που γνώρισε η Αλβανία στο τέλος του 1946, οδήγησαν στη δημιουργία μετοχικών επιχειρήσεων μεταξύ των δύο κρατών. Ωστόσο, στο τέλος του χρόνου παρατηρείται άνοδος των σοβιετικών απεσταλμένων στην Αλβανία, οι οποίοι κατέθεταν συνεχώς τα παράπονά τους για το πώς είναι δυνατόν η Γιουγκοσλαβία να στέλνει ειδικούς για να δώσουν συμβουλές στην Αλβανία, όταν η ίδια δέχεται συμβουλές από τη Σοβιετική Ένωση, αλλά και να δημιουργεί εταιρείες σε συνεργασία με την Αλβανία όταν δεν δέχεται να γίνει το ίδιο στη χώρα της με τη Σοβιετική Ένωση¹³².

Στην περίπτωση της Βουλγαρίας τα πράγματα εξελίχθηκαν διαφορετικά. Η Βουλγαρία αρνήθηκε την προσφορά της Γιουγκοσλαβίας να ενταχθεί σε αυτήν απλώς ως έβδομη ομοσπονδία στο τέλος του 1945. Το 1946, όμως, το Κομμουνιστικό Κόμμα Βουλγαρίας ήταν αυτό που προσέγγισε το αντίστοιχο γιουγκοσλαβικό και, όπως αναπτύξαμε νωρίτερα, και ο Stalin στήριξε τη συνεργασία των δύο κομμάτων στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Το επίπεδο της πολιτικής συνεργασίας των δύο χωρών σφραγίστηκε στο Blend τον Αύγουστο του 1947 με τη συνάντηση Τίτο-Δημητρόφ. Εκεί τέθηκαν τα θεμέλια για σταδιακή προσέγγιση στην πορεία προς την τελική ομοσπονδία, αλλά και τον Νοέμβριο, όταν ο Τίτο επισκέφθηκε τη Σόφια και υπέγραψε συνθήκη φιλίας με τη Βουλγαρία.

Οι εξελίξεις αυτές, μαζί με τη δήλωση του Δημητρόφ στη PRAVDA πως η ομοσπονδία θα ολοκληρωθεί, ανάγκασαν τον Stalin να καλέσει αντιπροσωπείες και από τις δύο χώρες στις αρχές του 1948 για να λάβουν οδηγίες¹³³. Ωστόσο, η πρώτη αντίδραση κατά των σχεδίων του Τίτο ήρθε από την Pravda, η οποία σε άρθρο της στις 28 Ιανουαρίου εναντιωνόταν στην ιδέα της δημιουργίας μιας Βαλκανικής Ομοσπονδίας¹³⁴.

διεκδικήσεις του για τη Γιουγκοσλαβία. FRUS 1945, Vol. V, σσ. 1311-1312, Shantz to Byrnes, 5 Ιουλίου 1945.

¹³² Djilas, ό.π., σσ. 104-106.

¹³³ Djilas, ό.π., σσ. 104-106.

¹³⁴ Λαγάνη Ειρήνη, *Το Παιδομάζωμα και οι Ελληνογιουγκοσλαβικές Σχέσεις (1949-1953), Μια Κριτική Προσέγγιση*, Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 1996, σ. 41.

Όλα όσα συνέβαιναν στο διεθνές κομμουνιστικό στρατόπεδο, όπως και οι τριβές μεταξύ Βελιγραδίου και Μόσχας, διεξήχθησαν υπογείως, χωρίς να υποπέσει τίποτα στην αντίληψη της Δύσης. Βέβαια, στη Δύση, όπως αναφέραμε, οι διπλωμάτες των ΗΠΑ στη Γιουγκοσλαβία παρατήρησαν κάποια ψήγματα διαφωνίας, αλλά μάλλον η ηγεσία του State Department φάνηκε απρόθυμη να πιστέψει την πιθανότητα να υπάρχουν διαφωνίες στη Γιουγκοσλαβία σχετικά με την πολιτική της Σοβιετικής Ένωσης, ιδιαίτερα όταν ένα χρόνο νωρίτερα κατέρριψε δύο αεροσκάφη της, αλλά και δέχθηκε η πρωτεύουσά της να γίνει το κέντρο δράσης της Κομινφόρμ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

Η στροφή προς τη Δύση

A. Η ρήξη με τη Σοβιετική Ένωση και η αμερικανική άγνοια

Τον Φεβρουάριο του 1948 συναντώνται στη Μόσχα μετά από πρόσκληση του Stalin οι αντιπροσωπείες της Βουλγαρίας, της οποίας επικεφαλής ήταν ο ίδιος ο Δημητρόφ, και της Γιουγκοσλαβίας, της οποίας –μετά την άρνηση του Τίτο να παρευρεθεί– επικεφαλής τίθεται ο Milovan Djilas, ενώ μαζί του παρευρίσκεται και ο υπουργός Εξωτερικών της Γιουγκοσλαβίας, Edvard Kardelj.

Στις συζητήσεις που έγιναν ο Stalin κατέκρινε έντονα τη σχεδιαζόμενη από τα δύο βαλκανικά κράτη ένωση. Επίσης, κατηγόρησε τα δύο κράτη πως δεν συμβουλευτήκαν τη Σοβιετική Ένωση για αυτήν την κίνηση. Ακόμη, κατηγόρησε ευθέως τη Γιουγκοσλαβία για επέμβαση στα εσωτερικά της Αλβανίας με τη μεταφορά στρατευμάτων μέσα στα αλβανικά εδάφη. Επιπλέον, έγινε αναφορά στον ελληνικό εμφύλιο. Η θέση του Σοβιετικού ηγέτη ήταν πως «η επανάσταση στην Ελλάδα έπρεπε να σταματήσει» και συνέχισε λέγοντας πως δεν επρόκειτο η Αγγλία και οι ΗΠΑ να επιτρέψουν να διακοπούν οι γραμμές επικοινωνίας τους στη Μεσόγειο. Ακόμη, πριν επιστρέψει στη Γιουγκοσλαβία ο Kardelj πιέστηκε να υπογράψει μία συμφωνία ότι στο μέλλον η Γιουγκοσλαβία θα συμβουλευόταν τη Σοβιετική Ένωση σε θέματα εξωτερικής πολιτικής¹³⁵.

Ωστόσο, παρά την υπογραφή της συμφωνίας, η γιουγκοσλαβική πλευρά αρνήθηκε να πάρει το ρόλο του δορυφόρου της Σοβιετικής Ένωσης και εμφανίστηκε αποφασισμένη να διατηρήσει την ελευθερία της έκφρασης και να συνεχίσει να ασκεί ανεξάρτητη πολιτική. Τα σοβιετικά αντίποινα δεν άργησαν να έρθουν και αργότερα, τον Φεβρουάριο, διακόπηκαν οι διαπραγματεύσεις που ήταν σε εξέλιξη για μια νέα εμπορική συμφωνία, ενώ ο Τίτο αποφασίζει να φυλακίσει δύο

¹³⁵ Djilas, ό.π., σσ. 141-143 αλλά και στο «February 10 1948, Report of Milovan Djilas about a Secret Soviet-Bulgarian-Yugoslav Meeting», Wilson Center, Digital Archive.

από τους υπουργούς του οι οποίοι τάχθηκαν υπέρ του Stalin¹³⁶. Τον Μάρτιο οι σοβιετικοί σύμβουλοι στη Γιουγκοσλαβία ανακλήθηκαν¹³⁷.

Με αφορμή αυτές τις εξελίξεις ξεκίνησε μια αλληλογραφία μεταξύ των δύο κομμουνιστικών κομμάτων με πρωτοβουλία του ΚΚΓ, στην οποία εκφράστηκαν τα βασικά σημεία της διαφωνίας¹³⁸. Οι επιστολές έφεραν τις υπογραφές των Τίτο και Kardelj για τη Γιουγκοσλαβία, και του Stalin και του Μολότοφ για τη Σοβιετική Ένωση. Η ανταλλαγή επιστολών διήρκεσε έως τον Ιούνιο, όταν και ανακοινώθηκε η διαγραφή της Γιουγκοσλαβίας από την Κομινφόρμ.

Οι σοβιετικές κατηγορίες προς το ΚΚΓ, στο πλαίσιο της γενικότερης κατακραυγής του, κάλυπταν ένα ευρύ φάσμα: από την πολιτική βάση της οποίας έχει οργανωθεί το κράτος, μέχρι τις κατηγορίες για κακομεταχείριση των σοβιετικών συμβούλων και για αλαζονική συμπεριφορά έναντι των άλλων μελών της Κομινφόρμ.¹³⁹

Στις απαντήσεις του ο Τίτο υπερασπίζεται το κόμμα του, και σε επιστολή του στις 13 Απριλίου δηλώνει πως παρά την αμέριστη αγάπη του λαού του για την ΕΣΣΔ, αγαπά περισσότερο τη χώρα του, η οποία προσπαθεί να αναπτύξει τον σοσιαλισμό. Επιπλέον, σχετικά με την κακομεταχείριση των σοβιετικών συμβούλων, υποστήριξε πως λειτουργούσαν κατασκοπευτικά μέσα στη Γιουγκοσλαβία, ενώ η ίδια η χώρα είχε δείξει τις φιλικές σχέσεις που ήθελε να έχει με τη Μόσχα και της διέθετε χωρίς ενδοιασμούς ό,τι πληροφορίες αυτή ήθελε. Η θέση του Stalin έγινε γνωστή σε τηλεγράφημά του στις 4 Μαΐου, στο οποίο αποδέχεται την ύπαρξη δικτύου πληροφοριών στο Βελιγράδι, αλλά υποστηρίζει πως αυτό έγινε για την καλύτερη ενημέρωση και πως λειτουργούσε ως «εργάτης για την ανάπτυξη ενός διεθνούς

¹³⁶ Οι υπουργοί αυτοί ήταν οι Zujovic και Hebrang, οι οποίοι φυλακίστηκαν με την κατηγορία ότι υπέσκαπταν την πορεία της χώρας προς τον σοσιαλισμό και το πενταετές πρόγραμμα ανάκαμψης που είχε ανακοινωθεί.

¹³⁷ Jelavic B. ό.π., σσ. 493-494.

¹³⁸ Την αλληλογραφία αυτή έδωσε στη δημοσιότητα ο Τίτο λίγα χρόνια αργότερα στο *White Book on Aggressive Activities by the Governments of the USSR, Poland, Czechoslovakia, Hungary, Rumania, Bulgaria and Albania towards Yugoslavia*, Ministry of Foreign Affairs of the Federal People's Republic of Yugoslavia Beograd, 1951. Εκεί συμπεριλαμβάνονταν όλα τα τηλεγραφήματα του ΚΚΣΕ, αλλά στις απαντήσεις που έδωσε το ΚΚΓ απέκρυψε δύο χωρίς να αναφέρει το λόγο.

¹³⁹ *White Book on Aggressive Activities by the Governments of the USSR, Poland, Czechoslovakia, Hungary, Rumania, Bulgaria and Albania towards Yugoslavia*, Ministry of Foreign Affairs of the Federal People's Republic of Yugoslavia Beograd, 1951, σσ. 57-59.

κομμουνισμού». Κατηγόρησε, επίσης, το ΚΚΓ και τον ίδιο τον Τίτο πως συμπεριφέρεται στη Σοβιετική Ένωση με τον ίδιο τρόπο που συμπεριφέρεται στις ιμπεριαλιστικές χώρες της Δύσης. Τέλος, κατηγόρησε τη Γιουγκοσλαβική ηγετική ομάδα πως είχε «μεθύσει από την επιτυχία του πολέμου» και είχε αποκτήσει αλαζονική στάση, μειώνοντας τα υπόλοιπα μέλη της Κομινφόρμ¹⁴⁰.

Οι εξελίξεις αυτές οδηγούν τη Σοβιετική Ένωση τον Ιούνιο να καλέσει τη Γιουγκοσλαβία στη συνεδρίαση της Κομινφόρμ (που, εν τω μεταξύ, είχε μεταφέρει την έδρα της στο Βουκουρέστι) με θέμα τη συμπεριφορά του ΚΚΓ. Όλα της τα μέλη είχαν λάβει αντίγραφα από τις επιστολές του ΚΚΣΕ προς το ΚΚΓ και τις κατηγορίες προς αυτό. Η Γιουγκοσλαβία αρνήθηκε να συμμετάσχει, αναφέροντας πως το αποτέλεσμα της συνεδρίασης είναι προδιαγεγραμμένο¹⁴¹.

Η απόφαση της Κομινφόρμ στις 28 Ιουνίου 1948 ήταν να αποπεμφθεί από τις τάξεις της το ΚΚΓ, ενώ οι αποφάσεις που ελήφθησαν σχετικά με το ζήτημα της Γιουγκοσλαβίας ήταν ομόφωνες. Ακόμη, αναφέρεται πως το ΚΚΓ κινείται μακριά από τις γραμμές του Μαρξισμού-Λενινισμού. Η Κομινφόρμ με την απόφασή της καλεί την ηγεσία του ΚΚΓ να αναγνωρίσει τα σφάλματα της, να σταματήσει την εθνικιστική πορεία που έχει χαράξει και να στραφεί και πάλι στη διεθνοποίηση του κομμουνιστικού ιδεώδους. Ακόμη, καλεί τον λαό της Γιουγκοσλαβίας να ανατρέψει την ηγεσία του ΚΚΓ προς το συμφέρον της ίδιας της ύπαρξής της, αλλά και της ανάπτυξης του κόμματος¹⁴². Μετά τη διαγραφή της Γιουγκοσλαβίας από την Κομινφόρμ, το επόμενο βήμα ήταν να διακοπούν οι εμπορικές συμφωνίες που είχε συνάψει, αρχικά με τη Σοβιετική Ένωση και στη συνέχεια με όλες τις ανατολικές χώρες. Η Γιουγκοσλαβία εμφανιζόταν το 1948 ως ο χειρότερος εχθρός του κομμουνισμού¹⁴³.

Οι απαντήσεις του πέμπτου συνεδρίου του ΚΚΓ, που είχε συγκληθεί για να πάρει θέση σχετικά με τη διαγραφή της Γιουγκοσλαβίας από την Κομινφόρμ, στάθηκαν στο γεγονός πως δεν ακούστηκε ο αντίλογος και πως το ΚΚΓ ήταν σταθερό στις αρχές του κομμουνισμού, αλλά και πιστό στη Σοβιετική Ένωση. Χαρακτηριστικά, αναφέρεται πως

¹⁴⁰ Ό.π., σσ. 59-61.

¹⁴¹ Phylis Auty, ό.π., σ. 296.

¹⁴² White Book on Aggressive Activities by the Governments of the USSR, Poland, Czechoslovakia, Hungary, Rumania, Bulgaria and Albania towards Yugoslavia, ό.π., σσ. 70-74.

¹⁴³ Iatrides, J. O. «Balkan Triangle, Birth and Decline of an Alliance Across Ideological Boundaries», Mouton, Paris, 1968 σσ. 24-25.

δεν γίνεται να κατηγορείται για εθνικισμό η Γιουγκοσλαβία ενώ έχει καταφέρει να λύσει με επιτυχία τα εθνικά ζητήματα στο εσωτερικό της. Στη συνέχεια, πέρασε στην αντεπίθεση αναφέροντας πως δεν επρόκειτο να συμμετάσχει σε έναν διάλογο όπου οι κατηγορίες εναντίον του ήταν αποτέλεσμα φαντασίας και που δεν υπάρχει αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των συμμετεχόντων¹⁴⁴. Το συνέδριο έληξε με μία οκτάωρη ομιλία του Τίτο, την οποία έκλεισε με την πρόταση «Ζήτω η Σοβιετική Ένωση, Ζήτω ο Stalin». Επιπλέον, στον ΟΗΕ στήριξε τις σοβιετικές προτάσεις στο ζήτημα της εξωτερικής βοήθειας στους κομμουνιστές αντάρτες στην Ελλάδα, ενώ τον Αύγουστο, στη συνδιάσκεψη που θα ρύθμιζε το καθεστώς ελέγχου και ναυσιπλοΐας στο Δούναβη μετά το τέλος του πολέμου, η Γιουγκοσλαβία υποστήριξε τις θέσεις της Σοβιετικής Ένωσης.

Ωστόσο, στην εσωτερική πολιτική που άσκησε ο Τίτο μόνο φιλικά δεν αντιμετώπιζε όσους επεδίωκαν τη σύγκλιση με τη Σοβιετική Ένωση, αφού είχε λάβει τη στήριξη της πλειοψηφίας του κόμματός του. Είχε ήδη φυλακίσει τους δύο υπουργούς που ήταν υπέρ της Σοβιετικής Ένωσης από τον Μάιο, και τον Σεπτέμβριο ήρθε η δολοφονία του πρώην αρχηγού του επιτελείου των Παρτιζάνων, Arso Jonanovic, κατά την προσπάθειά του να περάσει τα σύνορα με τη Ρουμανία μετά την ανοιχτή θέση του υπέρ της Σοβιετικής Ένωσης¹⁴⁵. Επιπλέον, το καθεστώς προχώρησε σε ένα ολόκληρο κύμα εκκαθάρισης του ΚΚΓ αλλά και της γιουγκοσλαβικής κοινωνίας από τα μέλη που ήταν φιλικά προσκείμενα στη Σοβιετική Ένωση. Μέχρι το 1950 είχαν φυλακιστεί περισσότεροι από 11.000 άνθρωποι με την κατηγορία του «Κονφορμισμού».¹⁴⁶

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να εξετάσουμε την αντίδραση της Δύσης στη ρήξη των σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών. Αξίζει να σημειωθεί πως κανένας δυτικός παρατηρητής δεν περίμενε κάτι τέτοιο στο συγκεκριμένο χρονικό σημείο. Από το τέλος του 1947 και τις αρχές του 1948 είχαν αρχίσει να συντάσσονται, όπως αναπτύξαμε, οι πρώτες αναφορές από μέλη της αμερικανικής πρεσβείας, στις οποίες έβρισκαν κάποια ψήγματα διαφοροποίησης στην πολιτική της Γιουγκοσλαβίας, αλλά σε καμία περίπτωση δεν έκαναν λόγο για κάτι τόσο σύντομο.

Στην αρχή του έτους ήταν πάγια η θέση του State Department πως η Γιουγκοσλαβία αποτελεί ένα κράτος-δορυφόρο για τη Σοβιετική

¹⁴⁴ White Book on Aggressive Activities by the Governments of the USSR, Poland, Czechoslovakia, Hungary, Rumania, Bulgaria and Albania towards Yugoslavia, , σσ. 76-78.

¹⁴⁵ Jelavic B., ό.π., σσ. 497-498.

¹⁴⁶ Iatrides J. O., ό.π., σσ. 24-25.

Ένωση, αλλά δόθηκαν οδηγίες προς τον Cannon να διερευνηθεί η πιθανότητα συνεργασίας με τη Γιουγκοσλαβία σε μία προσπάθεια να ακολουθήσει μια ανεξάρτητη πολιτική. Τα σχέδια αυτά εφαρμόστηκαν από τις αρχές Ιανουαρίου, όταν συναντήθηκε ο Cannon με τον Τίτο και του δήλωσε πως δεν μπορεί η Γιουγκοσλαβία να περιμένει αμερικανική βοήθεια αν δεν βελτιωθεί η εικόνα της στην αμερικανική κοινή γνώμη, ενώ έκανε και συγκεκριμένη αναφορά στα ζητήματα της Τεργέστης και της Ελλάδας. Ο Τίτο απάντησε πως το μόνο που επεδίωκε η χώρα του ήταν ένα περιβάλλον ειρηνικό και την ευκαιρία να αναπτύξουν την οικονομία τους, ενώ τόνισε στον αμερικανό πρεσβευτή πως θα ήταν χρήσιμο να διατηρηθεί μια συστηματική επαφή μεταξύ τους¹⁴⁷.

Επιπλέον, σε αναφορά του την επομένη της συνάντησής του με τον Τίτο, ο Cannon ανέφερε πως ο τελευταίος έψαχνε το τεχνολογικό και μηχανικό υλικό που ήθελε για να υλοποιήσει το πενταετές πλάνο και δεν μπορούσε να το εξασφαλίσει από το «ανατολικό μπλοκ». Ακόμη, συμπλήρωσε πως ζήτησε από τον πρεσβευτή να αρθεί η αμερικανική απαγόρευση για τους τουρίστες προς τη Γιουγκοσλαβία –ώστε να αποκτήσει συνάλλαγμα– και πως θα έπρεπε, πλέον, να απελευθερωθεί ο γιουγκοσλαβικός χρυσός που κατείχαν οι ΗΠΑ. Τέλος, συμπλήρωσε πως η άποψη της πρεσβείας ήταν πως η Σοβιετική Ένωση δεν έδινε την απαραίτητη στήριξη στη Γιουγκοσλαβία, καθώς ήθελε μια Γιουγκοσλαβία εξαρτημένη από την ίδια¹⁴⁸.

Τα σημάδια της διαφωνίας μεταξύ Βελιγραδίου και Μόσχας –αλλά και μιας πιθανής σύγκλισης με την Ουάσινγκτον– άρχισαν να γίνονται αντιληπτά από την αμερικανική πρεσβεία, αλλά δεν ερμηνεύτηκαν σωστά. Χαρακτηριστικό είναι πως τους μήνες από τον Μάρτιο μέχρι και τον Ιούνιο έγινε ανάκληση των γιουγκοσλάβων πρεσβευτών από όλα τα κράτη της ανατολικής Ευρώπης. Επιπροσθέτως, τον Απρίλιο εκδόθηκαν από τη γιουγκοσλαβική κυβέρνηση μια σειρά οδηγίες που αφορούσαν τον περιορισμό της κυκλοφορίας, τη δημιουργία ζωνών ασφαλείας μέσα στο Βελιγράδι, την προστασία των οίκων των ηγετικών μελών του ΚΚΓ, αλλά και τη συγκέντρωση τροφίμων. Αυτές, όμως, χαρακτηρίστηκαν από τους αναλυτές της αμερικανικής πρεσβείας ως «αδιάφορες».

Την ίδια περίοδο επισημαίνεται από τους δυτικούς πρεσβευτές στο Βελιγράδι μια ανασφάλεια του Τίτο στις δημόσιες εμφανίσεις του, ενώ αναφέρονται, επίσης, οι συλλήψεις των Zujović και Hebrang. Οι δύο υπουργοί δικάζονται για προδοσία, αλλά η άποψη του Cannon είναι πως αυτές οι εξελίξεις αφορούν εσωκομματικά ζητήματα και είναι μια

¹⁴⁷ FRUS 1948, Vol. IV. σσ. 1054-1056 Cannon to Marshall, 3 Ιανουαρίου 1948.

¹⁴⁸ FRUS 1948, Vol. IV. σσ. 1056-1058 Cannon to Marshall, 4 Ιανουαρίου 1948.

προσπάθεια του Τίτο να επαναφέρει την πολιτική πειθαρχία. Τέλος, συμπλήρωσε πως δεν θα έπρεπε να μεταβληθεί η αμερικανική πολιτική¹⁴⁹.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφέρουμε πως στην εσφαλμένη ερμηνεία των γεγονότων συνέβαλε και η γιουγκοσλαβική πλευρά, η οποία δεν μετέφερε κανένα στοιχείο της προστριβής της με τη Σοβιετική Ένωση στις συζητήσεις με τη Δύση¹⁵⁰. Η αναφορά του Cannon σχετικά με τις συλλήψεις των δύο υπουργών έφτασε είκοσι μέρες αργότερα και ανέφερε χαρακτηριστικά ότι όλοι οι αξιωματούχοι εξέφραζαν μόνο την επίσημη γιουγκοσλαβική θέση, η οποία υποστήριζε ότι καταδικάστηκαν γιατί υπέσκαπταν το πενταετές πλάνο οικονομικής ανοικοδόμησης της Γιουγκοσλαβίας. Ταυτοχρόνως, στη γιουγκοσλαβική εφημερίδα Borba τα δημοσιεύματα εξήραν τον ρόλο της Σοβιετικής Ένωσης¹⁵¹.

Η στροφή προς τη Δύση αρχίζει να εφαρμόζεται στις αρχές Ιουνίου, όταν ξαφνικά, με πρωτοβουλία της Γιουγκοσλαβίας, διευθετούνται διάφορα ζητήματα μεταξύ Γιουγκοσλαβίας και ΗΠΑ, όπως οι αποζημιώσεις των αμερικανικών περιουσιών στο βαλκανικό κράτος, αλλά και άλλες, μικρότερες διεκδικήσεις. Από την πλευρά τους, οι ΗΠΑ απελευθερώνουν τα γιουγκοσλαβικά περιουσιακά στοιχεία για πρώτη φορά μετά τον πόλεμο. Τα κυριότερα ήταν ο γιουγκοσλαβικός χρυσός, αλλά και ο ποτάμιος στόλος που παρέμενε στην κατοχή των ΗΠΑ από το τέλος του πολέμου¹⁵².

¹⁴⁹ FRUS 1948 vol. IV. σσ. 1070-1072 Cannon to Marshall, 8 Ιουνίου 1948 αλλά και στο Robert M. Blum «Surprised by Tito: The Anatomy of an Intelligence Failure», *Diplomatic History*, No 12, 1988 σσ. 44-46.

¹⁵⁰ Djilas M., «Yugoslav-Soviet Relations», *Royal Institute of International Affairs*, Vol 27, No 2, Απρίλιος 1951 σσ. 167-169.

¹⁵¹ R. M. Blum, ό.π., σσ. 46-47.

¹⁵² FRUS 1948, Vol. IV. σσ. 1093 Editorial Note.

Β. Η μετάβαση στις εμπορικές συμφωνίες με τη Δύση

Μετά την ανακοίνωση της διαγραφής του ΚΚΓ από την Κομινφόρμ ξεκινά ένας αγώνας δρόμου από την αμερικανική πλευρά για να αποφασιστεί τι στάση θα κρατήσει και ποια θα είναι τα βήματα που θα ακολουθήσει ενόψει αυτών των εξελίξεων. Τα μέλη της πρεσβείας προτείνουν να στηριχθεί ο Τίτο –αποδεικνύοντας έτσι την πάγια θέση των ΗΠΑ πως θα προστατεύεται η εδαφική ακεραιότητα των μικρών κρατών– και να αναδειχθεί η ανεξάρτητη στάση του, καθώς ο μόνος τρόπος που θα μπορούσε να ανατραπεί από τον Stalin θα ήταν μέσω στρατιωτικής παρέμβασης, η οποία ήταν απίθανο να συμβεί. Επιπλέον, προτείνεται η άμεση βοήθεια στον Τίτο, ούτως ώστε το κενό που έχει δημιουργηθεί ανάμεσα στους δύο ηγέτες να γίνει αγεφύρωτο¹⁵³.

Στη Washington επικρατεί η άποψη πως ο Τίτο θα έπρεπε να στηριχθεί με προσοχή, γιατί πιθανή απομόνωσή του θα οδηγούσε στην αποτυχία του και θα έφερνε σε ισχυρή θέση τη Σοβιετική Ένωση να αποδείξει στα υπόλοιπα κομμουνιστικά κράτη πως δεν υπάρχει άλλη επιλογή παρά μόνο η ύπαρξή τους μέσα στο «ανατολικό μπλοκ». Αντιστρόφως, αν δοθεί υπέρμετρη στήριξη στον Τίτο θα υπάρξει μέσα στη χώρα του ισχυρή και δικαιολογημένη κριτική προς το πρόσωπό του¹⁵⁴.

Η απόφαση που τελικά έλαβε το State Department και οι οδηγίες που έδωσε στα μέλη της αμερικανικής πρεσβείας στο Βελιγράδι τόνιζαν πως η κατάσταση ήταν αρκετά ρευστή και ζητούσαν να μην υπάρξει καμία διαφορά στην πολιτική που εφαρμόζεται, αλλά και να ενταθεί η παρατήρηση της κατάστασης. Ακόμη, μια ενδεχόμενη στήριξη δεν καθιστά τη Γιουγκοσλαβία φιλικό κράτος προς τις ΗΠΑ, αλλά συνιστά μια προσπάθεια να διασπαστεί η Κομινφόρμ και η σοβιετική ηγεμονία στην ανατολική Ευρώπη. Ο λόγος αυτής της στάσης αναμονής που τήρησε το State Department δεν ήταν άλλος από τη γενική δυσπιστία προς τον Τίτο. Υπήρχε η πεποίθηση πως θα έπρεπε να τηρηθεί στάση αναμονής μέχρι ο γιουγκοσλάβος ηγέτης να ταυτίσει τα λόγια με τις πράξεις του¹⁵⁵. Στην απόφαση αυτή ο Reams, επικεφαλής της

¹⁵³ FRUS 1948, Vol. IV, σσ. 1077 Reams to Marshall, 30 Ιουνίου 1948 αλλά και 1082-83 Smith to Marshall, 1 Ιουλίου 1948.

¹⁵⁴ FRUS 1948, Vol. IV, σσ. 1079-1081 Policy Planning Staff : «The Attitude of the Government Toward Events in Yugoslavia», 30 Ιουνίου 1948.

¹⁵⁵ FRUS 1948 Vol. IV, σσ. 1079-1081 Policy Planning Staff : «The Attitude of the Government Toward Events in Yugoslavia», 30 Ιουνίου 1948.

αμερικανικής πρεσβείας στο Βελιγράδι εξ αιτίας απουσίας του Cannon στην Washington, προσέθεσε πως θα έπρεπε να ενθαρρυνθεί ο Τίτο ότι θα μπορούσε να ελπίζει σε δυτική βοήθεια. Οι προτάσεις του Reams γίνονται δεκτές και επισφραγίζεται η συμφωνία του Ιουνίου για την αποδέσμευση των γιουγκοσλαβικών κεφαλαίων από τις αμερικανικές τράπεζες. Μετά από μυστική προσέγγιση των δύο πλευρών αποστέλλονται στη Γιουγκοσλαβία από τις ΗΠΑ και τη Βρετανία 30,000 τόνοι μαζούτ¹⁵⁶.

Το State Department είχε στρέψει την προσοχή του στη στάση που θα κρατούσε ο Τίτο στη Συνδιάσκεψη για τον Δούναβη¹⁵⁷. Ωστόσο, ο Reams είχε προειδοποιήσει πως ο Τίτο θα δεχόταν σκληρές πιέσεις σε αυτήν τη συνεδρίαση και θα ήθελε να αποδείξει την πίστη του στις κομμουνιστικές αρχές ενάντια στη δύση – όπως και έγινε– ψηφίζοντας όλες τις σοβιετικές προτάσεις. Ωστόσο, παρά την υπερψήφιση των σοβιετικών προτάσεων, οι γιουγκοσλάβοι αντιπρόσωποι δήλωσαν στους δυτικούς πως μετάνιωσαν για ορισμένες προτάσεις που ψήφισαν¹⁵⁸.

Μετά από αυτήν τη συνδιάσκεψη, οι επόμενες προτάσεις του Cannon προς το State Department, τον Αύγουστο του 1948, ήταν να συνεχιστεί η πολιτική της αναμονής, αλλά να αναπτυχθούν οι διαπραγματεύσεις για εμπορικές συναλλαγές με τη Γιουγκοσλαβία σε υλικά που δεν θα μπορούσαν να βοηθήσουν το βαλκανικό κράτος στην πολεμική προετοιμασία του, ούτε θα αποτελούσαν στήριξη στους έλληνες αντάρτες μέσω της Γιουγκοσλαβίας. Επιπροσθέτως, έκανε λόγο για την κακή κατάσταση της χώρας σε πρώτες ύλες και τρόφιμα, ενώ δήλωσε χαρακτηριστικά πως σε μικρό χρονικό διάστημα η κατάσταση θα είναι ώριμη για μια οικονομική επέμβαση της δύσης στη Γιουγκοσλαβία¹⁵⁹.

Τον Σεπτέμβριο ήρθε η πρώτη πρόταση της Γιουγκοσλαβίας προς τις ΗΠΑ να λάβει προϊόντα πετρελαίου σε αντάλλαγμα μεταλλευμάτων και ορυκτών. Ωστόσο, η απάντηση του State Department μέσω του Cannon ήταν σκληρή και ενδεικτική των απαιτήσεων που είχε η Δύση για

¹⁵⁶ FRUS 1948 Vol. IV, σσ. 1095-1096 Frank G. Wisner to Harriman, 22 Ιουλίου 1948.

¹⁵⁷ Σε αυτή τη συνεδρίαση μετείχαν οι ΗΠΑ, Βρετανία, ΕΣΣΔ, Γαλλία, Γιουγκοσλαβία, Ουκρανία, Ουγγαρία, Τσεχοσλοβακία και Αυστρία (χωρίς δικαίωμα ψήφου) και υπερίσχυαν οι προτάσεις της ΕΣΣΔ πως θα έπρεπε να υπάρχει παρόχθιος έλεγχος στον ποταμό και όχι διεθνής έλεγχος και ελεύθερη ναυσιπλοΐα, όπως αντιπρότειναν οι δυτικές δυνάμεις.

¹⁵⁸ Lees L.M. ό.π., σσ. 58.

¹⁵⁹ FRUS 1948, Vol. IV, σσ. 1100-1102 Cannon to Marshall, 12 Αυγούστου 1948.

να στηρίξει τον Τίτο στην ανεξάρτητη στάση που είχε χαράξει απέναντι στη Σοβιετική Ένωση. Χαρακτήρισε την πρόταση «μη ελκυστική» και δήλωσε πως περίμενε από τη Γιουγκοσλαβία μια σαφή διαφοροποίηση από τη σοβιετική εξωτερική πολιτική. Ακόμη, μετέφερε τις ανησυχίες της αμερικανικής πλευράς πως θα μπορούσαν τα προϊόντα του εμπορίου μεταξύ των δύο κρατών να χρησιμοποιηθούν από τη Σοβιετική Ένωση, αλλά άφησε ανοικτό το ενδεχόμενο να βρεθεί η χρυσή τομή για μελλοντική συνεργασία.

Τα γιουγκοσλαβικά αιτήματα προς τις ΗΠΑ για να επιτευχθεί μια εμπορική συμφωνία συνεχίστηκαν και τον Οκτώβριο του 1948. Αυτήν τη φορά, όμως, οι δηλώσεις του Τίτο ήταν σαφείς προς την αμερικανική πλευρά: το ρήγμα με την Κομινφόρμ θα γεφυρωνόταν μόνο αν το Κρεμλίνο παραδεχόταν το σφάλμα του. Ακόμη, έκανε γνωστό πως παρά το ενδιαφέρον του για την επίτευξη εμπορικών δεσμών με τη δύση, δεν θα δεχόταν κανένα είδος πολιτικού συμβιβασμού. Επίσης, επεσήμανε ότι η χώρα του δεν θα επανεξαγάγει τα προϊόντα που θα λάμβανε από τις ΗΠΑ. Την επιθυμία του για επίτευξη εμπορικών συμφωνιών με τη Δύση εξέφρασε και ο Kardelj στον Cannon στο τέλος του μήνα, αναφέροντάς του χαρακτηριστικά πως κάτι τέτοιο μπορούσε να επιτευχθεί είτε μέσω διμερών συμφωνιών μεταξύ ΗΠΑ και Γιουγκοσλαβίας, είτε μέσω των χωρών που λαμβάνουν τη βοήθεια του Σχεδίου Μάρσαλ¹⁶⁰.

Από τον Οκτώβριο του 1948 το State Department προχώρησε σε μία σημαντική διαφοροποίηση της πολιτικής του. Χαλάρωσε τους περιορισμούς που είχε θέσει για τις εμπορικές συναλλαγές με τη Γιουγκοσλαβία, αλλά και επίσπευσε την παράδοση των προϊόντων, εκτός από τα μέσα εξόρυξης πετρελαίου για τα οποία απαιτείτο ειδική άδεια¹⁶¹. Μετά από αυτές τις εξελίξεις ήρθε η δημόσια δήλωση του Τίτο πως θα εξάγει πρώτες ύλες προς τη δύση σε αντάλλαγμα της διεύρυνσης των εμπορικών διεργασιών¹⁶².

Ο Τίτο οδηγήθηκε στο σημείο να προσπαθεί να επιτύχει εμπορικές συμφωνίες με τις ΗΠΑ, καθώς, μετά το εμπάργκο που του επιβλήθηκε από το «ανατολικό μπλοκ», η κατάσταση στο εσωτερικό της χώρας έγινε αρκετά δύσκολη. Τα αποθέματα σε τρόφιμα άρχισαν να μειώνονται επικίνδυνα και ο πληθυσμός της χώρας άγγιζε τα όρια του λιμού. Η απομάκρυνση της σοβιετικής βοήθειας και η διακοπή των εμπορικών σχέσεων με τις υπόλοιπες ανατολικές χώρες ισοδυναμούσε με τη διακοπή

¹⁶⁰ FRUS 1948, Vol. IV, σσ. 1113-1114 Reams to Marshall, 5 Οκτωβρίου 1948.

¹⁶¹ FRUS 1948, Vol. IV, σσ. 1117-1118 Hickerson to Kennan, 26 Νοεμβρίου 1945.

¹⁶² Lees L.M., ό.π., σσ. 58.

του 55% των συναλλαγών που έκανε η Γιουγκοσλαβία μέχρι τότε. Επίσης, κατά τη συνεργασία με τη Σοβιετική Ένωση εκμεταλλευόταν τα αποθέματα της σε ορυκτά και μεταλλεύματα για να εισάγει βιομηχανικά προϊόντα και τρόφιμα. Επομένως, η διακοπή οδήγησε τη χώρα χωρίς βιομηχανική παραγωγή και χωρίς επαρκή γεωργική παραγωγή για να καλύψει τις επισιτιστικές ανάγκες των πολιτών της¹⁶³.

Γ. Η αμερικανική βοήθεια και η συνάρτησή της με την εξέλιξη του εμφυλίου στην Ελλάδα

Η στάση που θα κρατούσε το State Department απέναντι στον Τίτο ήταν συνυφασμένη με την εξέλιξη της πορείας του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα, καθώς οι ΗΠΑ δεν θα μπορούσαν να χρηματοδοτούν ένα καθεστώς που δεν βοηθά τις επιδιώξεις τους. Οι ΗΠΑ προσέγγισαν τη ρήξη του Τίτο με τον Stalin σε δύο επίπεδα. Αφενός, επιθυμούσαν να σταθεί ο Τίτο μόνος του στο διεθνές οικονομικό στερέωμα ως σύμβολο ανεξαρτησίας στις πολιτικές του Κρεμλίνου, αφετέρου, όμως, να καταφέρουν να συσχετίσουν την οικονομική βοήθεια που θα του παρεχόταν με τη διακοπή της δικής του βοήθειας στον ελληνικό εμφύλιο, αλλά και άλλα ζητήματα. Μία μεταστροφή του Τίτο θα σήμαινε τη μείωση των πιθανοτήτων να δημιουργηθεί ένα θερμό επεισόδιο στα εδάφη που διεκδικούσε η Γιουγκοσλαβία από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και στα οποία δεν είχε δοθεί οριστική λύση, όπως η Καρίνθια και η Τεργέστη. Επιπλέον, κάτι τέτοιο θα σήμαινε σημαντική μείωση των στρατιωτικών δαπανών της Ιταλίας, αλλά και μια μεγάλη προσδοκία πως θα σταματούσε –σε συνδυασμό με τη νίκη του Εθνικού Στρατού στην Ελλάδα– ο κίνδυνος επέκτασης του κομμουνισμού σε Ελλάδα και Ιταλία.

Η αμερικανική πλευρά είχε κάνει σαφές, όπως είδαμε, πως περίμενε καλύτερη ανταπόκριση από τον Τίτο για να αναπτυχθούν μεταξύ τους εμπορικοί δεσμοί και έδειξε πως θα επεξεργαζόταν πλέον το

¹⁶³ Phyllis Auty, ό.π., σ. 298.

ζήτημα του ελληνικού εμφυλίου με τον Τίτο μέσω διαλόγου και όχι επιθετικά. Η τελευταία φορά που ακολούθησε επιθετική προσέγγιση με τον Τίτο ήταν στην πιθανότητα να αναγνωρίσει η Γιουγκοσλαβία την Ελεύθερη Δημοκρατική Κυβέρνηση που σχηματίστηκε τον Δεκέμβριο του 1947 και ανακοινώθηκε από τον ραδιοφωνικό σταθμό του Δημοκρατικού Στρατού της Ελλάδας, ο οποίος είχε την έδρα του μέσα στα σύνορα της Γιουγκοσλαβίας. Οι οδηγίες που στάλθηκαν στον Cannon ήταν να καταστήσει σαφές πως μια τέτοια αναγνώριση θα ήταν μια κατάφωρη παραβίαση του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και θα περιφρονούσε το ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης της 21^{ης} Οκτωβρίου του 1947. Η στάση της Γιουγκοσλαβίας στο ζήτημα αυτό ήταν αρχικά να αποφύγει να απαντήσει, αλλά στη συνέχεια, μέσω έμμεσων πηγών, να κάνει σαφές πως δεν είχαν ωριμάσει οι συνθήκες για μια τέτοια αναγνώριση. Ο Cannon στις 22 Μαρτίου του 1948 περιγράφει τη συνεχιζόμενη στήριξη στην Ελλάδα, υποστηρίζει, όμως, ότι οι ενέργειες του Τίτο δεν επαρκούσαν για την πλήρη αναγνώριση και άφηναν στον Τίτο ένα μεγάλο περιθώριο ελιγμών στις εύθραυστες –εκείνην τη στιγμή– σχέσεις με τη Δύση¹⁶⁴. Μετά από λίγες ημέρες ξεκίνησε η αλληλογραφία ΚΚΓ και ΚΚΣΕ, η οποία οδήγησε στις εξελίξεις του Ιουνίου και έκανε την αναγνώριση της Κυβέρνησης του Βουνού να έχει πολύ λίγες πιθανότητες.

Για να αναλύσουμε τις σχέσεις ΗΠΑ και Γιουγκοσλαβίας μετά τη ρήξη Τίτο-Stalin είναι σημαντικό να αναφέρουμε τις εξελίξεις στο ελληνικό κομμουνιστικό στρατόπεδο μετά από αυτήν τη ρήξη. Τον Ιούλιο του 1948 ο Ζαχαριάδης τάσσεται ανοικτά υπέρ του Stalin και της Κομινφόρμ, ενώ ο Βαφειάδης απρόθυμα και για λόγους στρατιωτικής επιτυχίας με τον Τίτο. Η απόφαση που τελικά λαμβάνεται είναι το ΚΚΕ να στηρίζει την Κομινφόρμ στην απόφασή της, αλλά να μη δημοσιεύσει την απόφαση της αυτή, κατά πάσα πιθανότητα γιατί είχε ανάγκη τη συνεργασία που της προσέφερε η Γιουγκοσλαβία. Η απόφαση τελικά δημοσιεύτηκε τον Ιανουάριο του 1949 μαζί με τη διαγραφή του Μάρκου Βαφειάδη¹⁶⁵.

Οι εξελίξεις αυτές δεν ήταν γνωστές σε Washington και Λονδίνο, τουλάχιστον μέχρι την ανακοίνωση του ΚΚΕ τον Ιανουάριο του 1949. Τον Σεπτέμβριο και τον Οκτώβριο, όμως, οι εκθέσεις της Ειδικής

¹⁶⁴ Barker E. «Η Γιουγκοσλαβική Πολιτική Στην Ελλάδα» στο *Μελέτες για τον Εμφύλιο Πόλεμο 1945-1949*, επιμ. Baeretzen L., Ιατρίδης Γ., Smith O., Ολκός, Αθήνα, 2002 σσ. 297-299.

¹⁶⁵ Wittner L., *Αμερικανική Επέμβαση στην Ελλάδα 1943-1949*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1991, 342-343 και 351-352.

Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για τα Βαλκάνια επεσήμαναν τη μείωση της βοήθειας προς τις δυνάμεις του ΔΣΕ. Το ίδιο παρατηρεί και ο Cannon τον Νοέμβριο του 1948 σε αναφορά του προς το State Department¹⁶⁶. Επιπλέον, μετά τη ρήξη Τίτο-Stalin, ενεργό ρόλο αναλαμβάνει και η Βρετανία. Η ενέργεια αυτή έγινε με τη σύμφωνη γνώμη των ΗΠΑ, χωρίς να είναι εμφανές αν της ζητήθηκε να συμμετάσχει. Ωστόσο, φαίνεται πως η πρωτοβουλία των κινήσεων παρέμενε στις ΗΠΑ. Χαρακτηριστικό είναι ότι ο Cannon αλλά και ο αμερικανός πρέσβης στη Μόσχα πρότειναν οι πρώτες εμπορικές συμφωνίες και το πρώτο δάνειο στον Τίτο να δοθεί από τη Βρετανία για να μη δυσκολευθεί περισσότερο η θέση του γιουγκοσλάβου ηγέτη, ενώ επικοινωνιακά θα μπορούσε να βασιστεί στις καλές σχέσεις που είχαν Βρετανία και Τίτο κατά τη διάρκεια του πολέμου¹⁶⁷. Κατ' αυτόν τον τρόπο, και αφού είχε ξεπεραστεί η έντονη βρετανική δυσπιστία για την ειλικρινή απόσχιση του Τίτο από τη σοβιετική σφαίρα επιρροής, στο τέλος του 1948 δίνεται στη Γιουγκοσλαβία μια ελάχιστη οικονομική βοήθεια, αλλά και ολοκληρώνεται η εμπορική συμφωνία μεταξύ των δύο χωρών με διάρκεια ενός έτους. Τα αίτια για το βρετανικό άνοιγμα προς τον Τίτο εντοπίζονται στις προτάσεις του Bevin πως πρέπει να γίνει προσπάθεια από τη Δύση να στηριχθεί ο Τίτο. Χαρακτηριστική ήταν η δήλωση του βρετανού υπουργού εξωτερικών, E. Bevin, πως πρέπει «ο Τίτο να κρατηθεί στην επιφάνεια και να επιπλεύσει»¹⁶⁸.

Στον αντίποδα, τον Ιανουάριο του 1949 ιδρύθηκε στο «ανατολικό μπλοκ», με σοβιετική πρωτοβουλία, το Συμβούλιο Αμοιβαίας Οικονομικής Βοήθειας (Comecon), το οποίο αποσκοπούσε στην προαγωγή της οικονομικής συνεργασίας μέσα στον σοβιετικό συνασπισμό. Η Γιουγκοσλαβία αποκλείστηκε επιδεικτικά από τη σοβιετική κυβέρνηση. Το γεγονός αυτό –μαζί με τις εξελίξεις στο ΚΚΕ– έστρεψαν τον Τίτο ακόμη περισσότερο στην αναζήτηση βοήθειας από τη Δύση.

Τον Φεβρουάριο για πρώτη φορά γίνεται λόγος για την ανάγκη να χρηματοδοτηθεί ο Τίτο άμεσα από κάποια πηγή, καθώς μετά την εφαρμογή του μπουκοτάζ από τις χώρες της Κομινφόρμ αρχίζει να εμφανίζεται ο κίνδυνος ανατροπής του. Ωστόσο, παρά την άποψη του State Department, ο Cannon προτείνει να μην πιεστεί ο Τίτο για πολιτικά ανταλλάγματα, όπως η διακοπή της βοήθειας προς την Ελλάδα. Το State

¹⁶⁶ FRUS 1948, Vol. IV, σσ. 1115-1117 Cannon to Marshall. 26 Νοεμβρίου 1948.

¹⁶⁷ FRUS 1948, Vol. IV, σσ. 1110-1111, Kohler to Marshall. 26 Σεπτεμβρίου 1948 αλλά και στο J. O. Iatrides ό.π., σ. 25.

¹⁶⁸ Barker E. ό.π., σσ. 304-306.

Department φαίνεται να πείθεται και στις 2 Μαρτίου δίνει οδηγίες στον Cannon να μην ασκηθεί επίσημα πίεση στον Τίτο σχετικά με την εξωτερική πολιτική που εφαρμόζει, καθώς τότε θα αναγκαζόταν να απορρίψει οποιαδήποτε πρόταση συνεργασίας. Ακόμη, θα στηριζόταν η εικόνα του στα εσωτερικά ζητήματα. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Cannon, ο οποίος προτείνει να μην υλοποιηθεί η αμερικανική θέση να καταδικαστεί ο Τίτο στον ΟΗΕ για τη φυλάκιση του αρχιεπισκόπου Stepinac, καθώς θα μεγάλωνε η κροατική αντιπολίτευση, που χαρακτηρίζεται από την επιρροή της από τους θρησκευτικούς ηγέτες¹⁶⁹.

Μετά τις εξελίξεις αυτές η γιουγκοσλαβική στάση φέρεται να μεταστρέφεται. Σε συνάντηση με τον υφυπουργό των Εξωτερικών McNeil ο Bebler δηλώνει πως πλέον η βοήθεια σε υλικά για τους Έλληνες αντάρτες είχε σταματήσει και πως επιτρεπόταν μόνο η δυνατότητα εισόδου στο γιουγκοσλαβικό έδαφος¹⁷⁰.

Στο μεταξύ, οι ΗΠΑ είχαν καταφέρει μέχρι τον Μάιο του 1949 να επιτύχουν την υπογραφή του Ατλαντικού Συμφώνου στις 19 Απριλίου¹⁷¹, αλλά και να πετύχουν τον ανεφοδιασμό του Δυτικού Βερολίνου από αέρος, μετά τον αποκλεισμό που είχε επιβάλλει η Σοβιετική Ένωση από το 1948. Στις 26 Μαΐου ο Cannon μεταφέρει από το Βελιγράδι πως η σταθερή αλλά ανεπίσημη πίεση που ασκούσε η αμερικανική πολιτική οδηγούσε στη διακοπή της γιουγκοσλαβικής βοήθειας προς τους Έλληνες αντάρτες, ακόμη και ηθικά ή ανθρωπιστικά. Επιπλέον, προσέθεσε πως οι Γιουγκοσλάβοι ηγέτες είχαν εντυπωσιαστεί από την αμερικανική πολιτική στην Ευρώπη, όπως το Σχέδιο Μάρσαλ, η αερογέφυρα του Βερολίνου και το Ατλαντικό Σύμφωνο¹⁷².

¹⁶⁹ FRUS 1949, Vol. V, σσ. 869-870 Cannon to Marshall, 17 Φεβρουαρίου 1949 αλλά και 873-874 Acheson to the Embassy in Belgrade, 25 Φεβρουαρίου 1949.

¹⁷⁰ Barker E. όπ. σ. 311.

¹⁷¹ Το ατλαντικό σύμφωνο (NATO) ήταν μια στρατιωτική αμυντική συμμαχία χωρών της Δύσης, που έχει σκοπό την ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ των χωρών-μελών σε διάφορους τομείς (στρατιωτικό, πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, μορφωτικό), την προώθηση των γεωπολιτικών συμφερόντων και την αποτροπή της ένοπλης επίθεσης εναντίον κάποιας χώρας-μέλους από άλλες. Η συμμαχία αυτή υπογράφηκε τον Απρίλιο του 1949 στην Washington από 12 χώρες της Ευρώπης και της βόρειας Αμερικής (Βέλγιο, Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, Δανία, ΗΠΑ, Ισλανδία, Ιταλία, Καναδάς, Λουξεμβούργο, Νορβηγία, Ολλανδία, Πορτογαλία).

¹⁷² FRUS 1949, Vol. V, σσ. 894-896 Cannon to Marshall, 26 Μαΐου 1949.

Η αναφορά αυτή οδήγησε, πλέον, την αμερικανική πολιτική σε μία πιο επιθετική στάση απέναντι στους Γιουγκοσλάβους σχετικά με το ζήτημα της στήριξης των κομμουνιστών στην Ελλάδα. Στις 9 Ιουνίου ο Cannon συνάντησε τον Kardelj και άκουσε τα αιτήματά του για μεγαλύτερη πίστωση σε καταναλωτικά αγαθά που θα χρησιμοποιούνταν για τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού ή για την ανοικοδόμηση, ενώ εκφράστηκαν και γιουγκοσλαβικά αιτήματα για χορήγηση δανείων ύψους άνω των 200 εκατομμυρίων δολαρίων. Ο αμερικανός πρεσβευτής τόνισε στον γιουγκοσλάβο υπουργό πως δεν γινόταν να στηριχθεί η γιουγκοσλαβική οικονομία όσο ο Τίτο βοηθά τους Έλληνες αντάρτες. Η πίεση αυτή απέφερε καρπούς, μιας και ο Kardelj δήλωσε στον Cannon πως αυτά συνέβαιναν παλαιότερα και πως στο συγκεκριμένο χρονικό σημείο όλα είχαν αλλάξει¹⁷³.

Παρόμοιες δηλώσεις είχε κάνει και ο ίδιος ο Τίτο στον Maclean από τον Μάιο. Όταν ο τελευταίος κατέθεσε τα βρετανικά παράπονα για τη συνεχιζόμενη γιουγκοσλαβική βοήθεια προς τον ΔΣΕ, ο πρώτος απάντησε πως ήταν πολύ δύσκολο να πραγματοποιήσει απότομες αλλαγές στην πολιτική του, αλλά πλέον μπορούσε να δεσμευτεί πως δεν θα επιτρεπόταν στους Έλληνες αντάρτες που βρίσκονταν στη Γιουγκοσλαβία να επιστρέψουν στις μάχες, αλλά και πως δεν θα δινόταν περαιτέρω βοήθεια προς τους αντάρτες. Τέλος, ζήτησε να μη γίνει γνωστή η δέσμευσή του αυτή. Το Foreign Office έδειξε να σέβεται τις επιθυμίες του Τίτο και το μόνο που δήλωσε ο Bevin στη βουλή στις 19 Μαΐου ήταν πως πλέον ήταν σαφές πως είχε διακοπεί η στήριξη της Γιουγκοσλαβίας στους αντάρτες¹⁷⁴.

Επιπλέον, φαίνεται πως η Βρετανία τηρεί την υπόσχεσή της στον Τίτο και τις επαφές της με τις ΗΠΑ, καθώς όταν το State Department ρώτησε το Foreign Office εάν πλέον θα έπρεπε να ζητηθούν πολιτικά ανταλλάγματα από τον Τίτο ενόψει της οικονομικής βοήθειας, η απάντηση του Λονδίνου ήταν πως το μόνο για το οποίο είχε εξουσιοδοτηθεί ο βρετανός πρέσβης στο Βελιγράδι ήταν η προσφορά μιας βοήθειας ύψους πέντε εκατομμυρίων λιρών ενόψει των διαπραγματεύσεων για μια νέα πενταετή οικονομική βοήθεια¹⁷⁵.

Η αμερικανική πολιτική απέναντι στον Τίτο στέφεται με επιτυχία τον Ιούλιο του 1949. Στην πόλη Πόλα της Γιουγκοσλαβίας ο Τίτο σε

¹⁷³ FRUS 1949, Vol. V, σσ. 896-898 Cannon to Marshall, 9 Ιουνίου 1949.

¹⁷⁴ Barker E. ό.π., σ. 314.

¹⁷⁵ FRUS 1949, Vol. V, σσ. 900-904 Current Economic Developments, Yugoslavia Requests Credits: Trade With West Increases.

ομιλία του δηλώνει πως δεν είχε κάνει μέχρι στιγμής αίτημα για δάνειο από τη Δύση. Το έκανε όμως εκείνην τη στιγμή και εξέφρασε την πεποίθησή του πως θα το έπαιρνε μόνο αν η Δύση ήθελε να του το δώσει. Στην ίδια ομιλία ανήγγειλε και το κλείσιμο των συνόρων με την Ελλάδα. Η αφορμή που το δόθηκε για να εξαγγείλει το κλείσιμο των συνόρων ήταν οι ανακοινώσεις του Ραδιοφώνου του Δημοκρατικού Στρατού της Ελλάδας (ο οποίος είχε μεταφερθεί στη Ρουμανία) στις 6 Ιουλίου, σύμφωνα με τις οποίες οι ελληνικές κυβερνητικές δυνάμεις είχαν χρησιμοποιήσει τα γιουγκοσλαβικά εδάφη. Ωστόσο, η κύρια αιτία δεν ήταν άλλη από τη στάση που κράτησε το ΚΚΕ στη ρήξη Τίτο-Stalin, στην οποία ο Ζαχαριάδης πήρε το μέρος της Σοβιετικής Ένωσης.

Αυτή ήταν η κίνηση που έκρινε τα πάντα. Τον Αύγουστο, μετά το κλείσιμο των γιουγκοσλαβικών συνόρων, τερματίστηκε ο Εμφύλιος Πόλεμος στην Ελλάδα, όπως εκφράστηκε και από τις δηλώσεις του Ζαχαριάδη. Μετά από αυτές τις εξελίξεις ο Τίτο επανέλαβε το αίτημά του για παροχή δανείου από τις ΗΠΑ. Τον Σεπτέμβριο, ως επιβράβευση για τη στάση που τήρησε, ο Τίτο έλαβε δανειοδότηση ύψους 20 εκατομμυρίων δολαρίων από τη Διεθνή Τράπεζα Εισαγωγών-Εξαγωγών και άλλο ένα, ύψους 3 εκατομμυρίων δολαρίων, από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο¹⁷⁶. Ακόμη, ήρθαν από τις ΗΠΑ και οι τελευταίοι περιορισμοί στις εμπορικές συνδιαλλαγές με τη Γιουγκοσλαβία, και πλέον θα μπορούσαν να υπάρξουν εμπορικές συμφωνίες που θα χρησιμοποιούνταν και για την αμυντική προετοιμασία της, όπως και έγινε το 1951. Κατ' αυτόν τον τρόπο, μέχρι το τέλος του 1949, ο Τίτο είχε εξασφαλίσει ροή χρημάτων και αγαθών για τη Γιουγκοσλαβία για τα επόμενα τρία χρόνια. Οι συμφωνίες του με τη Δύση έφεραν, όπως ήταν λογικό, την κατακραυγή του από τα κομμουνιστικά κράτη της ανατολικής Ευρώπης, όπου πρωτοστάτης στις κατηγορίες προς τον Τίτο ήταν η Σοβιετική Ένωση, με την PRAVDA να τον χαρακτηρίζει «Ιούδα».

¹⁷⁶ FRUS 1949, Vol. V, σσ. 954-955 Cannon to Marshall, 14 Σεπτεμβρίου 1949.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

Η σύγκριση με την Ελλάδα

A. Από την κατοχή στη Συμφωνία των Ποσοστών

Η κατάσταση στην Ελλάδα παρουσίαζε αρκετά κοινά στοιχεία με την αντίστοιχη στη Γιουγκοσλαβία, αλλά και πολλές διαφοροποιήσεις πριν από την περίοδο που εξετάζουμε. Στις ομοιότητες μπορούμε να εστιάσουμε στο γεγονός πως και στην περίπτωση της Ελλάδος ο βασιλιάς Γεώργιος ο Β΄ και η κυβέρνηση φυγαδεύτηκαν στο Κάιρο λίγο πριν την πλήρη παράδοση της χώρας στις γερμανικά στρατεύματα και μετέπειτα στο Λονδίνο. Ακόμη, στο εσωτερικό της χώρας λειτουργούσαν δύο μεγάλες αντιστασιακές ομάδες: ο ΕΔΕΣ, του οποίου ο αρχηγός είχε εκφράσει την υποστήριξή του στο πρόσωπο του εξόριστου Βασιλιά, αλλά και το ΕΑΜ, το οποίο είχε δημιουργηθεί από αριστερές οργανώσεις, με κυρίαρχο το ΚΚΕ.

Επιπλέον, μέχρι το καλοκαίρι του 1943 είχε γίνει γνωστό από τους επικεφαλής της Βρετανικής στρατιωτικής Αποστολής στην Ελλάδα, Eddie Myers και C. M. Woodhouse, πως η μεγαλύτερη αλλά και πιο αποτελεσματική οργάνωση είναι αυτή του ΕΑΜ. Ωστόσο, αντί να αξιοποιηθεί η οργάνωση αλλά και η δύναμη του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ από το Foreign Office για την επίτευξη των στρατιωτικών στόχων στην Ελλάδα, η λύση που επιλέχθηκε ήταν να απομακρυνθεί ο Ταξίαρχος Myers. Η απόφαση αυτή ήταν αποτέλεσμα της έντονης δυσαρέσκειας της βρετανικής κυβέρνησης στις προτάσεις του να επιλυθεί το πολιτειακό μετά την απελευθέρωση της Ελλάδος. Αντίθετα, την ίδια στιγμή παρόμοιες προτάσεις από τον Maclean και τον Deakin για τη Γιουγκοσλαβία κρίθηκαν ορθές και εφαρμοστήκαν. Ενώ στη συνέχεια, τον Νοέμβριο, ενώ είχε ξεκινήσει από το Foreign Office η πλήρης στήριξη των Παρτιζάνων του Τίτο έναντι των Cetniks καθώς προσέφεραν πιο πολλά στην ανάγκη για αντίσταση στην κατεχόμενη Ευρώπη, στην

Ελλάδα αποφασίζεται να διακοπεί η βοήθεια στο ΕΑΜ-ΕΛΑΣ για καθαρά πολιτικούς λόγους. Επιπλέον, οι Άγγλοι, αντίθετα με τη στάση που κρατούν στον συνεργάτη των Γερμανών Mihailovic, θα θεωρούσαν αργότερα στην Ελλάδα τα τάγματα ασφαλείας αντίπαλο δέος στο ΕΑΜ-ΕΛΑΣ¹⁷⁷.

Γίνεται εμφανές πως από τα τέλη του 1943 το Foreign Office αντιμετώπιζε ένα δίλημμα: εάν επιθυμούσε να δώσει έμφαση στο βραχυπρόθεσμο στρατιωτικό σκοπό ή στον μακροπρόθεσμο στόχο που ήταν η πολιτική επιρροή της Βρετανίας στις δύο χώρες των Βαλκανίων. Εν τέλει, επιλέγεται η εφαρμογή διαφορετικής πολιτικής στις δύο χώρες. Στη Γιουγκοσλαβία επιλέγεται η στήριξη του Τίτο παρά την απόλυτη αντίθεσή του στην επιστροφή του Βασιλιά μετά τον πόλεμο, για καθαρά στρατιωτικούς λόγους, καθώς έχει καταφέρει να καθηλώσει περίπου 21 γερμανικές μεραρχίες αλλά και να αναπτυχθεί σχεδόν σε ολόκληρη την επικράτεια της χώρας, εκτός από τη Σερβία. Στην Ελλάδα, αντίθετα, επιλέγεται από τον ίδιο τον Churchill να στηριχθεί πλήρως η επάνοδος του Βασιλιά μετά τον πόλεμο, μέσω του οποίου θα εξασφαλιζονταν τα βρετανικά συμφέροντα στη χώρα, και ακολουθείται μια πολιτική που έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τις θέσεις του ΕΑΜ, το οποίο τασσόταν κατά της επιστροφής του Βασιλιά¹⁷⁸. Επιπλέον, επιλέγεται και η αποστολή βρετανικών στρατευμάτων στην Ελλάδα για να αποτρέψουν το ΕΑΜ από την κατάληψη της εξουσίας μετά την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων και να εξασφαλίσουν την επιστροφή του Βασιλιά¹⁷⁹.

Η επίδραση του ΕΑΜ και της ΠΕΕΑ ήταν σημαντική τόσο στην Ελλάδα όσο και στα ελληνικά στρατεύματα στο Κάιρο. Η ανάπτυξη του ΕΑΜ στις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις στη Μέση Ανατολή αναγκάζει το

¹⁷⁷ Papastratis P., *British Policy Towards Greece During the Second World War 1941-1944*, Cambridge University Press, London, 2008 σσ 209-210.

¹⁷⁸ Stafford D., *Britain and European Resistance: 1940-1945*, The Macmillan Press, London, 1980, σσ, 126-127.

¹⁷⁹ Papastratis P.ό.π., σ. 201.

Foreign Office να δώσει εντολές ώστε να γίνει επέμβαση και να καταστείλει το κίνημα του Απριλίου του 1944.¹⁸⁰

Επιπλέον, αποφασίστηκε η αντιμετώπιση του ΕΑΜ με πολιτικά μέσα. Με αυτόν τον γνώμονα προγραμματίστηκε το Συνέδριο του Λιβάνου τον Μάιο του 1944, με όλους τους πολιτικούς φορείς τόσο της κατεχόμενης Ελλάδας αλλά και εξόριστους πολιτικούς, ώστε να δημιουργηθεί κυβέρνηση εθνικής ενότητας. Μετά την άρνηση των εξόριστων πολιτικών στις βρετανικές πιέσεις να συμμετάσχουν στο σχηματισμό κυβέρνησης πριν το Συνέδριο, ορκίζεται τελικά πρωθυπουργός ο Γ. Παπανδρέου, ο οποίος αποτελεί και το μοναδικό μέλος της νέας εξόριστης κυβέρνησης. Οι Βρετανοί επιθυμούσαν να καταλήξει το συνέδριο στον σχηματισμό κυβέρνησης με ευρεία βάση, με τη συμμετοχή όλων των κομμάτων και του ΕΑΜ. Το βρετανικό σχέδιο για την κυβέρνηση εθνικής ενότητας προέβλεπε ότι το ΕΑΜ θα συμμετείχε ως μειοψηφία σε αυτή. Η συμμετοχή του ΕΑΜ κρινόταν απαραίτητη, γιατί μόνο έτσι η ελληνική κυβέρνηση αλλά και οι Βρετανοί, όπως πιστεύουν, θα μπορούσαν να επιστρέψουν στην Ελλάδα μετά την απελευθέρωση χωρίς να οδηγηθούν σε σύγκρουση. Το σκηνικό του συνεδρίου έχει στηθεί από τον βρετανό πρεσβευτή στην εξόριστη κυβέρνηση, Leeper, ο οποίος ενημερώνεται συνεχώς για την εξέλιξη των διεργασιών¹⁸¹.

Με ακριβώς το ίδιο σκεπτικό οργανώθηκε ένα μήνα μετά, τον Ιούνιο, η συνάντηση στο Vis μεταξύ του Τίτο και της ανασχηματισμένης εξόριστης κυβέρνησης, με μοναδικό μέλος της τον πρωθυπουργό Subasic. Στόχος ήταν να επιτευχθεί μια επικοινωνία των δύο ώστε να επιστρέψει η εξόριστη κυβέρνηση στη Γιουγκοσλαβία χωρίς να ξεσπάσει εμφύλια σύρραξη. Κοινό σημείο και στις δύο περιπτώσεις εντοπίζεται και στην επιλογή των τοποθεσιών όπου έγιναν οι επαφές των εξόριστων κυβερνήσεων με τις ισχυρές αντιστασιακές οργανώσεις, οι οποίες ήταν καθαρά βρετανικές επιλογές σε εδάφη που ελέγχουν, ώστε να έχουν τη δυνατότητα να τις χειραγωγήσουν και να επιβλέπουν την εξέλιξη των

¹⁸⁰ Παπαστράτης Π, «Οι Κυβερνήσεις εξορίας: Ένα Ευρωπαϊκό Φαινόμενο», στο *Ιστορία της Ελλάδας στον 20ο Αιώνα*, Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2007 τόμος Γ1, σσ. 228-229.

¹⁸¹ Papastratis P., ό.π., σσ. 176-178.

διαπραγματεύσεων. Η χρονική συγκυρία και για το ΕΑΜ και τους Παρτιζάνους, ωστόσο, ήταν διαφορετική. Στην πρώτη περίπτωση, το ΕΑΜ πηγαίνει στο Συνέδριο του Λιβάνου κατόπιν δικής του απόφασης. Οι αντιπροσωπείες των ΕΑΜ, ΕΛΑΣ, ΠΕΕΑ και ΚΚΕ προσέρχονται στο Συνέδριο με όρους και διεκδικήσεις. Στον Λίβανο, όμως, αντιμετωπίζουν τις κατηγορίες ότι διαπράττουν εγκλήματα στις περιοχές που έχουν απελευθερώσει, και η δολοφονία του Ψαρού λίγες ημέρες πριν την έναρξη του Συνεδρίου έρχεται να ολοκληρώσει αυτές τις κατηγορίες. Αντίθετα, ο Τίτο είχε μόλις υποστεί συντριπτική ήττα στην τελευταία γερμανική επίθεση, στην οποία καταστράφηκε και το στρατηγείο του στο Drvar, και είχε διαφύγει με βρετανική βοήθεια στην Ιταλία. Η επιλογή του να συμμετάσχει στη σύσκεψη του Vis αποτελεί για εκείνον μονόδρομο, ώστε να συνεχίσει η Βρετανία στα στέλνει πολεμοφόδια στους Παρτιζάνους.

Ωστόσο, σε αντίθεση με όσα εξελίχθηκαν στον Λίβανο, στο Vis ο Τίτο δεν επέτρεψε να αναμιχθεί κανένας ξένος απεσταλμένος στις συζητήσεις του με τον Subasic. Ίσως έτσι μπορεί και να αναλυθεί η διαφορά που προκύπτει στα αποτελέσματα των συναντήσεων αυτών, καθώς στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας ανακοινώνεται η αναγνώριση και η στήριξη των παρτιζάνων από την εξόριστη γιουγκοσλαβική κυβέρνηση ως η μοναδική ανεξάρτητη απελευθερωτική οργάνωση στη περιοχή της Γιουγκοσλαβίας, αλλά και πως η συνεργασία των δύο μερών γίνεται χωρίς να αναγνωρίζεται ο θεσμός της βασιλείας από τον Τίτο. Αντιθέτως, στο συνέδριο του Λιβάνου συμφωνείται οι αντάρτικες ομάδες να ενοποιηθούν υπό την εξόριστη κυβέρνηση. Ακόμη, ένας από τους λόγους που εξηγείται αυτή η επιθετική προσέγγιση των ζητημάτων της Ελλάδας από το Foreign Office είναι η συνάντηση λίγες ημέρες πριν το Συνέδριο του Λιβάνου του Eden με τον Ρώσο πρεσβευτή στο Λονδίνο, Gusev, στην οποία συμφώνησαν να μη θιχτούν τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ρωσίας στη Ρουμανία και η Βρετανία να πάρει την πρωτοβουλία στο ελληνικό ζήτημα¹⁸².

Στο διάστημα που ακολουθεί μέχρι την απελευθέρωση των δύο κρατών κυριαρχεί η πίεση της Βρετανίας προς τον Τίτο και το ΕΑΜ να στηρίζουν τις συμφωνίες που έχουν θεσπίσει με τις εξόριστες

¹⁸² Eden A., ό.π., σ. 459.

κυβερνήσεις και να δημιουργηθούν Κυβερνήσεις Εθνικής Ενότητας. Όμως, ο Τίτο αρνείται να συμμετάσχει και –προς απογοήτευση της Βρετανίας– μεταβαίνει στη Μόσχα, όπου διαπραγματεύεται την απελευθέρωση της Γιουγκοσλαβίας από τον Κόκκινο Στρατό, ενώ το ΕΑΜ, παρά την άρνηση των όρων του από την ελληνική κυβέρνηση και τη Βρετανία, συμβιβάζεται και συμμετέχει στον σχηματισμό κυβέρνησης. Επιπλέον, με τη Συμφωνία της Καζέρτας τον Σεπτέμβριο, αποδέχεται οι δυνάμεις του να τεθούν υπό τον έλεγχο του στρατηγού Scobie κατά την απελευθέρωση, εξασφαλίζοντας έτσι ότι δεν θα προχωρούσαν στην κατάληψη της εξουσίας μετά την απελευθέρωση της Ελλάδος, όπως φοβόντουσαν οι Βρετανοί.

Η Συμφωνία των Ποσοστών που συμφωνήθηκε μεταξύ του Churchill και του Stalin τον Οκτώβριο του 1944 παγιώνει την πολιτική που επεδίωκε η Βρετανία στα Βαλκάνια. Όπως είδαμε, εκεί καθορίστηκε η κυριαρχία της Αγγλίας στην Ελλάδα, ενώ για τη Γιουγκοσλαβία συμφωνήθηκε ο από κοινού καθορισμός της πολιτικής των Συμμάχων. Πλέον, η Βρετανία μπορεί να επεμβαίνει στα εσωτερικά της Ελλάδας και να προσπαθεί να καθορίζει τις πολιτικές εξελίξεις για την επάνοδο του Βασιλιά, ενώ στη Γιουγκοσλαβία καλείται να περιμένει τις επιλογές του Τίτο –που ήταν κυρίαρχος στη χώρα του– και να προσπαθήσει μέσω διαπραγματεύσεων να στηρίξει τον Βασιλιά.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε πως ο Stalin φαίνεται να μην αμφισβητεί τη βρετανική πρωτοβουλία στην Ελλάδα πριν τη Συμφωνία των Ποσοστών. Η στάση του Σοβιετικού ηγέτη ίσως θέλει να εκφράσει την πρόθεσή του, με την οποία επιθυμούσε να δείξει κατανόηση για τις βρετανικές επιδιώξεις στην Ελλάδα, αρκεί να μην επέμβει η Βρετανία στις σοβιετικές επιδιώξεις στη Ρουμανία και τη Βουλγαρία. Στη συνέχεια, η άτυπη αυτή Συμφωνία του Οκτωβρίου τίθεται σε εφαρμογή άμεσα και αυτό εξακριβώνεται από την πορεία του Κόκκινου Στρατού, ο οποίος μετά την απελευθέρωση της Βουλγαρίας δεν περνάει τα ελληνικά σύνορα, αλλά κατευθύνεται προς τη Γιουγκοσλαβία.

Β. Από τα Δεκεμβριανά στις Εκλογές του 1946

Η Κυβέρνηση επέστρεψε στην Αθήνα τον Οκτώβριο του 1944, όμως η έντονη βρετανική παρέμβαση για τη διάλυση των μονάδων του ΕΛΑΣ οδήγησε στα Δεκεμβριανά. Παρά τις συγκρούσεις, η βρετανική πολιτική δεν κάνει ούτε ένα βήμα πίσω. Ο Churchill διατάζει τον Scobie να ενεργήσει «σαν να βρίσκεται σε κατεκτημένη χώρα». Για την επίλυση της πολιτικής κρίσης ο Churchill μεταβαίνει ο ίδιος στην Αθήνα ανήμερα των Χριστουγέννων για να συμμετάσχει στις διαπραγματεύσεις για ανακωχή. Παρά την αποτυχία να καταλήξουν οι συζητήσεις σε ανακωχή, προτείνει τη δημιουργία αντιβασιλείας υπό τον Αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό και τον ανασχηματισμό της κυβέρνησης, προκειμένου να συνεχιστούν οι διαπραγματεύσεις. Η απόφαση αυτή αντικατόπτριζε τις βρετανικές επιθυμίες, οι οποίες, πέρα από τη στρατιωτική νίκη απέναντι στις μονάδες του ΕΛΑΣ, απαιτούσαν και μια πολιτική νίκη έναντι του ΕΑΜ, η οποία θα ερχόταν με προοδευτικές πολιτικές, όπως μια νέα κεντροδεξιά κυβέρνηση και ο θεσμός της αντιβασιλείας¹⁸³.

Ο θεσμός της Αντιβασιλείας προτάθηκε την ίδια χρονική περίοδο και στη Γιουγκοσλαβία, ωστόσο –παρά την ομοιότητα αυτής της πολιτειακής πρότασης– είχε σαφώς διαφορετικές επιδιώξεις. Αυτή η κίνηση εξέφραζε την τελευταία βρετανική ελπίδα να επιστρέψει ο Βασιλιάς στον θρόνο του. Ο Τίτο ήταν πλέον κυρίαρχος στη χώρα του και είχε αρχίσει ήδη να επιβάλλει ένα κομμουνιστικό μοντέλο διοίκησης στην ελεύθερη Γιουγκοσλαβία. Οι φιλοβασιλικές δυνάμεις στη Σερβία είχαν αποδυναμωθεί μετά την προέλαση του Κόκκινου Στρατού και η μόνη ελπίδα για την επιστροφή του νεαρού Βασιλιά ήταν η στήριξη της Αντιβασιλείας.

Στην Ελλάδα οι συγκρούσεις έληξαν στις 11 Ιανουαρίου του 1945, ενώ με τη Συμφωνία της Βάρκιζας, στις 12 Φεβρουαρίου, αποπλίστηκε ο ΕΛΑΣ και αποφασίστηκε η αποκατάσταση των πολιτικών ελευθεριών και των ατομικών δικαιωμάτων, αλλά και η διεξαγωγή δημοψηφίσματος για το πολιτειακό ζήτημα και εκλογών με συμμετοχή διεθνών

¹⁸³ Alexander G. M., *The Prelude to the Truman Doctrine*, Oxford University Press, New York, 1982, Όπ. σσ. 67-75.

παρατηρητών. Ωστόσο, οι αποφάσεις της συμφωνίας δεν θα τηρηθούν για μεγάλο χρονικό διάστημα, καθώς σύντομα θα ξεσπούσε ένα κύμα βίας από τις ακροδεξιές οργανώσεις, των οποίων τα μέλη σε πολλές περιπτώσεις ήταν μέλη των ταγμάτων ασφαλείας. Η βία δεν είχε αποδέκτες μόνο τους κομμουνιστές, αλλά και γενικότερα όλον τον αντιβασιλικό κόσμο.

Την ίδια περίοδο στη Συνδιάσκεψη της Γιάλτας οι τρεις ηγέτες συνυπογράφουν τη «Δήλωση σχετικά με την απελευθερωμένη Ευρώπη», στην οποία αποφασιζόταν η διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών στην Ευρώπη. Η Δήλωση αυτή ήρθε μετά από πίεση των ΗΠΑ να αποφευχθεί ο διαχωρισμός της Ευρώπης σε ζώνες επιρροής. Όμως, αυτό δεν φαίνεται να επηρεάζει τον Stalin και τον Churchill, οι οποίοι δείχνουν να τηρούν όσα είχαν συμφωνήσει τον Οκτώβριο, με τον πρώτο να δηλώνει πως έχει απόλυτη εμπιστοσύνη στη βρετανική πολιτική στην Ελλάδα και τον δεύτερο να τον ευχαριστεί θερμά¹⁸⁴. Αντίθετα, στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας αρχίζει μία πορεία απομάκρυνσης από τη Βρετανία, η οποία θα προσπαθήσει να τηρήσει την επαφή με τα εσωτερικά της χώρας ως προς την τήρηση της διακήρυξης της Γιάλτας.

Τον Απρίλιο ο Τίτο υπέγραψε εμπορική συμφωνία με τον Stalin. Από το σημείο αυτό και έπειτα η βρετανική πολιτική στα Βαλκάνια αναπροσαρμόζεται. Με την οικονομία της κατεστραμμένη μετά τον Πόλεμο, γίνεται εμφανής η αδυναμία της Βρετανίας να αντιμετωπίσει τις εκτεταμένες υποχρεώσεις που είχε αναλάβει κατά τη διάρκειά του. Οι εξελίξεις αυτές αναγκάζουν τη βρετανική κυβέρνηση να απεμπλακεί από τη Γιουγκοσλαβία και να δώσει βάρος στην εξασφάλιση των μεταπολεμικών επιδιώξεών της στην Ελλάδα.

Οι εκλογές που διεξάγονται τον Ιούλιο του 1945 στη Βρετανία αναδεικνύουν νικητή το Εργατικό Κόμμα. Παρά τις ελπίδες του ΚΚΕ, ο νέος υπουργός Εξωτερικών, Bevin, δηλώνει στη Βουλή των Κοινοτήτων πως ήταν σημαντικό να διατηρηθεί η βρετανική επιρροή στην Ελλάδα εξαιτίας της ζωτικής σημασίας που έχει για τα βρετανικά ενδιαφέροντα στη Μέση Ανατολή και την ανατολική Μεσόγειο. Για αυτόν τον λόγο, τα

¹⁸⁴ Alexander G. M., ό.π., σσ. 98-99.

βρετανικά στρατεύματα θα παρέμεναν στην Ελλάδα¹⁸⁵. Παράλληλα, συμφωνείται τον Σεπτέμβριο πως πρώτα θα πρέπει να διεξαχθούν νωρίς εκλογές στην Ελλάδα και μετά να λυθεί το πολιτειακό, ώστε να επιτευχθεί η σταθερότητα μέσω μιας κυβέρνησης που θα εκφράζει τη βούληση του λαού. Την άποψη αυτή πρότεινε και το State Department, προτείνοντας μάλιστα στο Foreign Office να αναλάβουν από κοινού την ευθύνη για την αναβολή των εκλογών¹⁸⁶. Η κίνηση αυτή είχε και ως σκοπό να ασκηθεί πίεση στη Σοβιετική Ένωση, ούτως ώστε να διεξαχθούν ελεύθερες εκλογές σύντομα στην ανατολική Ευρώπη.

Παρατηρούμε πως παγιώνεται η συμφωνία των ποσοστών στην ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια. Το καλοκαίρι του 1945 ολοκληρώνεται η βρετανική αποχώρηση από τα Γιουγκοσλαβικά ζητήματα, αλλά προτρέποντας τις ΗΠΑ να αναμιχθούν σε αυτά. Από τους δυτικούς συμμάχους είχαν γίνει σαφή στον Τίτο τα γεωγραφικά όρια της μεταπολεμικής Γιουγκοσλαβίας, με κομβικό σημείο τη διαμάχη για την Τεργέστη, η οποία, σύμφωνα με τα συμμαχικά σχέδια, δεν επιτρεπόταν να περιέλθει στην κατοχή του.

Σε αμφότερα τα βαλκανικά κράτη που εξετάζουμε παρατηρούμε μια προσπάθεια να μετατεθεί η ημερομηνία μιας λαϊκής ετυμηγορίας για το πολιτειακό ζήτημα (εκλογές στη Γιουγκοσλαβία και δημοψήφισμα στην Ελλάδα), αλλά σε κάθε χώρα με διαφορετικά μέσα. Στη Γιουγκοσλαβία, οι ΗΠΑ –αφού διαδέχθηκαν τη Βρετανία– πρότειναν τη λύση αυτή με το πρόσχημα της εφαρμογής όσων είχαν συμφωνηθεί στη Γιάλτα λίγους μήνες νωρίτερα, αλλά με κύριο στόχο να μπορέσουν να βρουν ένα πρόσωπο που θα μπορούσε να εκφράσει την αντιπολίτευση στις επερχόμενες εκλογές. Όμως, η σκληρή πολιτική του Τίτο να περιθωριοποιούνται όσοι μη κομμουνιστές πολιτικοί υπήρχαν μέσα στην κυβέρνηση εθνικής ενότητας που είχε σχηματιστεί, αλλά και να χαρακτηρίζει παράνομα τα κόμματα που λειτουργούσαν πριν από τον πόλεμο ως συνεργάτες των Γερμανών, οδήγησαν την προσπάθεια αυτή σε αποτυχία. Η αμερικανική προσπάθεια να πειστεί ο Τίτο να αναβάλλει τις εκλογές μετά την πίεση των τριών μεγάλων δυνάμεων βρήκε

¹⁸⁵ Ο.π., σσ. 98-99.

¹⁸⁶ Ο.π., σ. 135.

απρόθυμη τη Βρετανία, αλλά και κάθετα αντίθετη τη Σοβιετική Ένωση. Στις εκλογές που διεξήχθησαν στη Γιουγκοσλαβία αναδείχθηκε η κυριαρχία του Τίτο και σφραγίστηκε η ένταξή του στη σοβιετική σφαίρα επιρροής.

Εν τω μεταξύ, στην Ελλάδα το κλίμα γινόταν όλο και πιο πολωτικό. Τις βρετανικές επεμβάσεις στην πολιτική, την οικονομία αλλά και τη στελέχωση των ενόπλων δυνάμεων του κράτους ήρθαν να ολοκληρώσουν το καθεστώς της «Λευκής Τρομοκρατίας» και η οικονομική κατάρρευση που ακολούθησε τα πρώτα χρόνια της απελευθέρωσης¹⁸⁷.

Οι ΗΠΑ είχαν εκφράσει την πεποίθησή τους πως δεν έπρεπε η Ελλάδα μεταπολεμικά να διοικείται από τους κομμουνιστές, αλλά και πως ο θεσμός της βασιλείας θα ήταν το πιο συμφέρον πολίτευμα για εκείνες, όπως ακριβώς είχαν υποστηρίξει και στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας. Είχαν αντισταθεί σθεναρά στις βρετανικές προτάσεις για να εφαρμοστεί ο θεσμός της αντιβασιλείας το καλοκαίρι του 1944 και στήριξαν τον Γεώργιο Β΄ μετά την κρίση των ενόπλων δυνάμεων στη Μέση Ανατολή. Παρόμοια σθεναρή στήριξη, όμως, προσφέρεται και στον βασιλιά Πέτρο. Στα γεγονότα του Δεκεμβρίου του 1944 ακολουθήθηκε μια ουδέτερη στάση, κατά την οποία δεν κατακρίθηκε η βρετανική στάση, αλλά μάλλον κυριαρχούσε η ικανοποίηση για τα αποτελέσματα της βρετανικής επέμβασης¹⁸⁸. Μετά τη Συνεδρίαση της Γιάλτας το αμερικανικό ενδιαφέρον για τα Βαλκάνια εντείνεται, εγκρίνοντας τις προσπάθειες της βρετανικής πολιτικής να εφαρμόσει μια πολιτική μετριοπάθειας στην Ελλάδα για να αποκατασταθεί η τάξη. Ο

¹⁸⁷ Σχετικά με την εφαρμογή της «Λευκής Τρομοκρατίας» περισσότερες λεπτομέρειες περιέχονται στο Λη Σαράφη, *Occupation, Resistance and White Terror in two Greek Villages: the local origins of Civil War*, διδακτορική διατριβή, University of Sussex, Ιανουάριος 2005, σ. 218, ενώ λεπτομέρειες για την οικονομική κατάσταση της Ελλάδος στο Heinz Richter, «Η Συμφωνία της Βάρκιζας και τα Αίτια του Εμφυλίου Πολέμου», στο *Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940-1950: Ένα Έθνος σε Κρίση*, μτφ. Μαργαρίτα Δρίτσα, Αμαλία Λυκιαρδοπούλου, Θεμέλιο, Αθήνα, 2006.

¹⁸⁸ Ωστόσο, ήταν ενήμερες για τα βρετανικά σχέδια, αφού τα βρετανικά στρατεύματα μεταφέρθηκαν στην Ελλάδα με αμερικάνικα πλοία, ενώ κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων ο αμερικάνος πρεσβευτής στην Αθήνα, MacVeigh, ζήτησε από τον Leeper να αυξηθούν οι βρετανικές δυνάμεις στην Ελλάδα.

θάνατος του Roosevelt και η ανάδειξη του Truman στην προεδρία οδήγησαν τις ΗΠΑ σε μια ακόμη πιο ενεργή πολιτική στον χώρο των Βαλκανίων. Χαρακτηριστικό είναι πως δημιουργείται ανησυχία στο State Department για τις πολιτικές που επρόκειτο να εφαρμόσει το βρετανικό Εργατικό Κόμμα μετά τη νίκη του στις εκλογές, μέχρι να αποδεχθεί ο Bevin την αναβολή των εκλογών. Μετά από αμερικανικό αίτημα στη συνάντηση των τριών ηγετών στο Πότσνταμ εγκρίνεται από την Αγγλία η αποστολή παρατηρητών στην Ελλάδα για τη διεξαγωγή των εκλογών¹⁸⁹. Μέσα σε αυτό το κλίμα διεξήχθησαν οι εκλογές στην Ελλάδα τον Μάρτιο του 1946.

Γ. Από τις Εκλογές στην ήττα του Δ.Σ.Ε.

Οι έντονες διαμαρτυρίες της αριστεράς –αλλά και των κεντρώων δυνάμεων– για την αναστολή των εκλογών βρήκαν αντίθετες τις δύο μεγάλες δυνάμεις. Ένας από τους λόγους που η Βρετανία επέμενε στη διεξαγωγή των ελληνικών εκλογών ήταν και για να κατευνάσει τις επικρίσεις που δεχόταν στο εσωτερικό της σχετικά με τον χειρισμό των ελληνικών ζητημάτων¹⁹⁰. Οι εκλογές διεξήχθησαν με την αποχή του ΚΚΕ και άλλων μικρότερων κομμάτων, κάτι που, όπως ήταν αναμενόμενο, άφησε την κυβέρνηση στο έλεος της Δεξιάς. Από το σημείο αυτό και μετά η μόνη σύγκριση που μπορεί να γίνει με την περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας είναι η εφαρμογή της πολιτικής της «ανάσχεσης» από τις ΗΠΑ απέναντι στα κομμουνιστικά κόμματα των δύο κρατών. Στο State Department υπήρχε η πεποίθηση πως και τα δύο κομμουνιστικά κόμματα ενεργούσαν κατόπιν σοβιετικών εντολών. Στη Γιουγκοσλαβία υπήρχε σοβιετική κάλυψη για την κατάληψη της χερσονήσου της Ίστριας και την κατάρριψη των αμερικανικών αεροσκαφών, ενώ στην Ελλάδα για να

¹⁸⁹ Wittner L, ό.π., σσ. 55-65.

¹⁹⁰ Θανάσης Δ. Σφήκας, Το Διεθνές Πλαίσιο του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου, στο «Ιστορία της Ελλάδας του 20ού Αιώνα» Επιμ. Χ. Χατζηιωσήφ Βιβλιόραμα, τόμ. Δ2, Αθήνα, 2007 σ. 247.

αναβληθούν οι εκλογές και στη συνέχεια να υπονομευθούν μέσω της αποχής, ούτως ώστε να κερδηθεί χρόνος για να καταλάβει το ΚΚΕ την εξουσία με τα όπλα. Όμως, οι υποθέσεις του State Department απείχαν από την πραγματικότητα, καθώς οι σοβιετικές οδηγίες προς τον Ζαχαριάδη, τον Γενικό Γραμματέα του ΚΚΕ, τον Ιανουάριο του 1946 ήταν πως θα έπρεπε να συμμετάσχει στις εκλογές¹⁹¹. Παρομοίως, στη Γιουγκοσλαβία υπήρξε έκπληξη του Κρεμλίνου για την κατάρριψη των αεροσκαφών και οι συμβουλές που δόθηκαν προς τους Γιουγκοσλάβους ήταν να σταματήσει αυτή η ένταση.

Ακόμη, στην Ελλάδα, μετά την εκλογική νίκη της δεξιάς, ο Byrnes σε συνομιλία του με τον Bevin εξέφρασε την άποψη πως πρέπει να μείνουν έξω από την εξουσία οι κομμουνιστές, χωρίς να τον ενδιαφέρει ο τρόπος. Την ίδια στιγμή οι ΗΠΑ αναλαμβάνουν την οικονομική ενίσχυση της Ελλάδας, βασιζόμενες όχι μόνο σε οικονομικούς παράγοντες, αλλά και με απώτερο σκοπό να στηρίζουν τις πολιτικές επιδιώξεις τους στην περιοχή της Μεσογείου, αλλά και της Εγγύς Ανατολής¹⁹².

Το δημοψήφισμα για τον θεσμό της βασιλείας διεξήχθη τον Σεπτέμβριο, με το ΚΚΕ να μην απέχει αυτήν τη φορά, αλλά με τους ψηφοφόρους του να δέχονται τη σφοδρότερη επίθεση του παρακράτους. Η εκλογική διαδικασία ανέδειξε νικητή τον Βασιλιά με ποσοστό 68,3%, ο οποίος στο τέλος Σεπτεμβρίου επαναπατρίζεται.

Στη Βρετανία εκφράζεται πως οι ΗΠΑ ήταν διατεθειμένες να στηρίζουν οικονομικά την Ελλάδα και η Βρετανία να συνεχίσει να στέλνει στρατιωτική βοήθεια. Τον Ιανουάριο φτάνει στην Ελλάδα ο Paul Porter ως επικεφαλής της αμερικανικής οικονομικής βοήθειας. Η έντονη ανάμιξη των Αμερικανών στα ελληνικά ζητήματα και η ευθυγράμμισή τους με τις βρετανικές επιδιώξεις, τις οποίες πλέον η κατεστραμμένη βρετανική οικονομία δεν μπορούσε να στηρίξει, φέρνουν νέες εξελίξεις. Τον Φεβρουάριο του 1947 η Βρετανία με υπόμνημά της προς τις ΗΠΑ αναφέρει πως της είναι πλέον αδύνατο να χορηγήσει περισσότερη οικονομική βοήθεια στην Ελλάδα, και εξέφρασε την πεποίθησή της πως

¹⁹¹ Minehan Philip B., *Civil War and World War in Europe: Spain, Yugoslavia, Greece 1936-1949*, New York, Palgrave Macmillan, 2006 σ. 236.

¹⁹² Wittner L.. ό.π., σσ. 58-59 και 90-95.

η Αμερική έχει τις δυνατότητες να καλύψει της οικονομικές και στρατιωτικές ανάγκες της Ελλάδας¹⁹³.

Το State Department δεν αμφισβητεί σε κανένα σημείο τη βρετανική κυριαρχία και πρωτοβουλία στην Ελλάδα. Εγκρίνει την πρόταση του Foreign Office να διευρυνθεί η ελληνική κυβέρνηση τον Ιανουάριο του 1947 με κεντρώα στελέχη και να σταματήσουν οι επιθέσεις των ακροδεξιών οργανώσεων, στοχεύοντας στην απομόνωση των ανταρτών. Ταυτόχρονα, απορρίπτονται οι πρώτες προτάσεις του ΚΚΕ για ανακωχή.¹⁹⁴

Στη συνέχεια, η κυβέρνηση των ΗΠΑ –αποδεχόμενη το αίτημα της Βρετανίας και ωθώντας την ελληνική κυβέρνηση να της ζητήσει βοήθεια παραχωρώντας της εκτελεστικές εξουσίες– ανέλαβε την πρωτοβουλία των κινήσεων στην Ελλάδα¹⁹⁵. Η ανάμιξη των ΗΠΑ στα εσωτερικά ζητήματα της Ελλάδος ανακοινώθηκε επίσημα στις 12 Μαρτίου με το Δόγμα Truman, στο οποίο ο αμερικανός πρόεδρος ανακοίνωσε την οικονομική και στρατιωτική στήριξη στην ελληνική αλλά και την τουρκική κυβέρνηση. Τα μέσα για την επίτευξη της αμερικανικής πολιτικής στην Ελλάδα θα ήταν κυρίως οικονομικά και υπό την επίβλεψη «έμπειρων αμερικανών διευθυντών»¹⁹⁶. Μέχρι το καλοκαίρι είχαν δοθεί στην Ελλάδα 400 εκατομμύρια δολάρια, αλλά είχε αρχίσει τη λειτουργία της η Αμερικανική Επιτροπή Βοήθειας προς την Ελλάδα (AMAG).

¹⁹³ Ό.π., σσ. 90-95.

¹⁹⁴ Alexander G. M., ό.π., σσ. 238-239 αλλά και στο Παπαδογιάννη Αρετή, Απόπειρες Ειρήνευσης στην περίοδο του Εμφυλίου (1946-1949) στο «Αριστερά και Αστικός Πολιτικός Κόσμος 1940-1960», Πρακτικά Συνεδρίου, Επιμ. Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2014 σ. 406.

¹⁹⁵ Συγκεκριμένα, παραδόθηκε από τη Washington στον έλληνα πρεσβευτή Οικονόμου-Γκούρα έτοιμο το κείμενο στο οποίο η Ελλάδα θα ζητούσε τη βοήθεια των ΗΠΑ. Το μόνο που έλλειπε ήταν η υπογραφή και η παράδοσή του από την ελληνική κυβέρνηση, ενώ το ίδιο κείμενο είχε αποσταλεί και στην ελληνική κυβέρνηση. Η βρετανική συνδρομή ήταν χρήσιμη, καθώς σε ερώτημα του Τσαλδάρη αν έπρεπε να τεθούν χρονικοί περιορισμοί, η απάντηση των Βρετανών ήταν πως κάτι τέτοιο θα δημιουργούσε δυσκολίες. Βλ. Wittner L, ό.π., σσ. 90-95.

¹⁹⁶ Special Message to the Congress on Greece and Turkey: The Truman Doctrine, March 12 1947, Public Papers of the Presidents Harry S. Truman, Harry S. Truman Library.

Καθιερώνοντας έτσι έναν διαφορετικό τρόπο επέμβασης στα εσωτερικά ζητήματα της Ελλάδος από αυτόν που είχε ακολουθήσει η Βρετανία. Με τις ευρείες αρμοδιότητες που της είχε παραχωρήσει η ελληνική κυβέρνηση, η αμερικανική παρουσία διαμορφώνει ένα πλαίσιο το οποίο επέτρεψε τη διείσδυση σε όλους τους τομείς της ελληνικής δημόσιας ζωής¹⁹⁷.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, όπως και στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας, η μετάβαση των πρωτοβουλιών δράσης από τη βρετανική στην αμερικανική κυβέρνηση γίνεται ομαλά και χωρίς προστριβές. Οι όποιες αντιδράσεις της Βρετανίας προς τις ΗΠΑ για την παραμονή των λιγοστών στρατευμάτων της στην Ελλάδα περισσότερο θα μπορούσαν να συσχετιστούν με την προσπάθεια των Βρετανών να ενημερωθούν πλήρως για τα αμερικανικά σχέδια στην περιοχή της Ελλάδας, αλλά και για να τονιστεί η οικονομική της κατάρρευση μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς μετά τη χορήγηση δανείου από τις ΗΠΑ στην Βρετανία τον Νοέμβριο του 1947 δεν σημειώνονται διαμάχες για το συγκεκριμένο ζήτημα μεταξύ των δύο συμμάχων. Τέλος, αυτή η διένεξη δεν είχε καμία άμεση επίπτωση στα γεγονότα που διαδραματίζονταν στην Ελλάδα¹⁹⁸.

Την ίδια ακριβώς χρονική περίοδο η γιουγκοσλαβική κυβέρνηση έδειχνε το σκληρότερο πρόσωπό της στις ΗΠΑ. Είχε ξεσπάσει η κρίση στις σχέσεις των δύο κρατών, η οποία προήλθε από την κατάρριψη των δύο αμερικανικών αεροσκαφών. Στη συνέχεια ακολούθησαν οι συλλήψεις υπαλλήλων της αμερικανικής πρεσβείας. Ωστόσο, η κυβέρνηση των ΗΠΑ εφαρμόζει μια εκ διαμέτρου αντίθετη πολιτική από αυτήν που εφαρμόζει στην Ελλάδα, συνεχίζει την οικονομική στήριξη στη Γιουγκοσλαβία μέσω της UNRRA, αλλά και προσπαθεί να βρει δίοδο επικοινωνίας με την κομμουνιστική γιουγκοσλαβική κυβέρνηση. Ο λόγος που δεν ακολουθείται μια σκληρή στάση απέναντι στη Γιουγκοσλαβία ήταν πως η Γιουγκοσλαβία ήταν το μοναδικό βαλκανικό κράτος με ισχυρό στρατό. Με διακόσιες χιλιάδες στρατιώτες, οι φόβοι για μια επίθεση στην περιοχή της Ίστριας αυξάνονταν συνεχώς. Ακόμη

¹⁹⁷ Θανάσης Δ. Σφήκας, *Το Διεθνές Πλαίσιο του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου*, ό.π., σ. 249.

¹⁹⁸ Frazier R., «Η Διένεξη Bevin-Marshall» στο *Μελέτες για τον Εμφύλιο Πόλεμο 1945-1949*, επιμ. Baeretzen L., Ιατρίδης Γ., Smith O., Ολκός, Αθήνα, 200 σ. 277-283.

και όταν εξασφαλίστηκε η σοβιετική συναίνεση για τον καθορισμό των ιταλογιουγκοσλαβικών συνόρων, δεν ακολουθήθηκε κάποια σκληρή γραμμή, καθώς είχε διαπιστωθεί πως το νέο καθεστώς στη Γιουγκοσλαβία είχε ενώσει όλες τις εθνοτικές ομάδες και οποιαδήποτε προσπάθεια ανατροπής του δεν θα μπορούσε να επιτύχει. Τα τρία πιο σκληρά μέτρα που εφάρμοσε το State Department ήταν η έκδοση ταξιδιωτικής οδηγίας που καθιστούσε τη Γιουγκοσλαβία απαγορευμένη περιοχή, το «πάγωμα» του γιουγκοσλαβικού χρυσού και η μη επιστροφή του ποτάμιου στόλου στη Γιουγκοσλαβία. Αντίθετα, στην Ελλάδα εντείνονται περισσότερο οι αμερικανικές απαιτήσεις για περιθωριοποίηση του ΚΚΕ και μη συμμετοχή του στην πολιτική ζωή της χώρας.

Όπως παρατηρήσαμε, στη Γιουγκοσλαβία έχουν ήδη αρχίσει να επικοινωνούν οι δύο πλευρές και μάλιστα όχι με τους όρους της ισχυρής κυβέρνησης των ΗΠΑ, αλλά με αυτούς της γιουγκοσλαβικής κυβέρνησης. Ιδιαίτερα μετά τη ρήξη Τίτο-Stalin κρίνεται αναγκαίο να στηριχθεί ο Τίτο παρά το γεγονός ότι δηλώνει ρητά πως θα κρατήσει ακέραιη την κομμουνιστική ιδεολογία του. Αντίθετα, στην Ελλάδα αποφασίζεται από το State Department η στρατιωτική λύση του εμφυλίου ως η μοναδική αποδεκτή λύση του προβλήματος. Ακόμη και οι προσπάθειες ειρήνευσης που εκφράστηκαν το καλοκαίρι του 1948 από τη Δημοκρατική Κυβέρνηση και τον πρωθυπουργό της, Μάρκο Βαφειάδη, κρίθηκαν ως προτάσεις άνευ αξίας και δηλωνόταν πως δεν μπορεί να υπάρξει καμία προσπάθεια επικοινωνίας και κανένας συμβιβασμός με τον κομμουνισμό¹⁹⁹. Οι προτάσεις ειρήνευσης συνεχίστηκαν και δεν έγιναν ποτέ αποδεκτές από την ελληνική κυβέρνηση. Η κατάσταση στο τέλος του 1948 λίγο διέφερε από μια στρατιωτική δικτατορία μετά την εφαρμογή του στρατιωτικού νόμου, τον διορισμό του Παπάγου ως αρχιστράτηγο των ενόπλων δυνάμεων και τη διεύρυνση των αρμοδιοτήτων του. Η κατάσταση δεν άλλαξε μέχρι τη στρατιωτική ήττα του ΔΣΕ το καλοκαίρι του 1949.

Πέρα από τη διαφορετική αντιμετώπιση της οποίας έτυχε το ΚΚΕ –συγκριτικά με το ΚΚΓ– από τους δυτικούς συμμάχους, δεν κατάφερε ποτέ να εξασφαλίσει την προστασία του από τη Σοβιετική Ένωση και τον

¹⁹⁹ Wittner L, ό.π., σσ. 344-345.

Stalin. Αντίθετα, ο Τίτο κερδίζοντας χρόνο από τις βρετανικές πιέσεις και με το ταξίδι του στο Κρεμλίνο τον Σεπτέμβριο του 1944 εξασφάλισε την υποστήριξη του Stalin για απελευθέρωση της χώρας από τον Κόκκινο Στρατό, όπως και τη μη παραμονή του στη Γιουγκοσλαβία. Ως προς την Ελλάδα, ο Stalin αποδέχθηκε τις βρετανικές διεκδικήσεις αφού εξασφάλισε την κυριαρχία του στην περιοχή της Ανατολικής Ευρώπης. Μετά από τον Οκτώβριο του 1944 και τη συμφωνία των ποσοστών, το ΕΑΜ όχι μόνο δεν υποστηρίχθηκε από τη Σοβιετική Ένωση, αλλά και επικροτήθηκαν οι βρετανικές κινήσεις για την επίλυση των προβλημάτων της ελληνικής πολιτικής σκηνής, ενώ, επίσης, αναγνωρίστηκε ο θεσμός της αντιβασιλείας και η νέα κυβέρνηση μέσω του διορισμού πρεσβευτή στην Αθήνα μετά τα Δεκεμβριανά²⁰⁰. Στη συνέχεια, στη Συνδιάσκεψη του Potsdam ο Stalin αρνήθηκε να δεχτεί παρατηρητές για τις εκλογές που επρόκειτο να διεξαχθούν στην απελευθερωμένη ανατολική Ευρώπη, όπως αρνήθηκε να στείλει παρατηρητές και στην Ελλάδα, ώστε να εξασφαλίσει την ελευθερία να δρα όπως επιθυμεί στα κομμουνιστικά κράτη που αναπτυσσόταν μετά τον πόλεμο. Σε αυτόν τον άξονα στηρίχθηκαν και οι σοβιετικές διαμαρτυρίες στον ΟΗΕ για τις επιθετικές ενέργειες της ελληνικής κυβέρνησης και για τη στήριξη των Βρετανών στις «μοναρχοφασιστικές» οργανώσεις. Οι διαμαρτυρίες αυτές δεν αποτελούσαν τίποτα περισσότερο από μια προσπάθεια να αποσύρουν οι δυτικοί σύμμαχοι το ενδιαφέρον τους από τις εξελίξεις στα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη, υπό τον φόβο μιας σοβιετικής υποστήριξης στο ΚΚΕ. Χαρακτηριστικό είναι πως την ίδια χρονική περίοδο δίνονται οδηγίες στον Ζαχαριάδη να συμμετάσχει στις εκλογές και να βρεθεί μια πολιτική λύση για το ελληνικό ζήτημα, αντί της αποχής που τελικά πραγματοποιήθηκε²⁰¹.

Το ΚΚΕ στηρίζεται κατά το 1946 από το σοσιαλιστικό στρατόπεδο και από τη Γιουγκοσλαβία, την Αλβανία και τη Βουλγαρία, αλλά όχι από τη Σοβιετική Ένωση, η οποία γνώριζε αλλά δεν βοηθούσε, καθώς οι διεθνείς συγκυρίες αλλά και ο μικρός ρόλος της Ελλάδος στα στρατηγικά της συμφέροντα δεν της το επέτρεπαν. Η μοναδική φορά που το Κρεμλίνο παρείχε στο ΚΚΕ πολιτική στήριξη και υποσχέσεις για

²⁰⁰ Iatrides J. O., ό.π., σσ. 42-43.

²⁰¹ Minehan P.B., ό.π., σσ. 237-238.

στρατιωτική βοήθεια ήταν τον Μάιο του 1947. Η αιτία αυτής της σοβιετικής στροφής προς το ΚΚΕ ήταν μια γενικότερη σοβιετική μεταβολή της βαλκανικής πολιτικής που ασκούνταν μετά το Δόγμα Truman και το Σχέδιο Μάρσαλ. Μια επιπλέον εκδοχή για τη σοβιετική στήριξη του ΚΚΕ αποτελεί και η πεποίθηση πως αν δεν την πραγματοποιούσε θα αύξανε την επιρροή του Τίτο στην Ελλάδα –αλλά και στα υπόλοιπα κομμουνιστικά κράτη– με την ανεξάρτητη και έντονα υποστηρικτική στάση που τηρούσε προς τον ΔΣΕ²⁰².

Ωστόσο, η σοβιετική στήριξη δεν κράτησε για μεγάλο χρονικό διάστημα, καθώς λίγους μήνες αργότερα, τον Σεπτέμβριο του 1947, το ΚΚΕ δεν κλήθηκε στην πρώτη συνεδρίαση της Κομινφόρμ, την ίδια στιγμή που κλήθηκαν σε αυτήν τα κομμουνιστικά κόμματα της Γαλλίας και της Ιταλίας, τα οποία –όπως και το ΚΚΕ– δεν κατείχαν την εξουσία στις χώρες τους, όμως δεν είχαν εμπλακεί σε εμφύλια σύγκρουση. Πιθανώς, με αυτή την επιλογή του ο Stalin θέλει να υπογραμμίσει την αντίθεσή του στην εμπλοκή του ΚΚΕ στον εμφύλιο. Ακόμη, τον Δεκέμβριο του 1947 η Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση δεν αναγνωρίστηκε από κανένα κομμουνιστικό κράτος²⁰³. Τέλος, τον Φεβρουάριο του 1948 ο Stalin σε συνάντησή του με αντιπροσωπείες από τη Γιουγκοσλαβία και τη Βουλγαρία τους μετέφερε την απόφασή του πως η στήριξη προς τους έλληνες αντάρτες θα έπρεπε να σταματήσει. Οι εξελίξεις αυτές, σε συνδυασμό με την επιλογή του ΚΚΕ να πάρει το μέρος του Stalin στη διαμάχη του με τον Τίτο, επέφεραν το κλείσιμο των γιουγκοσλαβικών συνόρων τον Ιούλιο του 1949 και, κατά συνέπεια, την ήττα του ΔΣΕ, η οποία σήμανε το τέλος του εμφυλίου πολέμου και την παράδοση της χώρας στα αμερικανικά σχέδια και στη Δεξιά.

Αντίθετα, ο Τίτο στηρίχθηκε από τον Stalin, αλλά όχι ιδιαίτερα ένθερμα. Αξίζει να αναφερθεί ότι μέχρι τον Απρίλιο του 1945 και τη σύναψη εικοσαετούς εμπορικής συμφωνίας μεταξύ των δύο ηγετών ο Stalin εφαρμόζει σε μεγάλο βαθμό το 50-50 που είχε συμφωνήσει με τον Churchill από τον περασμένο Οκτώβριο. Η Γιουγκοσλαβία εντάσσεται με δική της βούληση στο «σοβιετικό μπλοκ» και εντείνεται η υποστήριξη τω

²⁰² Minehan P.B.ό.π., 238-239.

²⁰³ Wittner L., ό.π., σσ. 337-338.

συμφερόντων της. Ωστόσο, αυτή η στήριξη της παρέχεται μέχρι του σημείου που δεν θίγονται ζωτικά ενδιαφέροντα της Σοβιετικής Ένωσης σε άλλες περιοχές. Επιπλέον, ο Stalin θέλει μια Γιουγκοσλαβία που να είναι ιδεολογικά και υλικά υποχείριο της Σοβιετικής Ένωσης, για αυτό και ενοχλείται με την ανεξάρτητη πολιτική που ασκεί ο Τίτο. Αυτή η ανεξάρτητη πολιτική είναι που προκαλεί και τις εντάσεις ανάμεσα στα δύο κομμουνιστικά κόμματα και φέρνει τη ρήξη Τίτο-Stalin τον Ιούνιο του 1948, ωθώντας τον Τίτο στην αναζήτηση βοήθειας από τη Δύση για να καταφέρει να ολοκληρώσει το πενταετές πλάνο ανοικοδόμησης της χώρας, αλλά, κυρίως, για να καταφέρει να διατηρηθεί στην εξουσία.

Επίλογος - Συμπεράσματα

Από την εξέταση των εξελίξεων προκύπτει ότι τις παραμονές της απελευθέρωσης της Γιουγκοσλαβίας οι Παρτιζάνοι του Τίτο ήταν η κυρίαρχη αντιστασιακή οργάνωση και οι μοναδικοί αποδέκτες της συμμαχικής βοήθειας. Αυτό ήταν ένα αποτέλεσμα που ήρθε μετά την απόφαση της Βρετανίας να στρέψει την προσοχή της προς την εκπλήρωση των βραχυπρόθεσμων στρατιωτικών στόχων στην περιοχή της Γιουγκοσλαβίας, βάσει των οποίων προκρινόταν η υποστήριξη της ισχυρής αντίστασης αντί των μακροπρόθεσμων πολιτικών που ήθελαν τη στήριξη των Cetnik ώστε να εξασφαλιστεί η επιστροφή του εξόριστου βασιλιά Πέτρου.

Ωστόσο, οι Παρτιζάνοι ήταν μια κομμουνιστική οργάνωση η οποία είχε εκδηλώσει την άρνησή της προς το πρόσωπο του Βασιλιά από την έναρξη των δραστηριοτήτων της. Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν τη βρετανική κυβέρνηση να ακολουθήσει την πολιτική λύση για να επαναφέρει τον Βασιλιά στον θρόνο του στη Γιουγκοσλαβία. Από πολύ νωρίς έγινε αντιληπτό στο Foreign Office πως η εξόριστη γιουγκοσλαβική κυβέρνηση –τα μέλη της οποίας είναι στην πλειοψηφία τους σέρβοι βασιλικοί– θα έπρεπε να ανασχηματιστεί για να μπορεί να διαπραγματευτεί με τους Παρτιζάνους την επιστροφή της.

Η μεγιστοποίηση του κινήματος των Παρτιζάνων –όπως και η ισχύς τους– επιτρέπει στον Τίτο να επιβάλλει τους όρους του στις διαπραγματεύσεις που έκανε όχι μόνο με την εξόριστη κυβέρνηση, αλλά και με τις μεγάλες δυνάμεις. Αυτό γίνεται εμφανές στις επαφές του με τη Βρετανία, όταν το καλοκαίρι του 1944 δηλώνει ρητά ότι δεν πρόκειται να συνεργαστεί με τον Βασιλιά, ούτε όμως και με τη Σοβιετική Ένωση, καθώς διαπραγματεύεται την απελευθέρωση της Γιουγκοσλαβίας χωρίς να παραμείνουν τα σοβιετικά στρατεύματα στη χώρα. Η κίνηση αυτή κρίνεται ως απόλυτα επιτυχημένη για τις επιδιώξεις του, καθώς ο Κόκκινος Στρατός απελευθέρωσε τη Σερβία, στην οποία ήταν ακόμη ισχυροί οι Cetnik. Κατ' αυτόν τον τρόπο οι Παρτιζάνοι βρέθηκαν ως η μοναδική δύναμη στην ελεύθερη, πλέον, Γιουγκοσλαβία και άρχισαν να εφαρμόζουν τον δικό τους τρόπο διοίκησης, ενώ πλέον

διαπραγματεύονταν με την εξόριστη κυβέρνηση από θέση ισχύος και ήταν σε θέση να επιβάλλουν τον θεσμό της αντιβασιλείας μέχρι να γίνουν εκλογές και να αποφασίσει ο λαός το πολίτευμα που θα επιθυμούσε.

Επιπλέον, με τη Συμφωνία των Ποσοστών και την εξασφάλιση του 50-50 ανάμεσα στον Churchill και τον Stalin φαινόταν ο ρόλος που διαδραμάτιζε η Γιουγκοσλαβία στη μεταπολεμική στρατηγική των δύο ηγετών. Αμφότεροι θα ήθελαν να την επηρεάζουν, αλλά δεν θα δέχονταν να θιχτούν για τη Γιουγκοσλαβία τα συμφέροντά τους σε σημαντικότερες περιοχές. Με τη Γιουγκοσλαβία να βρίσκεται στο μεταίχμιο των διεκδικήσεων των δύο μεγάλων δυνάμεων, δίνεται στον Τίτο και τους Παρτιζάνους η ευκαιρία να διεκδικήσουν και να εφαρμόσουν όσα είχαν οραματιστεί για τη μεταπολεμική πορεία της χώρας τους. Μπορούν, πλέον, να ασκήσουν μια ανεξάρτητη πολιτική, μέσω της οποίας οι ίδιοι οι πολίτες θα επέλεγαν τον τρόπο διοίκησης και το πολιτειακό καθεστώς που θα επικρατούσε στη Γιουγκοσλαβία. Επιπλέον, αποφασίζεται από την ίδια τη Γιουγκοσλαβία να στραφεί στη Σοβιετική Ένωση για να βρει βοήθεια στη μεταπολεμική ανασυγκρότηση της χώρας.

Ο Τίτο άσκησε ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική. Ως προς τη Δύση, δεν της επέτρεψε να μεταχειρίζεται τη Γιουγκοσλαβία ως ένα μικρό και αδύναμο κρατίδιο. Αυτό έγινε ξεκάθαρα εμφανές τον Αύγουστο του 1946. Ταυτόχρονα, αρνήθηκε η Γιουγκοσλαβία να γίνει δορυφόρος της Σοβιετικής Ένωσης στην εξωτερική πολιτική, όπως και να παραχωρεί τις πλουτοπαραγωγικές πηγές της για τη σοβιετική βιομηχανική ανάπτυξη. Ακόμη, δεν δίστασε μετά τον οικονομικό αποκλεισμό του από τα κομμουνιστικά κράτη να ζητήσει βοήθεια από τη Δύση για να εξασφαλίσει την παραμονή του στην εξουσία, αλλά και για να ολοκληρώσει το οικονομικό πρόγραμμα που είχε εξαγγείλει τα πρώτα χρόνια μετά την απελευθέρωση της Γιουγκοσλαβίας.

Ο Γιουγκοσλάβος ηγέτης έδειξε την ίδια αποφασιστικότητα και στα εσωτερικά της χώρας. Με την ομοσπονδιακή δομή που έδωσε στο κράτος της Γιουγκοσλαβίας και με τα μέτρα που είχε λάβει πέτυχε να σταματήσουν οι διαμάχες ανάμεσα στις διαφορετικές εθνοτικές και θρησκευτικές ομάδες που βρίσκονταν εντός των συνόρων. Επίσης, μέσα σε δύο χρόνια από την απελευθέρωση της χώρας οι ρυθμοί παραγωγής έφτασαν τα προπολεμικά επίπεδα. Ταυτόχρονα, όμως, έλαβε και μια σειρά από μέτρα που σχεδόν εξαφάνισαν την αντιπολίτευση.

Η συμμαχική πολιτική απέναντι στη Γιουγκοσλαβία –από τη στιγμή που η πρωτοβουλία των κινήσεων περνάει από τη Βρετανία στις ΗΠΑ– έχει έναν σκοπό. Στη Γιουγκοσλαβία εφαρμόστηκε η πολιτική της «ανάσχεσης» του κομμουνισμού, με στόχο να μην επηρεαστούν η Ελλάδα και η Ιταλία από την επέκταση του κομμουνισμού. Επιπλέον, η Δύση επιθυμούσε να καταστήσει σαφές στον Τίτο πως δεν θα δεχόταν τη γεωγραφική εξάπλωση της Γιουγκοσλαβίας πέραν της χερσονήσου της Ίστριας. Όμως, η αμερικάνικη πεποίθηση πως η Γιουγκοσλαβία ήταν ο ισχυρότερος δορυφόρος της Σοβιετικής Ένωσης ανατράπηκε με τη ρήξη Τίτο-Stalin τον Ιούνιο του 1948. Αυτή η κρίση δεν έγινε αντιληπτή νωρίτερα από το State Department και αυτό οφείλεται, κατά πρώτον, στο καθεστώς του Τίτο που καθιστούσε τη συλλογή πληροφοριών από την αμερικανική πρεσβεία εξαιρετικά δύσκολη, αλλά και, κατά δεύτερον, στη λανθασμένη αξιολόγηση των στοιχείων από το State Department.

Μετά τον Ιούνιο του 1948 κρίνεται απαραίτητο από την αμερικανική πολιτική να στηριχθεί ο Τίτο άμεσα με οικονομικά μέσα, ώστε να εξασφαλίσει την κυριαρχία του στη Γιουγκοσλαβία. Η απόφαση αυτή έχει ως στόχο ο Τίτο και η Γιουγκοσλαβία να αποτελέσουν παράδειγμα προς τα υπόλοιπα κομμουνιστικά κράτη της ανατολικής Ευρώπης, αποδεικνύοντάς τους πως θα μπορούσαν και αυτά να ανεξαρτητοποιηθούν από την ηγεμονία της Σοβιετικής Ένωσης.

Συγκρίνοντας τη συμμαχική πολιτική που ασκήθηκε στη Γιουγκοσλαβία με αυτήν στην Ελλάδα, μπορούμε να συμπεράνουμε πως από τη στιγμή που προκρίνονται οι μακροπρόθεσμες πολιτικές διεκδικήσεις στην Ελλάδα έναντι των βραχυπρόθεσμων στρατιωτικών, οι Βρετανοί στην αρχή –αλλά και οι Αμερικανοί στη συνέχεια– δεν επέτρεψαν στο ΕΑΜ και το ΚΚΕ να αξιοποιήσει την ισχυρή παρουσία του στην Ελλάδα. Οι δυτικές επιδιώξεις θα εξασφαλιζόνταν στην Ελλάδα και στη Γιουγκοσλαβία με την επιστροφή του εξόριστου βασιλιά. Ωστόσο, στην Ελλάδα αποδείχθηκε πως θα χρησιμοποιούνταν όλα τα μέσα για να επιτευχθούν αυτές οι επιδιώξεις, ακόμη και η μεταφορά βρετανικών στρατιωτικών μονάδων, ιδιαίτερα μετά την προέλαση του Κόκκινου Στρατού στα Βαλκάνια.

Αναλύοντας τις μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν από τους δυτικούς συμμάχους για να επιτευχθεί μια συνεργασία ανάμεσα στις εξόριστες κυβερνήσεις και τις ισχυρές αντιστασιακές οργανώσεις των

Παρτιζάνων στη Γιουγκοσλαβία και του ΕΑΜ στην Ελλάδα, γίνεται εμφανής η ομοιότητα στον τρόπο προσέγγισης. Είναι σημαντικό πως παρότι εφαρμόζονται οι ίδιες τακτικές, οι συμμαχικές επιδιώξεις διαφέρουν ανάμεσα στις δύο χώρες. Το πρώτο βήμα που ακολουθείται είναι ο ανασχηματισμός των εξόριστων κυβερνήσεων και, στη συνέχεια, συγκαλούνται συναντήσεις μεταξύ των δύο πλευρών, οι οποίες έχουν ως στόχο τη δημιουργία κυβερνήσεων εθνικής ενότητας. Το επόμενο στάδιο είναι η δημιουργία αντιβασιλείας και στα δύο κράτη. Στο τέλος, γίνονται προσπάθειες ώστε και στα δύο κράτη να μετατεθεί η ημερομηνία των εκλογικών διαδικασιών που θα καθόριζαν το πολίτευμα της κάθε χώρας. Στη Γιουγκοσλαβία επρόκειτο για εκλογές που θα αναδείκνυαν συντακτική βουλή, ενώ στην Ελλάδα θα διεξαγόταν δημοψήφισμα για την επιστροφή του Βασιλιά. Ωστόσο, η μετάθεση των εκλογών της Γιουγκοσλαβίας απέτυχε μετά την αποφασιστικότητα του Τίτο, αλλά και τη στήριξη της ημερομηνίας διεξαγωγής των εκλογών και από τον Stalin, ενώ στην Ελλάδα προκρίθηκε η διεξαγωγή εκλογών και μετά θα γινόταν το δημοψήφισμα που θα έκρινε την επιστροφή του Βασιλιά.

Ακόμη, σημειώνεται πως και στις δύο χώρες ο προπολεμικός αστικός πολιτικός κόσμος αποφεύγει να συνεργαστεί με τις κομμουνιστικές αντιστασιακές οργανώσεις που είχαν καταφέρει να συσπειρώσουν τον λαό με το μέρος τους. Για να αποτραπεί μια τέτοια συνεργασία γίνονται εκκλήσεις προς τις δυτικές μεγάλες δυνάμεις να επέμβουν στα εσωτερικά τους.

Από την πλευρά της, η Σοβιετική Ένωση στηρίζει την προσπάθεια του Τίτο να εξασφαλίσει την κυριαρχία του στη Γιουγκοσλαβία. Αποδέχεται τους όρους του Τίτο να μην παραμείνει ο Κόκκινος Στρατός στη Γιουγκοσλαβία, βλέποντας πως το καθεστώς που θα εδραιωνόταν στη χώρα θα ήταν φιλικό προς τη Σοβιετική Ένωση. Όμως, η Σοβιετική Ένωση φαίνεται να στηρίζει απρόθυμα τις εδαφικές διεκδικήσεις της Γιουγκοσλαβίας προς τα δυτικά κράτη. Στην περίπτωση της Τεργέστης συμβιβάζεται σχεδόν αμέσως με τις δυτικές προτάσεις, ενώ στην περίπτωση της Αυστρίας συμφωνεί γιατί, όσο δεν καθορίζονταν το καθεστώς των αυστριακών εδαφών, θα μπορούσε να παραμένει εκεί ο στρατός του. Αντίθετα, ο Stalin αν και είναι αρχικά σύμφωνος με τη δημιουργία μιας Βαλκανικής Ομοσπονδίας που θα μπορούσε να χειραγωγεί ακόμη πιο εύκολα, διαφωνεί με την ολοκλήρωση των σχεδίων

όταν διαπιστώνει την ανάπτυξη της Γιουγκοσλαβίας και την επιθυμία της να ασκήσει ανεξάρτητη πολιτική. Επιθυμούσε η Γιουγκοσλαβία να είναι εξαρτημένη από τη Σοβιετική Ένωση για βιομηχανικά προϊόντα, αλλά και να εστιάζει στην πρωτογενή παραγωγή, η οποία θα αξιοποιείται από τη Σοβιετική Ένωση. Οι προσπάθειες να περιοριστεί η ανεξάρτητη πολιτική του Τίτο έπεσαν στο κενό και η μόνη λύση για να διακοπεί η αύξηση της επιρροής του Τίτο στα υπόλοιπα κομμουνιστικά κράτη της ανατολικής Ευρώπης ήταν η αποπομπή του από την Κομινφόρμ κατόπιν απαίτησης του Stalin.

Αντίθετα, στην Ελλάδα το ΕΑΜ και το ΚΚΕ δεν στηρίχθηκαν ποτέ από τη Σοβιετική Ένωση – ιδιαίτερα μετά τη Συμφωνία των Πρεσπών. Μέσω της μη επέμβασής της στην Ελλάδα, η Σοβιετική Ένωση επιθυμούσε να πράξουν το ίδιο οι δυτικοί σύμμαχοι στα κράτη της ανατολικής Ευρώπης που επηρέαζε εκείνη. Κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου ο Stalin πάλι έδειξε να μη στηρίζει τον ΔΣΕ, αλλά και να προσπαθεί να διακόψει τη βοήθεια που του παρείχαν τα γειτονικά κομμουνιστικά κράτη.

Η αμερικανική επέμβαση ήταν καταλυτική και για τις δύο χώρες. Στην Ελλάδα μετά από αμερικανικές πιέσεις ο εμφύλιος έληξε με στρατιωτικά μέσα και η οικονομία στηρίχθηκε με τα αμερικανικά κεφάλαια που κατέφτασαν μετά την εξαγγελία του Δόγματος Τρούμαν και του Σχεδίου Μάρσαλ. Στη Γιουγκοσλαβία ο Τίτο παρέμεινε στην εξουσία και τέθηκε σε εφαρμογή το οικονομικό του πλάνο για την ανοικοδόμηση της χώρας. Στη συνέχεια, ο Τίτο εξακολούθησε να ασκεί ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική, απορρίπτοντας τις προτάσεις του Khrushchev το 1953, μετά τον θάνατο του Stalin, να εξομαλυνθούν οι σχέσεις της Γιουγκοσλαβίας και της Σοβιετικής Ένωσης. Τέλος, ήταν ιδρυτικό μέλος του «Κινήματος των Αδεσμεύτων», το οποίο αποτελούσε μια διεθνή οργάνωση αναγνωρισμένη από τον ΟΗΕ, μεταξύ των «αδεσμεύτων κρατών» των οποίων η πολιτική δεν ευθυγραμμίζεται με αυτή των μεγάλων δυνάμεων, ΗΠΑ και Σοβιετικής Ένωσης.

ΠΗΓΕΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πρωτογενείς Πηγές

- United States Department of State, Foreign Relations of United States, diplomatic papers 1944 U.S. Government Printing Office
- United States Department of State, Foreign Relations of United States, diplomatic papers 1945 U.S. Government Printing Office
- United States Department of State, Foreign Relations of United States, diplomatic papers 1946 U.S. Government Printing Office
- United States Department of State, Foreign Relations of United States, diplomatic papers 1947 U.S. Government Printing Office
- United States Department of State, Foreign Relations of United States, diplomatic papers 1948 U.S. Government Printing Office
- United States Department of State, Foreign Relations of United States, diplomatic papers 1949 U.S. Government Printing Office

- United States Department of State Foreign relations of the United States. Conferences at Malta and Yalta, 1945 U.S. Government Printing Office

- United States Department of State Foreign relations of the United States. the Conference of Berlin (the Potsdam Conference), 1945 U.S. Government Printing Office
- Department of State Bulletin. Τόμοι (9-12)
- Report of Milovan Djilas about a Secret Soviet-Bulgarian-Yugoslav Meeting 10February 1948, Wilson Center, Digital Archive
- Soviet Record of Conversation of I.V. Stalin and the Yugoslav Government Delegation Headed by J.B. Tito, 27-28 May 1946, Wilson Center of Digital Archive
- Yugoslav Record of Conversation of I.V. Stalin and the Yugoslav Government Delegation Headed by J.B. Tito, 27-28 May 1946, Wilson Center of Digital Archive
- *White Book on Aggressive Activities by the Governments of the USSR, Poland, Czechoslovakia, Hungary, , Beograd, Ministry of Foreign Affairs of the Federal People's Republic of Yugoslavia , 1951*
- Special Message to the Congress on Greece and Turkey: The Truman Doctrine, March 12 1947, Public Papers of the Presidents Harry S. Truman, Harry S. Truman Library, Digital Archives

- Interview with Cabot, Oral History, Harry S. Truman Library, Digital Archives

Βιβλία - Άρθρα

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Alexander G. M., *The Prelude to the Truman Doctrine*, Oxford University Press, New York, 1982
- Barker Elizabeth, «Some Factors in British Decision-making over Yugoslavia» στο Ph. Auty, R. Clogg «*British Policy Towards Wartime Resistance in Yugoslavia and Greece*», London, 1975
- Baeretzen L., Ιατρίδης Γ., Smith O. επιμ, *Μελέτες για τον Εμφύλιο Πόλεμο 1945-1949*», Ολκός, Αθήνα, 2002
- Barker Elizabeth, *Οι Γιουγκοσλάβοι και ο Εμφύλιος* στο «Μελέτες για τον Εμφύλιο Πόλεμο 1945-1949», επιμ. Baeretzen L., Ιατρίδης Γ., Smith O., Ολκός, Αθήνα, 2002
- Barker Elisabeth, «Η Γιουγκοσλαβική Πολιτική Στην Ελλάδα» στο «Μελέτες για τον Εμφύλιο Πόλεμο 1945-1949», επιμ. Baeretzen L., Ιατρίδης Γ., Smith O., Ολκός, Αθήνα, 2002 σ. 297-299
- Blum Robert M. «Surprised by Tito: The Anatomy of an Intelligence Failure», *Diplomatic History*, No 12, 1988
- Deakin F. W. D., *The Embattled Mountain*, Oxford University Press, London 1971

- Dedijer Vladimir, «Tito: parle», Gallimard, Paris , 1953
- Djilas Milovan, *Conversations with Stalin*, London, 1963
- Djilas Milovan, «Yugoslav-Soviet Relations», Royal Institute of International Affairs, Vol 27, No 2, Απρίλιος 1951
- Dilks D. edit, *The diaries of Sir Alexander Cadogan 1938-1945*, London 1971
- Eden Anthony, *The Eden Memoirs: the Reckoning*, London,. Casell, 1965
- Edvard Kardelj, «Reminiscences, the Struggle for Recogniton and Independence: The New Yugoslavia 1944-1957», London, Blond & Bridge, 1982
- Garson Robert A. «American Foreign Policy and the Limits of Power: Eastern Europe 1946-1950», *Journal of Contemporary History* ,Vol. 21, No 3 Απρίλιος, 1986
- Iatrides, John. O. «Balkan Triangle, Birth and Decline of an Alliance Across Ideological Boundaries», Mouton, Paris, 1968
- Lampe John R. «Balkans into Southeastern Europe», Palgrave Macmilan, Λονδίνο 2006

- Lees Lorein M. «Keeping Tito afloat : the United States, Yugoslavia and the Cold War», University Park, Pennsylvania State University Press , 1997
- Maclean Fitzroy, Eastern Approaches, Penguin Books, London 1991
- Papastratis Procopis, British Policy Towards Greece During the Second World War 1941-1944, Cambridge University Press, London, 2008
- Pawlowitch K. Stefan, Hitler's New Disorder: The Second World War in Yugoslavia, Hurst, London, 2008
- Pawlowitch K. Stefan, «Yugoslavia», New York, Praeger Publishers, 1971
- Pavlowitch K. Stefan, Tito, Yugoslavia's Great Dictator: A Reassessment, Hurst, Λονδίνο 1992
- Phylis Auty, Tito: a Biography Baltimore, Penguin, 1974
- Phylis Auty - Clogg, Richard, British Policy Towards Wartime Resistance in Yugoslavia and Greece, The Macmillan Press Ltd, London and Basingstoke, 1975
- Stafford, D., Britain and European Resistance: 1940-1945, The Macmillan Press, London, 1980, σσ, 126-127

- Resis Albert, «The Churchill-Stalin Secret "Percentages" Agreement on the Balkans, Moscow, October 1944» *The American Historical Review*, Vol. 83, No. 2 Απρίλιος, 1978
- Weiler Paul, British Labour and the Cold War: The Foreign Policy of the Labour Governments, 1945-1951 στο *Journal of British Studies*, Vol. 26, Ιανουάριος, 1987
- Whittam J. R. «Drawing the Line: Britain and the Emergence of the Trieste Question, January 1941-May 1945» *The English Historical Review*, Vol. 106, No. 419 Απρίλιος, 1991
- Woodward, Llewellyn, *British Foreign Policy in the Second World War*, τόμος 3, London, 1971

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Βίντερχαλτερ Βίλκο, Ο Τίτο και ο Γιουγκοσλαβικός Σοσιαλισμός, Καρανάση, Αθήνα, 1976
- Ιστορία της Ελλάδας στον 20ο Αιώνα», Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2007 τόμοι Γ1, Γ2, Δ1, Δ2
- Δρίτσα Μαργαρίτα, Λυκιαρδοπούλου Αμαλία Μτφ., Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940-1950: Ένα Έθνος σε Κρίση, Θεμέλιο, Αθήνα, 2006
- Κουφουδάκης Βαγγέλης, «Οι Ηνωμένες Πολιτείες, τα Ηνωμένα Έθνη και το ελληνικό ζήτημα» στο «Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940-1950: Ένα Έθνος σε Κρίση», Μτφ. Μαργαρίτα Δρίτσα, Αμαλία Λυκιαρδοπούλου, Θεμέλιο, Αθήνα, 2006 σσ. 491-505

- Λαγάνη Ειρήνη, Το Παιδομάζωμα και οι Ελληνο-Γιουγκοσλαβικές Σχέσεις (1949-1953), Μια Κριτική Προσέγγιση, Σιδέρης, Αθήνα 1996
- Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π, επιμ. Αριστερά και Αστικός Πολιτικός Κόσμος 1940-1960», Πρακτικά Συνεδρίου, Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2014
- Παπαδογιάννη Αρετή, Απόπειρες Ειρήνευσης στην περίοδο του Εμφυλίου (1946-1949) στο «Αριστερά και Αστικός Πολιτικός Κόσμος 1940-1960», Πρακτικά Συνεδρίου, Επιμ. Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2014
- Παπαστράτης Προκόπης, Οι Κυβερνήσεις εξορίας: Ένα Ευρωπαϊκό Φαινόμενο, στο «Ιστορία της Ελλάδας στον 20ο Αιώνα», Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2007 τόμος Γ1
- Σαράφη Λη, Occupation, Resistance and White Terror, in two Greek Villages : the local origins of Civil War, διδακτορική διατριβή, University of Sussex, Ιανουάριος 2005
- Σφήκας Δ. Θανάσης, Το Διεθνές Πλαίσιο του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου, στο «Ιστορία της Ελλάδας του 20ού Αιώνα» Επιμ. Χ. Χατζηιωσήφ Βιβλιόραμα, τόμ. Δ2, Αθήνα, 2007
- Τίτο «Αυτοβιογραφικές Αφηγήσεις» Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 1984
- Τσόρτσιλ Ουίνστον, *Απομνημονεύματα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου*, Αθήνα, 1955 τόμοι V και VI

- Φλάισερ, Χάγκεν, Στέμμα και Σβάστικα, Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης, τόμοι 1 και 2, μτφρ. Χάγκεν Φλάισερ, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995
- Frazier Robert, «Η Διένεξη Bevin-Marshall» στο «Μελέτες για τον Εμφύλιο Πόλεμο 1945-1949», επιμ. Baeretzen L., Ιατρίδης Γ., Smith O., Ολκός, Αθήνα, 2002
- Jelavic Barbara, *Ιστορία των Βαλκανίων II 20ος Αιώνας*, Πολύτροπον, Αθήνα 2006
- Myers, C. W. Eddie, Η Ελληνική Περιπλοκή, οι Βρετανοί στην Κατεχόμενη Ελλάδα, μτφρ. Λουκάς Θεοδωρακόπουλος, Εκδόσεις Θεμέλιο, χ.τ. 1975
- Richter Heinz, Η Συμφωνία της Βάρκιζας και τα Αίτια του Εμφυλίου Πολέμου, στο «Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940-1950: Ένα Έθνος σε Κρίση», Μτφ. Μαργαρίτα Δρίτσα, Αμαλία Λυκιαρδοπούλου, Θεμέλιο, Αθήνα, 2006
- Wittner Lawrence, Αμερικανική Επέμβαση στην Ελλάδα 1943-1949, Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1991
- Woodhouse, M. C., Το Μήλο της Έριδος, η Ελληνική Αντίσταση και η Πολιτική των Μεγάλων δυνάμεων, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα, 1976